

श्री-साईंकृष्ण

डिसेंबर

किमत
एक
रुपया

१९७२

अनुक्रमणिका डिसेंबर १९७२

१ श्रीसाई वाक्यसुधा	
२ संपादकीय	
३ श्रीसाई कीर्तनमाला	ह. भ. प. (प्रा.) व. दि. परचुरे
४ वाचांवद्वल माझे अनुभव	श्रीमती अनुवाईसाहेब घोरपडे
५ देव कोठे आहे ? (पुढे चालू)	डॉ. माधवराव दाभाडे
६ जीवन	डॉ. के. भ. गळ्हाणकर
७ दत्तावतार श्रीपाद श्रीचलुभ (भाग दुसरा) सचिवदानंद के. दाणी	
८ ज्योतिषशास्त्र (लेखांक ६ वा.)	शरद दत्ताव्रेय उपाध्ये
९ सुख आणि दुःख	सौ. निर्मला वैद्य
१० थद्वा आणि निष्ठा	द. दे. अंबिकर
११ वाचांवद्वलचे दोन अनुभव	श्रीराम देशपांडे
१२ कविता—मायेचा खेळ	रा. वा. केळकर
साधकास	दिवांकर कवि
साई कृपेची खाण	डॉ. वी. पोतनीस
मन पाखरू पाखरू	सौ. मुशीलालाई हजारे
१३ शिरडी वृक्ष-संपर्टेवर व ऑफटोवर १९७२	
१४ देणगीदारांची यादी, शिरडी-संपर्टेवर व ऑफटोवर १९७२	

हिंदी विभाग

१ विदर्भके श्रेष्ठ संत	श्री. ना. हुदार
२ आत्मा	प्रताप 'उपेक्षित'
३ गुरु नानक—गीतांजली ने. २	राधाकृष्ण गुप्ता, 'चेतन'
४ गीतावत	" " "
५ भ्रमजाल	दीनानाथ गुप्ता 'अकिञ्चन'

English Section

1 Namdeva-Mystic Saint of India	V. H. Pandit
2 A Letter to Children	Solomon Benjamin.
3 Science of Religion	Swami Chinmayananda.
4 Law of Karma and Reincarnation	N. L. Jalali.
5 List of Donors, Shirdi and Bombay, September 1972	
6 " " " " October "	

जगा लावावें सत्पर्थीं । हेन्चि साईंलीलेची कृती ॥

श्री सा ई वा कसु धा

नाहीं नरवेहापरी आन । चारी पुरुषार्थ साधावा साधन ।
जो नर अध्यात्मपरायण । तो नारायणपद पावे ॥७७॥
म्हणूनि ज्ञालें न जों शरीरपतन । अत्मज्ञानार्थ करा यत्न ।
नरजन्माचा एकही क्षण । उपेक्षून टाकून नका ॥७८॥
ऐशिया नरवेहाची सद्गती । गुरुविना न कळे कवच्याप्रती ।
गुरुचि जेव्हां धरिती हातीं । तैचि उद्धरती जड जीव ॥८०॥
मंत्र तीर्थ देव द्विज । ज्योतिर्विद आणि भेषज ।
तैसेचि सातवे गुरुराज । भावना काज यां अवधियां ॥८१॥
जयांच्या ठायीं जैशी भावना । सिद्धीही तैशीच त्याप्रमाणा ।
बेग जैसा अधिक उणा । सिद्धीही जाणा तैशीच ॥८२॥

साईंसच्चरित, अध्याय ८.

श्रीसाईंलीला

[शिरडी संस्थानचे अधिकृत मासिक]

वर्ष ५१ वे]

डिसेंबर १९७२

[अंक ९

: संपादक :

श्री. का. स्टी. पाठक

: कार्यकारी संपादक :

(प्रा.) द. दि. परचुरे, एम्. ए, प्रबोण.

वार्षिक वर्गणी रु. १० (ट. ख. सह)

टे. नं. ४४३३६९

: कार्यालय :

साईंनिकेतन, प्लॉट नं. ८०४ बी, डॉ. आंबेडकर रोड, दादर, सुंदरई १४.

संपादकीय

माणुसकीला कलंक

माणसानें माणसाशीं माणसासारखे वाचणे ही गोष्ट अगदी साधी वाटते. पण ती आचरण्यास अति कठीण, व म्हणूनच दुर्मिळ, आहे. जगांतील सुख, समाधान व समृद्धि माणुसकीवर अवलंगून आहे हें बाबांनी ओळखलें, व म्हणून माणुसकी याच धर्माचा प्रसार त्यांनी आपल्या बाणीनें व कृतीनें केला.

आज हे विचार सुचण्याचे कारण, जर्मनीत नुकत्याच भरलेल्या ऑलिंपिक सामन्यातील दोन घटना होते. निरनिराळ्या खेळांच्या जागतिक स्पर्धा येथे होते होत्या. अशा ठिकाणी खेळाडूपणा (sportsmanship) ची एकच भाबना नांदली पाहिजे. त्या ठिकाणी हेवेदावे व वैरभाव यांचा लेशही असतां कामा नये. परंतु अशाच ठिकाणी अरबांनी इत्याएलविरुद्धच्या आपल्या वैरभावनाचे हिंडीस प्रदर्शन केले. त्यांच्यातले कांही भायेफिरू युवक भर खेळ चालू असतांना क्रीडांगणांत घुसले व त्यांनी इत्याएलचे खेळाडू आणि त्या राष्ट्रांतील प्रेक्षक यांच्यावर पटापट गोळधा झाडून किंतेकांचे प्राण घेतले. अरव राष्ट्रांच्या अंतस्थ पाठिज्यानेच हा अत्याचार झाला असला पाहिजे असे बोलले जाते.

दुसरी घटना पाकिस्तान व पश्चिम जर्मनी यांच्यातील हॉकीच्या अंतिम सामन्याची. पाकिस्तान यामुळीचे विश्वविजेते, म्हणून याहीवेळी ते विजयाबद्दल खाली बाळगून होते. परंतु पश्चिम जर्मनीचे खेळाडू अत्यंत अटीतटीनें खेळले व त्यामुळे पाकिस्तानचा पराभव झाला. खेळांत हार-जीत चालायचीच. परंतु पराजित पक्षानें आपला पराभव खेळाडूकृतीनें स्दीकारणे व विजेत्याच्या अभिनंदनासाठीं प्रथम हात पुढे करणे हे खिळाडी वृत्तीचे महान् लक्षण समजले जाते. पाकिस्ताननें मात्र घूणास्पद अशा चिंडक्या वृत्तीचे प्रदर्शन केले. त्यांच्या खेळाडूनी प. जर्मनीच्या ध्वजाला वंदन करण्याचे नाकारले व उपविजेतेपणा ची पदकोंही घेण्याचे नाकारले. संबंध जगभर या किळसवाण्या वृत्तीचा धिक्कार झाला, इतकेच नव्हे तर पाकिस्तानी खेळाडूना जागतिक सामन्यांतून बाद करण्यांत आले. खुद आपल्या राष्ट्रांत परत आल्यावरही त्यांचा निषेधच झाला.

वरील दोन्ही घटना माणुसकीला कलंक लावण्याच्या आहेत. सुधारणा वाढत असल्या तरी त्यावरोबर संस्कृती त्याच प्रमाणांत वाढलेली नाही हें यावहन स्पष्ट होतें. बाबांसारखे संत भौतिक व विहिरंग सुधारणांविषयीं उदासीन असतात. त्यांना हवी असते माणसाची अंतरंग सुधारणा. याच दृष्टीने उपनिषदांचा संदेश आहे -

मा विद्विषावहै

पूर्वजन्मीचे जणू वावाच श्रीज्ञानेश्वर महाराज याचसाठी पसायदान मागतात —

जे खळांची व्यंकटी सांडो । तयां सत्कर्मी रती वाढो ।
भूतां परस्परे जडो । मैत्र जीवाचें ॥

भगवंतानी १२ या अध्यायांत भक्ताचे जे ३६ गुण सांगितले आहेत ते खरोखर सद्गुण होत. समर्थ म्हणतात की भक्ति हा सद्गुणांचा मुकुटमणि होय. भक्ताच्या त्या लक्षणांपैकी पहिलेच “अहोष्टा सर्वभूतात” हे होय. अहेषाची ही शिकवणाच भारतीय संस्कृति व वावांसारखे महात्मे जगाला आज आणीवाणीच्या प्रसंगी देत आहेत.

धर्मभाऊ ठाकूर

श्री साईलीला मासिक ज्या निर्णयसाठार छापखान्यांत छापले जाते तेथील अधिकाच्यांचे सहकार्य आम्हास भरभूर प्रमाणांत लाभत असते. परंतु अधिकाच्यांचे आदेश अमलांत आणण्याचे काम ज्या एका व्यक्तीच्या हातांत होते ती व्यक्तित म्हणजे छापखान्याचे फोरमन धर्म भाऊ ठाकूर हे होत. आम्ही त्यांना ‘धर्मभाऊ’ असेच म्हणत असू. हे धर्मभाऊ ता. ७-१०-७२ रोजी एकाएकीं हृदयक्रिया बंद पडून स्वर्ग-वासी झाले, या बद्ल आम्हास अत्यंत दुःख होत आहे. त्यांच्या कुटुंबीयांच्या शोकात आम्ही सहभागी आहोत.

साठीच्या वर वय झालेले, पण धर्मभाऊ वेळप्रसंगीं सोळा ते अठरा तास देखील सतत कामावर असत. आणि तें काम काय? तर सर्व कामगारांकडून पटुतशीरपर्यं काम करून घेणे. “A manager must plan the work and then work the plan” असे व्यापारशास्त्रांतील एक मूल आहे. हीं दोन्ही कार्ये धर्मभाऊ उत्तम रीतीने पार पाडीत असत. त्यांच्या कारकीर्दीत त्यांनी साईलीला मासिकाची प्रसिद्धीची तारीख कधीही चुकू दिली नाही. सागचा अनुभव-विशेषांक १२ अंकटीबरला तयार व्हावयाचा होता. परंतु धर्मभाऊंच्या निधनांमुळे कामाचा उरक वेळेवर झाला नाही. तरीही सर्वांनी सहकार्य करून आम्हास ता. १६ ला अंक दिले. अशा कठिण परिस्थितीत निघालेल्या १६० पातांच्या या अंकाला पोस्टखात्यानें मात्र केवळ नियमावर बोट ठेवून पोस्टेजची सवलत नाकारली, व त्यामुळे प्रत्येक अंकाला नेहमीपेक्षां दहापट पोस्टेज लावावें लागले. साईवाबांच्या या मुख्यप्रकाशीं सहकार्य करणारे धर्मभाऊ उर्फ धर्मात्मा हें एक टोंक व लाल फितीचा बाऊ भाजविणारे पोस्टांचे अधिकारी यांचे दुसरे टोंक!

अनुभव विशेषांक व शिरडी दर्शन

निरनिराळ्या वाचकांकडून व भवतांकडून या दोन्हींचे हार्दिक स्वागत होत आहे. पुढील अंकात या पिषयी सविस्तर लिहूँ.

कुकीची दुरुस्ती: सप्टेंबर अंक, पृष्ठ २७, ओळ ९ यांतील “तीन मिनिटे” वा ऐवजी “३० मिनिटे” असे वाचावे.

—संपादक.

श्री साई कीर्तनमाला

पुण्य ४ थे

लेखक : ह.भ.प. (प्रा.) द.दि. परचुरे.

आतां असो मना अभवतांची कथा । न होई दुश्चिता हरिनामी ॥१॥
नये त्याची कदा गोष्टी करू भात । जिल्हे प्रायश्चित्त त्याच्या नंवे ॥२॥

प्रभाते न घ्यावे नांव माकडावे । तेसें अभवतांचे सर्वकाळ ॥३॥

तुका म्हणे आतां आठवू भंगल । जेणे सर्वकाळ सुखरूप ॥४॥

वास्तविक तुकाराम बोवा विठ्ठलाचेच गुण गाण्यात सदैव रंगलेले. ते म्हणतात:

(अभंग) धणी न पुरे गुण गातां । रूप दृष्टीं न्याहाळितां ॥

बरवा बरवा पांडुरंग । कांती सांबळी सुरंग ॥

सर्वभंगद्यावे सार । सुखसिद्धीचे भांडार ॥

तुका म्हणे सुखा । अंतपार नाहीं लेखा ॥

मग आज अभवतांवर कां एवढे घसरले ? कारण रोजरोज चाललेली यांची दुष्कृत्ये पाहून बोवांना संताप आला. ‘‘तुका म्हणे माझे खवळले तोंड’’ असि असें झालें की मग ते लोकांच्या रागावण्याची पर्वा न करतां खरे काय तें स्पष्ट सांगतात —

तुका म्हणे सत्य सांगे । येवोत रागे येती ते ॥

बोवांती ज्या अभक्तांचे वर्णन इथें केले आहे ते म्हणजे भगवंतांनी वर्णिलेले आसुरी प्रवृत्तीचे लोक होत. भगवद्गीतेच्या १६ व्या अध्यायांत भगवान् सांगतात ~

प्रवृत्ति च निवृत्ति च जना न विदुरासुराः ।
न शौचं न अपि च आचारः न सत्यं तेषु विद्यते ॥

या ७ व्या श्लोकापासून २० व्या श्लोकापर्यंत हें वर्णन चालूं आहे. त्यांना देखील भगवंतांनेच उत्पन्न केले. कशासाठी? प्रयोगासाठी? नाटकांत खल पुरुष असतात तसेहे. माणसानें कसें असूं नये हें त्यांच्यापासून शिकायचें असतें. सृष्टिकर्त्यांनें यांना मन - बुद्धीचेंहि स्वातंत्र्य दिलें. परंतु मालकांनें दिलेल्या शस्त्राचा त्याच्यावर उलट वार करणारे नराधम असतात. त्यांपैकीचं हे लोक, म्हणजे अभक्त. भगवान् म्हणतात, ही गीता त्यांना सांगूसुद्धां नये :-

इदं ते नातपस्काय नाभक्ताय कदाचन ।

त चाशुश्रूपवे वाच्यं न च मां योऽम्भ्यसूयति ॥ (भ.गी. १८।६७)

कारण दगडावर ढोकें आपटण्यासारखेचे आहे हें. दगडाला तर कांहीं व्हायचेंच नाहीं, पण आपला माव कपाळमोक्ष व्हायचा. ज्ञानोदाराय म्हणतात,

सागर गंभीर होये । हें कोण ना म्हणत आहे ।

परी वृष्टि वायां जाये । जाली तेथ ॥ (जा. १८।२४९२)

अहो, यांच्याजवळ धन आहे, ज्ञान आहे, रूप आहे, सर्व कांहीं आहे. पण मुळ्य जें भगवत्-त्रैम तेंच नाहीं.

संस्कृत कवि म्हणतात ~

ज्ञाता: सुचातुर्यकला: समस्ताः । न सेवितं कृष्णपदार्थवदम् ।

न शोभते तस्य पथा ह्यकुंकुमं समूषणायाश्च स्त्रियः कपालम् ॥

स्त्री सगळी दायिन्यांनी नटली, पण कपाळाला कुंकूच नाहीं. तसें झालें हें.

कारण कवि म्हणतात :-

शरीरं सुरूपं तथा वा कलग्रम् । यशश्चारचित्रं धनं मेरुतुल्यम् ॥

मनश्चैव लग्नं हरेरंध्रिपद्ये ततः किं, ततः किं, ततः किं, ततः किम् ॥

शरीर, कलग्र, यश आणि धन यांना उद्देशून कवीने चार वेळ 'ततःकिम्' असें विचारले आहे.

जनोवाराय म्हणतात –

अगा वेदविद् अर्दे ज्ञाला । तरी मातें नेणतां वाया रोला ।
कणु सांडोनि उपणिला । कोंडा जैसा ॥

कठोपनिषदांत यम नचिकेताला सांगतात :-

“न सांपरायः प्रतिभाति बालं, प्रमाद्यन्तं वित्तमोहेन मूढम् ॥
अयं लोको, नास्ति परः, इति मानी । पुनः पुनः वशमापद्यते मे ॥”

जें समोर किंवा वरवर दिसतें तेवढेंच मानणारे. त्यापलीकडचें कांहीं न मानणारे.
मूळ ईश्वरावर विश्वास नसल्यामुळे वाकी कशावरच विश्वास नाहीं.

कवि विनोदानें म्हणतात –

(आर्या) जो ईश्वरा न मानी मानिल का पापपुण्य-परलोका ? ।
बापासि बाप न म्हणे चुलत्याला काय तो म्हणे काका ? ॥

आजच्या अभिगांत महाराज सांगतात की अशा माणसांचे नाच तोंडावून आले
तर प्रायश्चित्त घ्यावे.

पंत म्हणतात – (आर्या)

(आर्या) श्रीरामनाम ज्याच्या वदनांत नसे मनांतही नाही ।
त्यांहीं तोंड कशाला दावावें या जनांत हीनांहीं ॥१॥

कोणत्या निष्ठेने हे लोक जगांत जगतात ? केवळ स्वार्य आणि विषयोपभोग.

“या विषयां वाचूनि कांहीं । आणीक सर्वथा रम्य नाहीं ॥”
अशी यांची स्थिति.

(लावणी)

या जगीं कितिक खटपटी । आणि लटपटी । नित्य हे करिती ।
हे दुष्ट नराधम लाखों-कोडों-पती ॥
मोडिती उघड कायदा । लुटिति फायदा । असा हा धंवा ।
भाबड्या जनांना फसविति पाशीं सदा ॥

(चाल) जगीं दुराचार हे आपण आरंभिती ।
ते सद्गुण ऐसे दाविति लोकांप्रती ।

मुळ ईश्वर नाहीं ऐसे हे मानिती ।

प्राणाविण जें कुडी असावी तैसें जग दांपुढे । रंगले विषयकईमों किंडे ॥१॥

यांता काहीं करून पाहाण्याचीच इच्छा नाही. त्यांचा आधीच अविश्वासा म्हणजेच सगळ्या गोष्टींवर 'अंदं अविश्वास.' अंदं विश्वासापेक्षां हा मोठा भयंकर. कारण अनुभवाने वेणारे जें सुख किंवा आनंद त्याला हे लोक मुक्तात. अध्यात्म हे मूलतःच अनुभवाचे शास्त्र आहे.

"तंसे अध्यात्मशास्त्रीं इये । अंतरंगचि अधिकारिये ॥ (जा. १८। १७५०)

या शास्त्रांत अनुभव हात मुख्य व साध्य आहे. अनुताप - अनुस्मृति-अनुसंधान - अनुष्ठान-अनुग्रह-अनुभव अशा साधनाच्या पायन्या आहेत. पण त्यांनी पहिली पायरी-अनुताप-हीच गंठली नाहीं मग शेवटच्या पायरीबद्दल यांनी काय बोलावें? कुठेच विश्वास नाहीं. सगळीकडे संशय. समर्थ म्हणतात: निर्गुण नेले संवेदाने । सगुण नेले ब्रह्मज्ञाने । दोन्हीकडे अभिमाने । वोस केले ॥ अशी यांची स्थिति. मग यांता काय साध्यार? कुठे तरी श्रद्धा आणि विश्वास पाहिजे, अमुक एका ठिकाणीच पाहिजे असें नव्हें. "एक गुरु एक देव । कोठेतरी असावा सद्गुरु ॥"

—समर्थ.

जगताचे आदिकारण अशी एक प्रचंड शक्ति असली पाहिजे. तिचे स्मरण केल्याने-नाम घेतल्याने-आपला संबंध तिच्याशीं जोडला जातो, हे अगदीं रोजच्या अनुभवावरून सभजण्यासारखे आहे. जसे 'महात्मा गांधी की जय' किंवा 'स्वातंत्र्यवीर सावरकर की जय' असे म्हटल्याने आपण त्या त्या व्यक्तीचे उपासक आहोत हे सिद्ध होते. विनोबांसारखे जे गांधीभक्त आहेत ते सर्व गोष्टीत 'गांधी' किंवा 'सर्वोदय' पाहातात. एक सर्वोदयवादी गांवांत गेले व तिथल्या लोकांना सांगू लागले, "पहा, भगवान् विष्णु सर्वोदयाचा उपदेश करीत आहेत. शंख, चक्र, गदा, पद हीं जी त्यांची आयुर्धे आहेत त्यांना मोठा अर्थ आहे. विष्णु असें सुचवितात कीं कोणत्याही गावांत गेल्यानंतर 'शंख' करावा, म्हणजे लोक जमतील. मग त्यांना चक्र म्हणजे चरखा चालविष्णुस शिकवावे. जे न येतील त्यांना गदेने प्रहार करावा व येतील त्यांची पद्माने म्हणजे फुलाने पूजा करावी." अनधिकारी लोकांच्या अज्ञानामुळे किंवा अपुण्या ज्ञानामुळे असा हास्यास्पद प्रकार होतो. या बाबतीतले अधिकारी नाथमहाराज विष्णूच्या आयुर्धांचा अर्थ सांगतात —

- "चक्रे अभिमानाचा करी चेंदा । मोहममता छेदी गवा ।
शंखे उद्घोषी निजबोधा । निजकमळे सदा निजभक्त पूजी" ॥

ज्यांचा भगवंतावर व त्याने धालून दिलेल्या नियमांवर दृढ विश्वास आहे त्यांच्या जीवनांतील श्रद्धा फार वेगळ्या असतात. ह. भ. प. लक्षणरावजी पांगारकर हे त्यांच्या अनुभवाची एक हक्कित सांगतात. एका गृहस्थाचे ३०० रुपये चोरीस गेले.

त्यामें पोलिसला सांगून खूप प्रयत्न केला. पण व्यर्थ. कारण वहुतेक गुन्ह्यांच्या बाबतीत पोलिसच चोरांचे साथीदार असल्यात. पांगारकर त्या गृहस्थांना भेटायला गेले तेहां ते गृहस्थ जातपणे म्हणाले, “मी आटोकाट शोध केला, पण कांहीं पत्ता लागला नाही. पण मल्ला त्याचें दुख नाहीं. कारण, जर मी त्याचें देणे असेन तर तें देणे फिटले असें होईल. तसें नसेल तर त्याला माझे देणे होईल, व तें त्याला केव्हांतरी (पुढील जन्मी कराचित्) फेडावेच लागेल!” भक्तांच्या मनाची केवडी तयारी ही! पांगरकर मुद्दां या उदाहरणामें चकित झाले.

अर्थात् उच्चभक्तीशीं आपला संबंध जोडला गेला कीं त्या शक्तीची आपल्यावर कृपा साहजिकच होणार. आपण शिपायाशीं मैवी केली तर अल्पलाभ होईल, दिवाण-जीशीं केली तर त्याहून मोठा लाभ होईल व राजाशीं केली तर सर्वांत मोठा लाभ होईल. हें लौकिकांतले उदाहरण व यांतला लाभही लौकिकच. परंतु सर्वांत मोठ्या सुखाचा लाभ हाच श्रेष्ठलाभ, हाच आत्मलाभ किंवा परमात्मवस्तुचा लाभ. असा लाभ कुणाला खरोखर झाला की? ही तर, अनेकांना झाला. निरनिराळचा प्रकारच्या लोकांना अगदीं त्याचे सुखाचा लाभ झाला, कारण—

“स्त्रियो वैश्यास्तथा शूद्राः तेऽपि यान्ति परां गतिम्” भ. गी. ११३२

पंत वर्णन करतात :

(आर्या) नामें अनेत तरले कोळी, माळी, वणीज, कंभार।

अन्त्यज, यवनहि, नापित, स्त्रीशूद्रादिकहि, नीच चांभार॥

मग यांपैकीं कोणावरच ज्याचा विश्वास नाहीं तो संशयात्मा किती हीन आणि पतित वुढीच्या असला पाहिजे! सरतेशेवरी होतें काय? तर ‘संशयात्मा विनश्यति.’ वरें यांना कंभायला कांहीं तको आणि फळ मात्र पाहिजे. व्यासांनीं त्याचें वर्णन केले आहे—

“पुण्यस्य फलमिछ्छन्ति, पुण्यं नेच्छन्ति मानवाः।

त पापफलमिज्जन्ति, पापं कुर्वन्ति यत्ततः” ॥

यत्ततः: म्हणजे जाणूनदुजून पापकृत्य करायचे आणि त्याबद्दल फुशारकी मारायची. असलीं कृत्ये न करणारा तो त्यांच्या मरें वावळट. त्याला हे म्हणतात :—

(क्षंपा) बावळट तूं कसा, राहुनी जांग असा? ॥८४॥

हकलुनी वेकरा जातसें अॅफिसा।

कोण पुसते मला तिकिट-पासा? ॥९॥

विहिंसिक वा ब्रॅडि वा रोज लागे मला ।

पाहिजे तेबढो देवबीतों तुला ॥२॥

रोज फक्कड नवी पोरगी मजसवें ।

केवि 'सीक्रेट' हें तुज कळावें ? ॥३॥

भगवंतांनी आधींच सांगितले आहे - 'ईहन्ते कामभोगार्थं अन्यायेनार्थं संचयान्' । अर्थसंचय किंवा चोरी पोटासाठींच केली जाते असें नव्हे. जो प्रामाणिक पोटार्थी आहे तो चोरी करीत नाहीं. तर ज्यांना काम करायला नको व चैत मात्र पाहिजे तेच चोर्या अद्यिक करतात. सगळ्या देशांत संपन्न अशा अमेरिकेत १९६५-६६ सालीं अडीच लाख मोठ्या चोर्या व दरोडे पडले. म्हणजेच दर ८० माणसांपैकीं एक चोर ठरला. आपल्याकडे हि रेलवेला फसविणारांपैकीं ८० टक्के लोक हे ऑफिस कर्मचारी व विद्यार्थी असतात. हें कशावें लक्षण ? तर निरंकुश विषयोपभोग. मन चंचल व विषयांकडे. धांव घेणारे आहें म्हणून त्याला अंकुशा असणे आवश्यक आहे.

तुका म्हणे मना पाहिजे अंकुशा । नित्य नवा दीस जाप्रतीचा ॥

परमात्मसत्तेशीं जे एकरूप झाले ते भक्त आणि जे निराळे राहिले ते विभक्त. (आजच्या अभंगांत त्यांना अभक्त मृष्टले आहे.) अशा भक्तांचा मान वाढावा म्हणून परमात्मसत्ता मोठी अद्भुत अशीं कामें त्यांच्या हातून घडविते. पण आपण हें कांहींच न ओळखल्यामुळे त्या गोटींना चमत्कार मृष्टतों. रामरायाच्या कुपेने समर्थाच्या आईला कांहीं काळ दृष्टि प्राप्त झाली ही गोष्ट प्रसिद्ध आहे. साधुसंतांचे अनुग्रहीत असे भक्तसुद्धां किती थोर पदाला पोंचतात यावद्दल तुकोबांचे समकालीन कचेश्वर व्रहो याचे उदाहरण सांगतों. हे ब्रह्मकुलोत्पन्न, परंतु उनाड व कुंसंगतींत वाढले. तथापि पूर्व सुकृतामुळे ह्या लोखंडाला तुकोबालूपी परीस लागला व त्याचे सोतें झाले. पुढे पुढे तर या कचेश्वराचा पंचमहाभूतांवर अंमल चाले. 'चाकण-चौचांसी' या नांवाने आज ओळखल्या जाणाऱ्या भागांत जेव्हां अवर्षेण झाले त्यावेळी यांनी तेथें जाऊन कथा सुरु केल्या. अकराब्द्या कथेनंतर तिथें महामूर पाऊस पडला व कधीं नव्हे एवढे पीक आले. त्यावद्दल त्यांना 'दर गांवास टका शाही एक व धान्य एक मण' अशी वृत्ति मिळाली. यावद्दलचा कागद आजहि उपलब्ध असून त्यावर ८४ गांवांच्या प्रतिनिधीच्या सह्या आहेत.

तेव्हां या गोष्टी अशक्य नव्हेत. पण त्या कवचित् घडतात, व हेच त्यांचे महत्त्व हें आध्यात्मिक सामर्थ्य मिळविण्यासाठीं शाळा, आखाडे, पाठ्यपुस्तके, मुद्रल-जोडी सारखीं तथार साधने नाहींत. या ठिकाणचा कायदा :-

उद्धरेदात्मनात्मानं नात्मानमवसादयेत् ।

आत्मैव ह्यात्मानौ बन्धुः आत्मैव रिपुरात्मनः ॥ (भ. गी. ६-५)

असा आहे. अशी परमात्मसत्ता जे मानीत नाहीत त्याचे विषयीं समर्थ म्हणतात :-

येर ते अनाचारी पापरूपी ॥

पापरूपी नर अभागी जाणावे । तयांसी नेणवे देवराव ॥

देवराव ओले देखोनियां भाव । शास म्हणे माव कामा नये ॥

हे लोक अभागी, कारण भक्तीचे भाग्य यांना नाहीं.

जाणे भक्तीचा जिज्ञाला । तोचि दैवाचा पुतळा ॥ (तुकाराम)

समर्थ यांना करंटे म्हणतात, बद्ध म्हणतात. ज्ञानेश्वरांनी दोन समर्पक उपमा या दावतींत दिल्या आहेत. ते म्हणतात, “पाहे पां दूध पवित्र आणि गोड । पासों त्वचेचिया पदराआड । परी तें अन्हेरुनि गोचिड । अशुद्धचि सेवी ॥ कां कमलकंदा आणि दहुरीं । नांदणूक एकेचिघरीं । परी पराग सेविजे अमरीं । येरां चिखलचि उरे ॥” (जा. ९-५७, ५८)

पण खरें म्हणजे :-“ईश्वरः सर्वभूतानां हृदेशेऽर्जुन तिष्ठति । भ्रामयन् सर्वभूतानि यंत्रारुद्धानि मायथा ॥” (भ. गी. १८-६१)

(ताल-दीपचंदी)

ईश्वर सर्वाहृदयीं । ज्याच्या त्याच्या जवळी राही ॥४॥

भ्रामयितो तो सकळ जीवांसो । यंत्रारुद्ध करोनी । भ्रावबळे परि वश तो होई ॥१॥

करंटलक्षणांत समर्थ म्हणतात :-

करंटधास आळस आवडे । यत्न कदपि नावडे

त्याची वासना वावडे । अधर्मी सदा ॥

कोणी एकासी विश्वास नाहीं । कोणी एकासी सख्य नाहीं ।

विद्या वंभव कांहीच नाहीं । उगाचि ताठा ॥

स्वयं आप्यांस कळेना । शिकविले तें ऐकेना ।

तयास उपाय नाना । काय करिती ॥

परंतु नरदेह हें फार मोठे दुष्प्राप्य असें साधन आहे.

“या नरदेहचे आधारें । नाना साधनांचेनि द्वारे

मळूप्य सारासार विचारें । बहुत सुटले (दासबोध १-१०-१८)

मन हें आदरण्यास कठिण रहे, पण नाथ म्हणतात : -

“या मनाची एक उत्तम गती। जरी स्वयं लागले परमार्थो।
तरी दासी करी चारी मुक्ति। दे बांधोनि हातीं परब्रह्म ॥”

या नरदेहाचे वैशिष्ठ्यच असें आहें की, ‘आहार निद्रा भय मैथुन’ यांच्या पलोकडचे काहीं तरी तो शोधीत असतो. माणसाच्याच देहांत ही शक्ति आहे. म्हणूनच ‘पवित्राणां पवित्रं यो मंगलानां च मंगलम्’ अशा परमात्म्याची कल्पना त्यानेकेली आहे.

‘तुका म्हणे माझ्या जीवोचे जीवन। विडुल निधान सांपडले’ ॥
आधुनिक संत तुकडोजी महाराज भक्ताची इच्छा अशी व्यक्त करतात :-

(दावरा) मंगलमय नाम तुझे सतत गावु दे। सतत गावु दे रे हरे ॥४३॥

संतांची बोधधुळी। लागो या वेहकुळी।
भक्तीच्या प्रेमजळी। रंगि रंगु दे ॥१॥

तुकोवा सांगतात : ‘भक्तांचा हा देव उदार उदार.’ किती उदार आहे हा सांगू ?

(श्लोक)

लक्ष्मीकांत अनंत हस्तकमळी देतां न भागे कवा।
मागे स्वल्प तयास कल्पतरु दे अत्यत्यही सर्वदा ॥
निष्कार्म भजतां समर्पण करी सोकादिकां संपदा।
ऐसा स्वामि असोनि क्षुलक पदां कां वांछिसी दुर्मदा ॥१॥

हे दुर्मद म्हणजे ‘धनमान मदान्विता’, पैशाच्या बळानें बाटेल ती दुष्कृत्ये करणारे. फुकटांत पैसा मिळवणे किवा फुकटांत मिळालेला पैसा उधळणे या पार्यंच सगळे गुल्हे व पाये घडतात. त्यांच्याच कथा आपण वाचतों किवा नाटक सिनेमांतून पाहातों. तुकारामवोवा म्हणतात कीं असल्या कथा नकोत. त्यापेक्षां त्या मंगल परमात्म्याला आठवू कीं, ‘जेणे सर्वकाळ सुखरूप’. महाराज प्रथम पद्यांत हेच सांगतात.

आतां असो मना अभक्तांची कथा। न होई दुश्चिता हरिनामी ॥

बाबांबद्दल माझे अनुभव

(लेखिका : श्रीमती अनुबाई वहिनीसाहेब धोरपडे, इचलकरंजीकर)

१९०८ सालीं आमचे लहानपणीं आमचे वडील कै. रा. सा. श्री. गो. वा. कानिटकर हे येवल्यास जज्ज होते. कोर्ट तपासणीकरितां कोपरगांवीं फिरतीवर असतांना श्रीसाईबाबांबद्दलची माहिती प्रथम तेथें कानावर आली. आमचे सर्व कुटुंबच ह्या खेपेस कोपरगांवीं वरोवर असल्यामुळे सर्वांना जेऊनच ह्या सत्पुरुषाचे दर्शनास जाणेचें आमच्या वडिलांनी ठरविले. आम्ही गोदावरी ओलांडून शिर्डीला गेलें कवेरीचे कारकून पट्टवाला हे ही संत दर्शनास आमच्या वरोवर आले. श्रीसाईबाबा धुनीकरितां लांकडांच्या मोळ्या खरेदी करण्यासाठीं दर्शनास येणाऱ्यांचे कडून पैसे पेतात असें आमच्या मातुःश्रीनां कुणीतरी सांगितले होते. म्हणून त्यानीं आमच्या सर्वांच्या हातांत कांहीं नाकांहीं नाणी ठेवून आम्हां सर्वांना मशिदीत श्रीसाईबाबांचे दर्शनासाठीं नेले. ह्या वेळीं अम्ही मुलेच ५-६ होतो. त्या खेरीज माझे वडील, वडील बहीण व मातुःश्री अशीं होतो. आम्ही सर्वांनी मशिदीत जाऊन श्रीबाबांचे पायांशी पडून पैसे ठेवले व आलो. हें श्रीसाईबाबांचे प्रथम दर्शन ! आम्ही एका शाळेच्या इमारतीमध्ये उत्तरलो. ती मशिदीपासून ल वच होती. रात्रीं तेथें आमचे वडील मंडळींशी गप्या मारीत वसलेले असतांना म्हणाले “श्रीसाईबाबा साधु असतील, पण मग ते लोकांचे कडून पैसे कां मागून घेतात ? ते आपल्याला कसे तरीच वाटते !” आमच्या वडिलांना साधुसत्पुरुषांची दर्शने घ्यावीत, त्यांचेकडून कांहीं अध्यात्म विषयावर मार्गदर्शन घ्यावे, अशी फार आवड होती व त्यांचे वाचनही बरेच होते. त्याना श्रीअक्कलकोटच्या स्वामी महाराजांचे दर्शन घडले होते. श्रीविवेकानंद परदेशाला जाण्यापूर्वीं आमचे घरीं अलिबाग येण्यें उत्तरले होते व त्यावेळीं त्यांच्या सहवासांत अध्यात्मिक विषय, वर चर्चा करणेची संधी आमचे वडिलांना मिळाली होती. कुणेही साधुसत्पुरुषांचे बद्दल माहिती मिळाली कीं दर्शन घेण्यास जाण्याची त्यांना उत्कृष्टा असे. श्रीसाईबाबांचे दर्शनास जाऊन त्यांचे जवळ बराच वेळ वसून ते आले. त्यांना फार समाधान वाटले. बोलणे फारसे पहिल्या ह्या भेटीत जाले नाही त्या मुळे मात्र त्यांना जरा असमाधान वाटत होते व मशिदीत धुनी पेटवून त्यासाठी लांकडांच्या मोळ्या विकत घेणेकरितां ह्या सत्पुरुषाला पैशांची जरुरी कणाला असावी ? अशी एक शंका आली येवढेच. श्रीबाबांचे बद्दल आदरच वाटला, अनादरानें तसे म्हणाले नाहीत.

दुसरे दिवशीं शिर्डीहून परत येण्यास निवण्यापूर्वीं आम्ही श्रीसाईबाबांचे दर्शनास व निरोप घेण्यास गेलो, त्या वेळीं ज्या ज्या व्यक्तीनें आदले दिवशीं जेवढे पैसे त्यांचे पुढे ठेवले होते त्या त्या व्यक्तीला तेवढेच पैसे वाबांनी परत करून, जी वाक्यें रात्रीं माझे वडील म्हणाले होते तींच वाक्यें त्यांनी बोलून दाखविली ! माझ्या कै. ती. श्री. मातुःश्री

काणीवाई कानिटकर ह्यानां फार बाईट वाटले बाबानीं पैसे परत केले ह्याचे, व त्या म्हणाल्याही बाबानां, की “मोळचा घेण्यास पैसे राहूं देत, परत कां करितां ?” तरी ही सारखी तोंडाने “साढु असतील, मग पैसे कशाला मागतात” ह्या बाबाची घोकंपटी व हातानें पैसे वांटणे सुरू होते ! माझ्या कै. ती. श्री. बडिलांनांही फार बाईट वाटले, पण काय उपयोग ? घरी आलेवर ते सर्व पैसे प्रसाद म्हणून पूजेत ठेवले गेले. त्या नंतर माझे भोठे बंधु गोवर ताप वर्गरेनीं येवल्यास फार आजारी पडले. त्या वेळीं आभच्या ती. मातुश्रीनीं श्रीसाईबाबांनी स्वतः दिलेली उदी लावून सारखा बाबांचा धावा केला. बंधूच्या प्रकृतीस जरासा आराम पडला. एके दिवशीं सकाळी मी घराचे तळमजल्यांत शिपायांचे पहान्यांत रस्त्याची गम्मत पहात बसलेली असतांना एक फकीर भिक्षा मागणेस आला. खांचावर हिरवा रुमाल, डोक्याला श्रीसाईबाबांचे सारखा पांढरा रुमाल बांधलेला, चांगला ऊऱ्यांचे धिप्पाड असा फकीर होता. त्याने भिक्षा मागितली तेव्हां शिपायांने त्याला सांगितले “बाबा, भिक्षेची बाजरी काढायची आहे. डव्यांतली संपली आहे, तरी जरा वेळानें या”. थोड्यां हंसून फकीरखुवा गेले व आणखी १०-१५ मिनिटांनी आले. पुढीं डव्यांत बाजरी काढलेली नव्हतीच. तरी शिपायांने म्हणताच “काय चार दाणे असतील ते घाल, पुढीं कधीं येढ”. शिपाई जरा शरमला पण डबा पालथा करून फकीर बाबानीं ओंजलीत पसरलेल्या त्यांचे हिरव्या रुमालांत खरोखरच चिमूटभर बाजरी घातली ! तर बाबा म्हणाले “युक्कल आहे”. असे म्हणून त्यानीं दोन्ही हातानें तो रुमाल झांकला व पुढीं ओंजलीत घेऊन आमचे पुढे धरला तर ओंजलभर बाजरी होती ! हंसून बाबा पाठ फिरवून गेले सुढाऱ्यां व अवृश्याही झाले. मी माझ्या ती. श्री. मातुश्रीनां हा चमत्कार सांगणेसाठीं माडीवर पठाले. त्या फकीर बाबांना शोधून आणणेसाठीं मागाहून शिपाई पाठविले पण ते कुठले सांपडतात ! ते श्रीसाईबाबांच होते व आपण आलों होतो ह्या वहूलची जाणीच नंतर शिर्डीला गेल्यानंतर त्यांनी दिलीही. १९०९ सालपर्यंत आम्ही अनेकवेळीं शिर्डीस श्रीबाबांचे दर्शनास जाऊन आलों परंतु नंतर माझे बडिलांनीं पेन्शन घेतल्यामुळे आम्ही आमचे घरीं पुण्यास रहाणेस आलों व मला श्रीसाईबाबांचे १९०९ नंतर दर्शन घडले नाही. परंतु कोणत्याही अडचणीचे प्रसंगी त्यांची उदी लावून व जवळ ठेवून सर्वभार त्यांचेवर टाकून आलेल्या प्रसंगातून निभावून जाणे हेच नित्याचे झाले.

आयुप्यांत दुर्दैवानें अनेक दुःखांचे प्रसंग ओढवले परंतु त्या प्रसंगी श्री बाबांचे वरील शळ्हेनेच निभावून तेले.

पाच प्रश्न त्याची उत्तरे

डॉ. माधवराव दाभाडे
एम्. ए., पी. एच्. डी.
उज्ज्यविनी.

प्रश्न दुसरा : देव कोठे आहे ?

(सप्टेंबर १९७२ अंकावरून पुढे चालू)

आपल्याला सुदृढे भेटणे जरी दुरापास्त असले तरी आपल्या पुण्याईमुळे संतवाणी आजही आपल्याला उपलब्ध आहे. फक्त संतवाणीवर आपण श्रद्धा ठेवली पाहिजे. कारण संतवाणीवर निष्ठा ठेवणे आणि न ठेवणे यात जमीन अस्मानाचे अंतर आहे. म्हणूनच संत तुकाराम महाराज विचारतात –

परावीया नारी माझली समान ।

मानिलीया कोण वेचे सांगा ॥१॥

त करिता परनिदा परद्रव्य अभिलाष ।

काय तुमचे यास वेचे सांगा ॥२॥

खरे बोलता कोण लागती साथास ।

काय तुमचे यास वेचे सांगा ॥३॥

संतांचे वचनी ठेविता विश्वास ।

काय तुमचे यास वेचे सांगा ॥४॥

बैसलीये ठायी म्हणता राम राम ।

काय होय भ्रम ऐसे सांगा ॥५॥

तुका म्हणे देव जोडे याचसाढी ।

आणिक ते आटी नलगे काही ॥६॥

संत तुकोबा म्हणतात,

‘हे लोकहो ! तुम्हाला खरोखरच देव हवा आहे का ? भग तुम्ही संतांच्या सांगष्यावर का विश्वास ठेवीत नाही ? संतांच्या वचनावर विश्वास ठेवला तर तुमचे काय खर्च होणार आहे ? तुम्ही जेथे आहात तेथेच राम राम म्हणून देवाचे भक्तिभावातॆ स्मरण केले, तर तुम्हाला कितीसे श्रम पडतील ? तुम्ही सतत खरे बोललात तर तुमच्या मुहळात काय तोटा पडणार आहे ? दुसऱ्याची निदा न केली आणि दुसऱ्यांच्या धनाची हाव न धरली तर तुमचे काय विवडणार आहे ? एका पत्नीशिवाय इतर सर्व स्त्रियांना तुम्ही आई वहीण समजलात आणि तसेच जर तुम्ही वागलात तर नाही का चालणार ? अहो ! तुम्ही अशा तहेने वागू लागलात तर तुमचे अंतःकरण निर्मल होऊन पांडुरंग तेथे येऊन राहू लागेल, आणि तुम्हाला त्याचे दर्शन घडेल.’’

पावसाळ्यात आकाशात मेघ आल्याकारणाने आपल्याला एक एक दोन दोन दिवस सूर्यचि दर्शन घडत नाही. म्हणून आकाशात सूर्य नसतो असे आपण म्हणून शकत नाही. त्याप्रमाणे दुर्विचारानी आपले मन अपविद्ध ज्ञाल्यामुळे आपल्या अंतःकरणात असणाऱ्या परमात्माच्या अंशाचे स्मरण होत नाही. भग दर्शन होणे तर दूरचीच गोष्ट. परंतु संतवाणीवर विश्वास ठेवल्याने आणि त्याप्रमाणे आपण वर्तन करू लागली की आपला संतवाणीवर विश्वास बाढत जातो. आणि विश्वास बाढत गेल्याने आपण हल्हुहळू संतवाणीचा रस चाखू लागतो. या रसाची गोडी लागली की भग आणजी काय पाहिजे ?

संत तुकोबा एका अधंगात सांगतात

विश्वी विश्वंभर । बोले वेदांतीचा सार ॥१॥

जग्मी जगदीश । शास्त्रे बदती सावकाश ॥२॥

व्यापिले हे नारायणे । ऐसी गर्जती पुराणे ॥३॥

जनी जनार्दन । संत बोलती बचन ॥४॥

सूर्याचिया परी । तुका लोकी श्रीड करी ॥५॥

संत तुकाराम सांगतात की, या विश्वात विश्वंभर आहे. वेदांतीमुद्धा हेच सांगितले की जगात जगदीश आहे. पुराणांचेही असेच म्हणणे आहे की हे विश्व भगवंताने व्यापले आहे. तसेच संतसुद्धा हेच सांगतात की या जगात पांडुरंग आहे. सूर्याचा प्रकाश आहे हे जसे सत्य आहे त्याच प्रमाणे हे सर्व विश्व पांडुरंगाने व्यापले आहे हे सत्य तुम्हाला मी सहजासहजी सांगितले आहे.

या विश्वाला व्यापणारा चिठ्ठुल आपल्या अंतःकरणातही आहे असे संतांनी एकमुखाने सांगितले आहे. ही गोष्ट जर आपल्या मनात स्थिर ज्ञाली तर आपले पुष्कळच काम ज्ञाल्यासारखे होईल. म्हणूनच श्रद्धा ही अनमोल असते असे म्हणतात. श्रद्धा म्हणा, निष्ठा म्हणा, विश्वास म्हणा किंवा भक्ति म्हणा या गोष्टी एकच आहेत. आपली निष्ठा जर अदृढ असेल तर आपण संतांच्या सांगण्याप्रमाणे वागायला एका पायावर तवार होऊ. म्हणूनच निष्ठेविषयी एवढे बोललो. आणि अगदी स्पष्ट सांगायचे तर निष्ठेविषयी जेवढे बोलावे तेवढे थोडीच आहे.

दुसरे असे की सध्या वाचाळ लोक फार ज्ञाले आहेत. दुसऱ्याने कसे वागावे या विषयी ते खूप मोठे व्याख्यान देतील, पण स्वतः मात्र तसे वर्तन करणार नाहीत. त्यामुळे लोका सांगे श्रह्यज्ञान । स्वता कोरडे पाषाण ॥. असेच लोक सध्या फार ज्ञाले आहेत. त्यामुळे लोकांचा विश्वास बसेनासा ज्ञाला आहे. म्हणूनच म्हणतात की शंभरयेळा बोलणे आणि एक वेळ करून दाखविणे बरोबर असते. याच प्रमाणे केवळ प्रवचन झोडणाऱ्या माणसापेक्षा प्रत्यक्ष त्या प्रमाणे वागून दाखविणारा मनुष्य लाख मोलाचा होय. म्हणूनच संत तुकोबा म्हणतात -

बोले जैसा तैसा चाले । त्याची बंदीन पाऊले ॥१॥
 त्याचे झाडीन अंगण । त्याचे दास्यत्व करीन ॥२॥
 त्याचा होईन किंकर । उसा जोडोनिया कर ॥३॥
 तुका म्हणे अहो देवा । त्याचे चरणी माझी सेवा ॥४॥

सध्या वहुसंव्य लोक बोलतात एक आणि करतात दुसरेच. म्हणजे सध्या पुष्कळांचे खायचे दात आणि दाखवायचे दात वेगवेगळे असतात. त्यामुळे साहजीकच लोकांचा सहसा कुणावरच विश्वास वसत नाही.

सध्या संतवाणीबरही लोकांचा विश्वास न वसथ्याची कारणे पुष्कळ आहेत. त्यातले प्रसुख कारण हे की संतवाणी गाऊन दाखविणारे पुष्कळसे लोक निव्वळ पोटभरू असतात. आणि त्यातले काही तर निव्वळ फ्स्सवाफ्सवी करणारे असतात. यामुळे अजा लोकांनी उच्चारलेले शब्द तेव्हाच हवेत विष्वन जातात. लोकही एका कानाने एकून दुसऱ्या कानाने सोडून देतात. त्यामुळे संतांची मूळची वाणी जरी 'अमंग' असली तरी या वाचाळांच्या मुळे त्या वाणीतला खरा अर्थ लोकांना समजत नाही. मग संतवाणीत सांगितल्या प्रमाणे ते वर्तन तरी कसे करणार?

सध्या आपल्याजवळ विज्ञानाचेही ज्ञान नाही आणि अध्यात्माचेही ज्ञान नाही, अशी आपली अवस्था झाली आहे. त्यामुळे पाश्चिमात्य लोकांचे अंधानुकरण करण्यातच आपण भूपण मानतो.

आम्ही भारतातले लोक रशिया आणि अमेरिका यांच्या प्रमाणे विज्ञानात पुढारलेले नाही. चंद्रावर आम्ही केव्हा जाऊ हेही आज सांगता येत नाही. आणि या बाबतीत आम्ही मागासलेले आहोत हे अगदी सत्य आहे. असे असले तरीही आम्हाला अभिमान वाटावा अशी एक गोष्ट आमच्या जवळ आहे. आणि ती गोष्ट म्हणजे संत ज्ञानदेव आणि संत तुकाराम यांची अभंगवाणी होय. या संतांनी अभंगातून सांगितलेले अध्यात्मज्ञान हा आमचा वहुसोल ठेवा आहे. या भूतलावर असतांना आपण आपली आर्थीक, शैक्षणिक, सामाजिक, सांस्कृतिक आणि राजकीय उन्नती अवश्य करून घ्यावी. कारण अज्ञान हे नरकाहूनही वाईट असते. परंतु आपण अध्यात्माकडे पाठ फिरवू नये.. अध्यात्मज्ञान हे एकमेव असे ज्ञान आहे. या अध्यात्मज्ञानाची वरोवरी कशावरोवरही करता येणार नाही. आणि मनुष्याला हवा, पाणी, अन्न, वस्त्र, धरदार आणि इतर वस्तू यांच्या इतकीच या ज्ञानाची आवश्यकता आहे.

कारण आपली अध्यात्मज्ञानाची बैठक नसेल तर आपण पैसा हेच धोय समोर ठेऊ. एक वेळ पैसा हात नमुव्याचा देव झाला म्हणजे भनुष्य, मनुष्य रहात नाही. तो सैतान बनतो. याची पाहिजे तेवढी उदाहरणे देता येण्यासारखी आहेत. म्हणून आम्ही याची अधिक चर्चा करीत नाही.

परंतु आम्ही भरितवासीयांनी पाश्चायाचे अंधानुकरण करू नये. धड पाश्चायाच्या प्रमाणे विजाताच्या वावतीत आमची प्रगती नाही आणि धड अध्यात्मज्ञानाचीही आम्हाला गोडी नाही. यामुळे आमची मोठी कुतर ओढ झालेली आहे. अमेरिके-प्रमाणे आमच्याकडे ही हिप्पी तरुणतरुणी दिसू लागल्या आहेत. मनुष्यासमोर काहीही धैये नसले आणि कोणत्यातरे सकारायीसाठी तो जर तिळतिळतिळ जिजत नसला तर हिप्पी लोकांच्या प्रमाणे तो बनला नाही तरच नवल ! कारण इतरांच्यासाठी चंदनाप्रमाणे तन मन घन निजविंगे यालच जीवन म्हणतात. हेच मनुष्याचे जगणे होय. यास्तव तरुणतरुणीनी निषिद्ध, नेभॅट आणि निरुत्साही जिणे जगू नये. हिप्पी लोकांचे जिणे याहून वेगळे आहे असे आम्हाला वाटत नाही. याच्या उलट तरुणतरुणीनी संतांच्या अभंगांचा, संतांच्या जीवनाचा आणि संतांच्या कार्याचा स्वतंत्रपणे स्वतः अभ्यास करावा. जर त्यांनी असे केले तर 'तुझे आहे तुझपाशी । परि तू जागा चुकलासी ॥' असा त्यांना अनुभव येईल. कारण या संतांची शिकवण्युक 'जगाच्या कल्याणा संतांच्या विभूती । देह कष्टबीती उपकारे ॥' अशी आहे.

तरुणतरुणीनी संतवाणीचा अंतःकरणापासून अभ्यास केला तर त्यांची संतवाणीवर निष्ठा नसली तर ती निर्माण होईल. ती निष्ठा आपोआप वाढेल. आणि मग असा खराखुरा निष्ठावान् मनुष्य निषिद्ध राहील का ? तो आढळसाला तिळांजली देणार नाही का ? तो मनुष्य देहाचे सार्थक करणार नाही का ? तो व्यसनांच्या आधीन होईल का ? तो सत्संगर्तीसाठी तळमळणार नाही का ? तो सकाळी आणि संध्याकाळी संतांचा एखादातरी अभंग अंतःकरणापासून म्हणणार नाही का ? तो खरे बोलणार नाही का ? तो 'वैसोनी निवांत । शुद्ध करी चित्त ॥' असे करणार नाही का ? तो आईवडिलांना आणि सद्गुरुना चरणस्पर्श कहन वंदन करणार नाही का ? अशात्तेने एक ना दोन, हजारो प्रश्न विचारता पेतील. पण त्यांची आवश्यकता नाही. आपला मूऱ्य मुळा असा की आपण अभंगवाणीवर अढळ निष्ठा ठेवली पाहिजे. अभंग याचाच अर्थ असा की ज्याचा भंग होऊ शकत नाही तो अभंग !

आता कोणी म्हणेल की संतवाणीचा अभ्यास करणे, अभंगवाणीवर विश्वास ठेवणे आणि त्या प्रमाणे वर्तन करणे या शिवाय दुसरा काही मार्ग नाही का ? तेव्हा निदान आमच्यामते तरी उत्तर असे की दुसरा काहीही मार्ग नाही, आणि वाचकांच्या-पैकी कुणाला ठाऊक असल्यास त्यांनी कृषा करून आम्हाला संसारावा. फक्त संतच असे आहेत की ते भगवताविषयी आत्मविश्वासाने बोलू शकतांत. म्हणून आपण अंतःकरणापासून संतांना शरण जाणे हा एकच खालीलायक उपाय आहे. या शिवाय दुसरा कोणताही मार्ग नाही.

सा. लो. २

आम्ही या संतांच्या थोरवी विषयी अधिक काही बोलत नाही. कारण संतांचा महिमा वर्णन करून सांगणे ही आमच्या आटोक्यावाहेरची गोष्ट आहे. संतांची थोरवी फक्त संतच सांगू शकतात. यस्तव संत महिमा वर्णन करतांना स्वतः संत शिरोमणी तुकोबा काय सांगतात ते पाहा—

काय सांगू मी या संतांचे उपकार ।
 मज निरंतर जागवीती ॥१॥
 सहज बोलणे हित उपदेश ।
 करूनी सायास शिकवीती ॥२॥
 काय द्यावे त्यांसी व्हावे उतराई ।
 ठेविता हा पायी जीव थोडा ॥३॥
 तुका म्हणे वत्स घेनुवेच्या चित्ती ।
 तैसे मज येथे सांभाळीती ॥४॥

संत तुकोबा सांगतात की या संतांचे मजबर अनंत उपकार आहेत. हे संत मला पांडुरंगाच्या प्रेमाविषयी सतत जागृत करतात. या संतांचे बोलणे हाच त्यांचा उपदेश असतो. या संतांचे उपकार तरी कसे फेडावेत? त्यांच्या चरणावर मस्तक ठेवले तरी थोडेच आहे. जशी गाय आपल्या वासराचा सर्व तन्हेने सांभाळ करते त्या प्रभाण हे संत माझा सांभाळ करीत आहेत. म्हणून या संतांनी केलेल्या उपकाराविषयी बोलावे तेवढे थोडेच आहे.

(अपूर्ण)

‘जीवन’

डॉ. के. भ. गव्हाणकर

जीवनांत आनंद नसेल तर तें जीवन कसले? आनंद भोगतां आला पाहिजे. सुखाचा सागर आहे, भोगता येईल का? आणि म्हणूनच सर्वेश्वरांनी सम-विषम जोडधा निर्माण केल्या आहेत. जीवन हें नेहमीच अपूर्ण बाटत आणि तें तसें असर्थांत त्याची गोडी आहे, नाहीतर ‘ब्रह्मानंदे लागली टाळी कोण देहातें सांभाळी! ’ व्यवहारांत (संसारात) पुरुष व स्त्री आणि परमार्थात हरि व हरिमाया अश्या द्वैताच्या जोडधा उद्यावून अद्वैत सहज प्राप्त होतें, आनंद भोगाण्याकरितांच आहेत. व्यवहारांतील स्त्री उत्तम पुरुष बनविते व हरिमायाच पुरुषोन्नमाची भेट घडवून आणते.

स्त्री ही विधात्याने घडवलेली मायेची पोतडी. त्यांत जीवनाला लागणारे सर्व कांहीं आहे. स्त्री म्हणजे विधात्याचं वैभव. स्त्री म्हणजे मानवतेचा मान. स्त्री म्हणजे सौंदर्यचि संघटन, स्त्री म्हणजे कोमलतेचा कल्प, स्त्री म्हणजे प्रेमाचा पर्वत. स्त्री सारखी दिलक्षण देवता विभुवनांत कुठे सांपदेल का? तिच्या वाहुपाशांत बद्ध होणारे सदैव पराक्रम करीत असतात. मोठमोठे बीर आणि कबी यांची चरित्रे पहा. उलट तिच्या वाहुपाशांतून मुक्त होणारे पराक्रमशून्य जीवन कंठीत राहतात. असे तडी-तापसी आणि साधु-संन्यासी जगांत काय थोडे आहेत?

माणसानं कसंही असावं पण त्यानं आपले मानविदू सतत जपावेत. भाता (स्त्री), वचन आणि धर्म हे माणसाचे तीत सर्वश्रेष्ठ मानविदू आहेत, प्राणाच्या मोलानेहि प्रसंगीं जपावेत असे.

मातृत्व म्हणजे स्त्रीच्या जीवन यशाची पवित्र सांगता! मातृत्व हा निसर्गानं स्त्रीला दिलेला सर्वात श्रेष्ठ असा वर आहे! पराक्रमाचं मातृत्व पुरुषाकडे असते पण मातृत्वाचा पराक्रम फक्त स्त्रीच करू जाणते. मातृत्व ही स्त्रीची सर्वात श्रेष्ठ आणि सहजसुंदर अशी साधना असते. इतर सर्व आनंद सापेक्ष असतात, पण मातृत्वाचा आनंद हा ब्रह्मानंद असतो, कारण तो निर्मितीचा अतुल आनंद असतो, पण हा आनंद सहज साध्य नसतो. त्यासाठीं स्त्रीला मरणप्राय प्रसववेदना सहन कराव्या लागतात मातृत्वाचं हे सुवर्ण प्रसववेदनांच्या मुशींतून तावून सुलाखूत निवालेलं असतं अर्णि म्हणूनच स्त्रीला त्याचा अभिमान असतो.

मातेच्या प्रसववेदनेच्या निःश्वासांतूनच जन्माला येणारे अर्भक जीवनाचा हुंकार घेत असतं. मातृत्व हा सर्वात अद्भुत चमत्कार आहे. वेदनामय, तितकाच आनंदादायक, भीतिदायक पण आशादायक.

स्त्रीचं जीवन हें पतीच्या चरणांवर भक्तिभावानं आणि श्रद्धेने समर्पित केलेले कमलपुष्प असतं. पतीचे सौख्य तेचे तिचं सौख्य.

माता ही जगांतील अशी एकच व्यक्ति असते कीं जिच्या प्रेमाला व्यवहाराची तुला कधींच भाहीत नसते. तिला माहीत असतं आपल्या पुढावर खरंखुरं प्रेम करण.

भीती हा स्त्रियांचा स्वभावच आहे. पण निश्चय हा पुरुषांचा स्वभाव आहे. स्त्रीचा जन्म कांहीं साध्य करण्यासाठीं कधींच नसतो, सारे समर्पण करण्यासाठींच असतो.

आईचे हृदय हें जगांतल्या सर्व तत्वज्ञानाचे माहेरघर आहे. आई होण्यांत केवढा आनंद आहे! वेळीची पाने कितीही सुंदर असली तरी फुलांशिवाय तिला शोभा

नाहीं. तरुण स्वीला नवव्याची नुसती बायको होऊन चालत नाहीं. त्याची मैतीण, त्याची बहीण त्याची मुलगी - फार काय प्रसंगी त्याची आईसुद्धा व्हावं लगतं तिळा.

उन्हांत जशी बायूची शीतल झुटुक तशी व्यवहारानें व्यापलेल्या, संतस्त आलेल्या पुरुषांच्या जीवनांत स्त्री ! तिचे ओळारते स्मित, तिची साधी हालचाल, फार काय तिचे भोवतालचे नुसतें अस्तित्वसुद्धां पुरुपाला सुखावह वाटतें, उल्हसित करते.

प्रीतीची भूक - भूक नव्हे तर काय ! मध्यान्हीच्या क्षुधेसारखी, मध्यरात्रीच्या निद्रेसारखी, ग्रीष्मांतल्या तृपेसारखी असलेली प्रीतीची ही भूक मोठी विचित्र असते. जितकी सूक्ष्म तितकीच प्रखर !

प्रेमिकांच्या मीलनांत ब्रह्मानंदाची अनुभूति असते. रिकामा कलण भरल्या जात असतांना आवाज करतो, ती पूर्णपणे भरल्यावर निःशब्द होतो. प्रेमिकांची हृदये तशीच असतात, ती प्रीतीने भरून गेल्यावर तेथें शब्दांना अवकाश नसतो. इतर रम्यतीचे रंग काळावरोवर पुमट होतात. पण प्रीतीच्या आठवणीचे रंग मात्र सदैव उजव्यत रहातात.

प्रेम माणसाला स्वतःच्या पलीकडे पाहायची शक्ति देत. तें प्रेम कुणावरही असो, तें कशावरही जडलेलं असो, मात्र तें शुद्ध खरंखुरं प्रेम असायला हवं, तें हृदयाच्या गाभ्यांतून उभलायला हवं, तें स्वार्थी, लोभी किंवा फसवं असतां कामा नये. खरें प्रेम नेहर्मांच निःस्वार्थी असतं, निरयेक असतं, मग तें फुलावर असो, प्राण्यावरलं असो, आईवापावरलं असो अथवा प्रियकर किंवा प्रेयसी यांच्यावरलं असो; कुल, ज्ञाति, राष्ट्र यांच्यापैकीं कुणावरलंही असो. निःस्वार्थी, निरहंकारी प्रेम हीच माणसाच्या आत्म्याच्या विकामाची पहिली पायरी असते. असलं प्रेम केवळ मनुष्यच करूं शकतो. जीवनांत प्रेम ही एकच उच्च भावना आहे. कर्तव्याला काठोर व्हावं लगातं, पण कर्तव्य हात धर्माचा मुख्य आधार आहे.

प्रेम म्हणजे माणसाला घटका अर्धी घटका देहभान विमरायला लावणारं शरीर सुख नव्हे. प्रेम म्हणजे प्रिय व्यक्ती वहन आपले प्राण हंसतमुखाने ओवाळून टाकणारी मनाची उत्कटता. प्रेम करणारी व्यक्ती एकच—'ईश्वर' !

सुंदर स्त्री ही वासनेची क्षणिक तृप्ती करणारी एक वाहूली आहे. प्रीति, ममता, वात्सल्य हे सारे जगांतले मुखवटे आहेत. मनुष्य फक्त स्वतःच्या सुखासाठीं जगतो, केवळ आपल्या अहंकाराच्या तृप्तीसाठीं जगतो. विश्वास, श्रद्धा, निष्ठा, प्रीति, भक्ति सेवा यांच्या वकावर मनुष्य जगतो, यांच्या वकावर तो मृदृश्ला सानोरा जातो. पण या सर्वं भावनांचा संबंध माणसाच्या शरीराशीं नाहीं, तो त्याच्या आत्म्याशीं आहे.

स्मित ही मानवाची किंतु मध्युर भाषा आहे. आत्मा हें अनेक सुंत सात्त्विक शक्तीचें भांडार आहे मनुष्याचा आत्मा. जितका अधिक विकसित, तितके त्याचें दुःख अधिक! पण हा आत्मा सुखी नमला तरी इतरांना सुखी करण्याच्या कामीं तो सतत कृत सहातो, कारण त्यक्या भावाविषयांत केवळ स्वतःच्या सुखाच्या इच्छांना स्थान असतें असें नाही!

कामवासना, कामभावना, श्रीतिभावना आणि भक्तिभावना ही या एकाच वासनेचीं क्रमक्रमानें सूक्ष्म, सुंदर, उच्चत आणि उदात्त होत जाणारीं चार रूपें आहेत.

जग माणसाच्या मनांतल्या दयेवर चालत नाहीं, तें त्याच्या मनगटांतल्या बळावर चालते. माणस केवळ प्रेमावर जगूं शक्त नाहीं, तो इतरांचा पराभव काऱ्णन जगतो. मनुष्य जी या जगांत धडपड करतो ती भोगासाठी! त्यागाची पुराणं देवळांत ठीक असतात; पण जीवन हें देवाल्य नाहीं, तें रणांगण आहे. तुकाराम महाराज म्हणतात - 'दिवस आणि रात्रीं आम्हा युद्धाचाच प्रसंग'. जग शक्तीवर चालते, स्पृधेवर जगते, भोगासाठीं धडपडते. क्रीर्य आणि शीर्य हीं जुळी भावांडे आहेत.

मानवी मनाची आणि जीवनाची गुफण मोठी विलक्षण आहे. त्यामुळे सुख हा अनेकदा मुळाजाळाचा शोध ठरतो. सुख ही दुःखाची छाया आहे कीं दुःख हीं सुखाची सावली आहे हें कोण आहे!

या जगांत जन्माला येणारा प्रत्येक शापित असतो - कुणाला पूर्व जन्मीचं कर्म भोवते, कुणाला आर्द्धापांच्या दोषांचीं फळें चालावीं लागतात, कुणी सचभाव दोणांमुळे दुःखी होतो, कुणाला परिस्थितीच्या शृंखलांत बढ्ह होऊन जीविताचा प्रवास करावा लागतो, म्हणजे जीवन हा एक शापच आहे म्हणायचा! तसें नाही, जीवन हा एक दिव्य वर आहे. तो परमेश्वराचा कृपाप्रसाद आहे, तो अनेक शापांनीं युक्त असलेला वर आहे एवढंच. मानवी जीवनाचा हेतु - या शापांतून मुक्त होण्याचा प्रयत्न करणे. शरीरसुख हा कांही मानवी जीवनाचा मुख्य निकप नाही, तो निकष आहे आत्म्याचं समाधान.

मानवी जीवनाचें घेय म्हटलें म्हणजे आपली वारी काऱ्णन महासुखांत विलीन होणे. त्याकरितांच परमेश्वरांने पुरुषाला स्त्रीची संगत दिली आहे. स्त्री जात्याच सौंदर्याची पुतळी आहे, तशीच भयंकर विषारी नागीण आहे. सहनशीलतेची सात्त्विकता आहे, तशीच त्रोधाची परमसीमा आहे. ती वडुरंगी बहुदंगी आहे, म्हणूनच ती पतिव्रता आहे. अहंकाररहित स्त्री वाया गेलेल्या पुरुषाला सरळ मार्गावर आणून मखरांत वसवील. स्मित, लज्जा, मिळाऊपणा हे तिचे उपजत गुण आहेत. स्मित ही स्त्रियांची

किती मधुर भाषा आहे ? लज्जा हा सौंदर्याचा अलंकार आहे, पण सत्याचा नाही. सत्य हे हैं नग्न असते, नुकत्याच जन्माला अलेत्या बालकाप्रमाणे असते ते ! ते तसें असावेच लागते.

श्रीमद्वेदव्यासांचा मुलगा श्रीशुकाचार्य मोठे योगसाधनसंपन्न, समदृष्टि ठेवणारे, भेदभावरहित, सर्वत्र ब्रह्मरूप अबलोकन करणारे, सदा जागृत तथापि ब्राह्मात्कारी स्वतःला वेडचाप्रमाणे भासविणारे असे होते. एके दिवशी व्यासपुत्र शुकाचार्य केवळ नग्न स्थितीत पुढे चालले होते. मागाहून स्वतः व्यासमहर्षि व्यवस्थित वस्त्रादि परिधान करून चालले होते. वाटें एका सरोवरांत देवांगना नग्न होऊन स्नान करीत होत्या. श्रीव्यास जवळ आलेले पाहून अतिशय लगवणीने त्या वस्त्र नेसल्या, परंतु पुढे गेलेल्या नग्न व तरुण अशा शुकाचाचार्याला पाहून मात्र त्या लाजल्या नव्हत्या. तें इश्य पाहून आश्र्यं चकित होऊन श्रीव्यासांनी देवांगनांना जेव्हां विचारले तेव्हां त्या म्हणात्या, “हे व्यासमहर्षो ! तुझ्या ठिकाणी स्त्री-पुरुष भेदभाव आहे. पवित्र दृष्टीच्या तुळ्या मुलाच्या ठिकाणी तो भेदभाव नाही”.

ध्येयनिष्ठा, व्रतस्थता, निश्चय, मान, प्रतिष्ठा, संस्कार, संस्कृति, अभिमान, श्रेष्ठ जीवनाची कांही कल्पना, ह्यापैकी एकही गोष्ट जेथें असेल, तेथें लज्जा असणार्ख; आणि जेथें ह्यापैकी एकही गोष्ट नसेल तेथें लज्जा आपोआपच नाहीशी होते. मग तें मानवी जीवन उरत नाहीं.

स्त्री आणि पुरुष, आत्मा व शरीर यांचे निरपेक्ष, निःस्वार्थी मीलन म्हणजेच ब्रह्मानंद. म्हणून मला वाटते स्त्री ही परमार्थाच्या, ब्रह्मानंदाच्या वारेवर धोंड नसून बिजली सारखी भार्गदर्शिका आहे.

मितहो ! आपण सर्व स्त्रिया होऊन, हृदयाच्या तवकांत प्रीतीची निरांजने लावून त्या श्रीसाईपुरुषाला ओवाळून अखंड ब्रह्मानंदाच्या महासुखांत निमग्न होऊंया ! भक्त हो ! जीवन हैं तारेवरची कसरत आहे. तारेवर नीट सरळ चाललों तर जिकलों नाहींतर अधःपात – ‘पुनरपि जननं पुनरपि भरणं’ वारी सुरुच. मुहुदांनो ! स्त्रियांकडे मानाने, आदराने, व प्रेमाने पहाण्याचा दृष्टिकोन ठेवा. प्रत्येक स्त्रीला आपल्या पतीचा व घराण्याचा अभिमान असतो हे निश्चित समजा. तिच्या पोतांटीतल्या चांगल्या गृणांची कदर केलीत तर ती निरहंकारी बनून तुम्हाला स्वर्गति नेल्याशिवाय रहाणार नाहीं.

पति-पत्नीने निरहंकार, निरपेक्ष, निःस्वार्थीपणाने व एकमेकांच्या प्रेमळ मीलनाने केलेला संसार हा भवसागर न राहतां संत मिराबाईने म्हटल्याप्रमाणे ‘भवसागर सब हराभरा’ हरीने भरलेले आहे असा होतो. ह्यालाच जीवन म्हणतात.

दत्तावतार श्रीपाद श्रीवल्लभ

भाग २ रा

लेखक: श्री. सच्चिदानंद केशवराव दाणी, बी. ए. (आँनर्स)

ऋग्गुपुराणोक्त श्री दत्तजन्मकथेशीं अल्प स्पर्श करून पुढे वाटचाल करण्यास आणि मूळ श्रीपाद श्रीवल्लभ कथेशीं समरस होण्यास सोईस्कर होईल या दृष्टीने पाहून गेल्यास ती दत्तजन्मकथा येथें संदर्भ निसार नमूद करीत आहें. अक्षकुल पर्वतावर शत्रि कृषींनी केलेत्या प्रखर तपश्चयेन ब्रह्मा, विष्णु, महेश स्वरूपांत असणारी आद्य-अक्ति प्रसन्न झाली. तिने, “तुझ्या पोटीं पुत्ररूपानें आम्ही अवतरूं” असे वरदान केले नि मग त्या वरदानानुसार ब्रह्मा, विष्णु, महेश हे अत्रि कृषींच्या धरीं पुत्ररूपानें अवतीर्ण झाले. या कथेला अनुसून श्रीदत्त हा विष्णूचा पांचवा अवतार मानण्यांत येतो. आता मूळ कथानकाकडे वळू या.

दैदीप्यमान बाळाला जन्म देणारे माता-पिता सुमती व आपाळराज घन्य झाले. श्रीदत्तात्मेयाच्या कृपाप्रसादानें पुत्र झाला भृणून त्याचें नांद श्रीपाद ठेवण्यांत आले. याच्या आधींचे दोन पुत्र या दांपत्याला होते, पण ते अपंग व आंधले होते. श्रीपादाच्या बटुमूर्ति विलक्षण तेजाने प्रज्ञवलित झाली. ब्रह्मतेजाचे भास्वर किरण त्याच्या तेजस्वी होळचांतून बाहेर पडू लागले. त्यांच्या शब्दांतून माधुर्यमृत स्वां लागले व मांगल्य ओसंडू लागले. त्यांची बाणी करुणाघन नि दृष्टि प्रेममय झाली. श्रीपादांच्या अव्याज, गोड गोड लीलांनी आपाळराज व सुमती यांचे दिवसच्या दिवस केळ्हां आणि कसे पसार झाले तें त्याच्या लक्षांतही आले नाही. अपाळराजांनी ठरविलें की आतां सात वषाच्या श्रीपादाचे मौंजीवंधन करावे. जगदोद्धारासाठी जन्म घेतलेल्या श्रीपादाना गायत्री मंत्राची दीक्षा देण्याचा निश्चय आपाळराजाने केला. इतक्या लहान वयांत श्रीपादाचे अपूर्व विद्यावैभव पाहून लोक अक्षरश: दिपून गेले. पंडितप्रवर श्रीपादांच्या चरणांशीं विनम्र झाले. घडदर्शन आणि प्रस्थानलयी यांच्यातील सारग्रहण आणि प्रश्नोत्तरी यांत प्राविष्य मिळविलेल्या श्रीपादांचे अलौकिक पांडित्य पाहून सारे पीडापूर काय, अनेक उद्भट व दिग्गज विद्वान आपला थोरणा विसरून श्रीपादांची मोठधा भाविकतेने सेवा करण्यासाठी प्रयत्नशील झाले. दत्तावतार मालिकेतील श्रीदत्तांनी जें कार्य केले त्याचें हृदयंगम चित्र दत्ताचे अंशवताररूप परमदेवालु, परमपूज्य, दत्तभक्तींत परमोच्चपदीं स्थानापन्न झालेले गुरुवर्यं श्रीमद् वासुदेवानंद सरस्वती यांनी आपल्या प्राकृत दत्तमहात्म्यांत केले आहें. अविद्याग्रस्त जीवांना तापद्रवाच्या बंधनांतून मुक्त करणाऱ्या श्रीपादांना विरावृत भेदलाबन्धन करण्याचे आपाळराजाने निश्चित केले. दुष्टनिग्रहार्थ दंड धारण करून अवतरलेल्या श्रीपादांना पलाशदंड

देष्याचें त्यांनी ठरविले. जगाला ज्ञानभिक्षा यालणाऱ्या श्रीपादांता भिक्षावळीसाठी “उं॒ भवति” म्हणून भिक्षाब्रत आचरण्यास लावण्याचा संकल्प आपाळराजाने सोडला. लौकरच सुमुहूर्तविर श्रीपादांचा उपनयन संस्कार समारंभ भव्य याटांत सुमती नि आपाळराजाचे देखरेखीखालीं पार पडला. सुमतीचा हृष्ट गगनांत मावेना. यानंतर वरींच वर्षे गेलीं. श्रीपाद सोळा वर्षांचा झाला, तेव्हां सुमतीचे मन उत्कंठित आले. तिच्या मनाभोवती श्रीपादांच्या विवाहाचा शुभ विचार एकसारखा विरटचा घालू लागला. सुमती - आपाळराजांनी आपापसांत विचार करून एक दिवस श्रीपादाजवळ विवाहाचा विषय काढला. दुनियेत जन्म घेणाऱ्या प्रत्येक मुलाने आईवडिलांच्या सन्मान्य मतानुसार व्यवस्थित संसार थाटून, उच्च विचारानें आईवडिलांचे सापेक्ष अनुकरण करावें नि त्यांतच सुख मानून आपला आदर्श जन्म सार्थ करावा या शुभ इच्छेचा उपदेश श्रीपादांना त्यांच्या जन्मदात्यांकहून वेळोवेळी मिळत होता. त्याचे मन प्रपंचांत रमावें म्हणून त्यांचे (आई-वडिलांचे) आटोकाट प्रयत्न चालूच होते. ज्याला सन्मागानि जाण्याची अतिशय आवड, खरें दोलण्याचा ज्यांचा परिपाठ, जें उघड दिसत आहे तेंच सत्य शास्त्र अशा सुष्ठोत कालक्रमणा करणाऱ्या पारमार्थिकाला सांसारिक अशाश्वत विषयोपभोगाचे आकर्षण तें काय वाटणार? नेहमीं जो चिदानंदहपांत मरन राहणारा त्याला या लास्समारंभाचें कौतुक काय वाटणार? सत्याची जाणीव असणाऱ्या श्रीपादांना प्रापंचिक बंधनाची आवश्यकताही नव्हती. अशा श्रीपादांनी आपल्या पुढवत्सल माता-पितरांची सदिच्छा ऐकली. त्यांच्या प्रसन्न चर्येवर पुस्ट हास्य उमटले नि ते म्हणाले, “आम्ही तापसी, ब्रह्मचारी; योगाच्या आश्रयाने वाटचाल करणारे; आम्हाला नारी कणाला हवी? नारीने जीवनांत अंद्यार पसरविण्यांत अर्थ नाहीं, म्हणूनच (न + आरी) ती नको. सत्यमागानि लकलकाणारी, परोपकारितेची उज्ज्वल प्रकाणिरुपी ललता आम्हां जीवात्म्यांना हवी आहे. ती स्वयंप्रकाणित ज्योत आमच्या जीवनांत सत्यमार्ग दर्शविणारी प्राणसहेली बनेल.” श्रीपादांचे हे नकारार्थी बोल ऐकल्यावर सुमती - आपाळराजांचे मन दुखावले, परंतु त्यांनी त्यांच्या (श्रीपादांच्या) भनाते घेण्याचे ठरवून त्यांचा मनोभंग केला नाही. त्यांनी त्यांना विवाहाचा आग्रह करण्याचे सोडून दिले. सोळा वर्षांचा, सत्वसंपन्न, लोकविस्थात, विद्वान, साजिरागोजिरा नि पुन: दत्तगुरुंच्या कृपेने झालेला मुलगा विवाह करीत नाहीं म्हणून होणाऱ्या हृदयीच्या व्यथा मोठ्या कट्टाने कणातरी सहृद केल्या. त्यांच्या सुनेवद्वलच्या सर्व आकांक्षा क्षणाधीत दामळल्या, तरी सुमती-बाईंने ते सारें दृळख सोसले. संसारांत भोगण्यापेक्षां सहृद करणे हेच अधिक श्रेयस्कर हें तिला आजवर समजून चुकले होते.

आतो आपला पीठापूरमधील मुक्काम हालवावा असा विचार श्रीपादांनी निश्चित केला आणि उत्तरण्यां जाण्यासाठी त्यांनी आपल्या जन्मदात्या परमपूज्य देवासमान श्रेष्ठ आई-वडिलांजवळ संमति मागितली. श्रीपादांनी

स्वगृह सोडून उत्तरेकडे प्रयाण करण्याची जी परवानगी मागितली तिचा परिणाम त्यांना माहीत होता. तिचे भाप आपल्या आई-वडिलांच्या पदरांत मोठचा दुःखद रूपने पडेल हें ते जाणून होते. मातापित्यांना होणाऱ्या पुत्रवियोगाच्या दुःखांचे तें दारण चिन पाहाऱ्यास श्रीपाद विलकुल तयार नव्हते. परंतु त्यांना जगाकडे पहावयाचे होते. हजारों जीव अनाथ आणि असहाय्य होऊन केवळ एकाकी आपल्या भवितव्याशी कसा सामना देणार? त्यांचे दुःख नाहीसे कोण करणार? असे विचार त्यावेळी त्यांच्या निर्मल मनांत सतत घोळत होते. तरीसुद्धां विलाप करणाऱ्या आपल्या जन्मदात्याकडे त्या गृहरत्नाला आपलेणा वाटणे सहाजीकर होतें, कारण त्यांनी इहलोकांत नरवेह धारण करून धर्मपालनाचा विडा उचलला होता. अशा ह्या त्यांच्या उपकारी कृत्याला चंद्रदेवाची उपमा देणे योग्य होईल. आपला वाढ आपल्याला सोडून दूर देशीं जाणार हा आवात मातापित्यांना आंतत्याअंत सहृन करतां आला नाहीं. पुत्रवियोगाच्या कल्पनेने त्यांच्या डोळ्यांतून घटघळा पाणी येऊ लागले. सुमती म्हणाली, “वाढा! आजवर तुझ्या सहवासांत आमचे दिवस कसे पसार झाले हें आम्हाला मुळीसुद्धां कळले नाहीं. या उतार वयांत आमच्या मनाची करमणूक तूच होतास. आतां तूं जाणार! नाहीं रे वाढा, ही कल्पना माझ्या मनाला पेलवत नाहीं!” सुमतीच्या डोळ्यांतून पाण्याच्या सतत धारा वाहूं लागल्या. मातृहृदय तें! वियोग ह्या विचारानें तें व्याकुल झाले होतें. आईचे वेडे मन! ती म्हणाली, “तू नव्हतास त्या वेळी तुझ्या दर्शनासाठीं वेडे झालेले मन तूं आतां जाणार म्हणून एकाएकी मृक होऊन रेले आहें. आणि ते पाहा! पहा ते तुझे लुळे, पांगळे आणि आंधळे भाऊ! त्यांच्याकडे आतां कोण पहाणार? नाहीं रे वाढा, मी तुला सोडणार नाही.” असा हृदयविदारक, करूण विलाप करीत सुमतीने आकांत मांडला. करूणार्द्द श्रीपादांनी आईची शोकविवहल अवस्था पाहिली आणि ते आईला म्हणाले, “आई, शोक करू नकोस, माझें जीवितकार्य करण्यासाठीं मला अनुज्ञा दे. आई, क्षणमाच लाभलेल्या जीवनाच्या या पणतीने हजारोंचीं जीवनें उजळून टाळतां आलीं, अनेकांचे दुःखाश्रु पुसतां आले, कित्येकांना दुःखमुक्त करून सन्मार्गाच्या वाटेला लावले तर ते तुला आवडणार नाहीं का? मायेच्या ओलाच्यानें त्यांचे सांत्वन कोण करणार? नको, आई, अशी रँडू नकोस. तुझे हें रडणे आवर.” असे म्हणून श्रीपादांनी आईचे डोळे पुसले ति आपल्या त्या अंग, आंधळचा बंधूंच्या व्यथा दूर होण्यासाठी त्यांच्या डोक्यावरून हात फिरविले. आपल्या त्या वंदूना त्यांनी छातीशीं धरलें, ईश्वराची प्रार्थना केली, त्यांना आपल्या अमृतवाणीने आईवडिलांच्या सेवेचा उपदेश केला. श्रीपादांनी आईला भानावर आणले ते तिला म्हणाले, “आई, तूं आतां काळजी करू नकोस. माझे हे भाऊ तुझ्या प्रेमल छऱ्यालीं आनंदाने राहातील. त्यांना उदंड आयुरारोग्य लाभेल.” असे म्हणून त्यांनी आपल्या अंग, असहाय्य भावंडांकडे क्षणभरत्त आहिले आणि चमत्कार असा झाला कीं, श्रीपादांनी दोन्ही भावंडांच्या डोक्यावर

हात ठेवतांच, ते दोघे जीवन कक्षेच्या बाहेर गेलेले, एकाएकीं समर्थ, विद्वान आणि डोळस झाले. एका कृपाकटाक्षानें श्रीपादांनी ही किमया घडवून आणलेली पाहतांच सुमती - आपाल्हराजांनीं अपल्या अनावर पुत्रप्रेमाला, कट्टानें कां होईना, अवर घातला. आतां त्यांची वालंबाल खाली पटली कीं, आपला पुत्र सामान्य नसून ईश्वरी विभूति आहे. श्रीदत्ताक्षेयानें आपल्या अवतार कायर्तीं ही परंपरा पुन्हां संजीवित केली. त्याचाच परिणाम म्हणजे महाराष्ट्राच्या राष्ट्रीय जीवनांत दत्तोपासना एकदम समरसून गेली, तादातम्य पावली. खरोखर, ईश्वरी अवतार ज्या भूमीवर पदार्पण करतात त्यांत भारतभूमीचा पहिला कम लागतो.

आई-वडिलांची अनुज्ञा घेऊन श्रीपाद उत्तरपंथीं जाण्यास निवाले. त्यावेळी उषःकाल होता. तरी तशाही वेळीं त्यांना निरोप देण्यासाठीं गावांतील आबालवृद्ध स्त्रीपुरुष त्यांच्यामाशून गावाच्या सीमेपर्यंत चालत नेले. सर्वांनी मोठ्या प्रेमाने श्रीपादांना निरोप दिला.

श्रीपाद पीठापूरहून निघाले ते जगन्नाथपुरी, वाराणसी, बद्रीकेदार इत्यादि उत्तरेकडच्या प्रमुख क्षेत्रांत आपला पावन पदसंचार करून नंतर खाली दक्षिणेंत प्रस्वात गोकर्ण-महाबळेश्वर क्षेत्रीं आले. तेथें गुप्त रीतीनें तीन वर्षे वास्तव्य करून ते श्रीशैलावर गेले. या ठिकाणी चार महिने राहून ते कृष्णेच्या पावन परिसरांत असलेल्या कुरवपूर या गावी आले. अनंतकोटि वृक्षांडाचा नायक आल्यावर तो सदेव तेथेच राहावा या हेतूनेच की काय, भोळी कृष्णा कुरवपुरा भोवतीं अजूनही फिरत राहिली आहे. बंधनातील श्रीपादादी कृष्णेच्या भावबंधनाने जणूं तिला शरण आले व तिथेच राहिले. पूर्वी कोणाच्याही विशेष ऐकिवात नसणारे कुरवपूर आता श्रीपादांच्या वास्तव्याने चांगले प्रसिद्धीस अटले. श्रीपादांच्या पदरजस्पर्शने पुनीत झालेले ते कुरवपूर महाराष्ट्राचे सांस्कृतिक केन्द्र वनले. श्रीपादांचे मुद्धास्त्रावी वोल नेहमी हृदयात जतन कहून ठेविता यावेत यासाठी, कृष्णामाईने वाट करून दिली तरच, कुरवपुरात जाता येते.

एक कर्तव्यनिष्ठ वेदमूर्ति ऋष्णाण कुरवपुरांत राहात असे. अंबिका नवाची त्याची गृहिणी शीलवती आणि पति सेवापरायणा होती. तिला मुले होत, पण अल्पायुषी ठरत. या दुःखाने व निराशेने ती आपले दिवस कसेतरी कंठीत होतो. अशा परिस्थितीत नवसासायासानी एक मुलगा जगला. पण काय? एक निरुद्ध द्विपाद पशु यापलीकडे त्याच्या मानवी जीवनात काही अर्थ नव्हता. एक दिवस त्याचे बडील मुलाच्या काळजीने इहलोक सोडून गेले. आता मागे राहिली ती अंबिका. आपल्या मूर्ख मुलाच्या सहवासात दिवसेंदिवस जगणे अंबिकेला लाजिरवाणे वाटू लागले. आजवरच्या दुःखभाराने खचून गेलेल्या तिच्या मनाला मुलाचा मुख्यपणा सहन होण्याजोगा नव्हता. तेव्हांने एक दिवस ती आपल्या मुलाला घेऊन या लाजिरवाण्या व दुबळ्या जीवनाचे अखेरचे पर्व समाप्त करावे म्हणून कृष्णेवर आली. (अपूर्ण)

ज्योतिषशास्त्र

लेखांक ६ वा

पुष्कराज

आतापर्यंतच्या लेखांत आपण ज्या रत्नावर विचार केला, ती चारही रत्ने विशिष्ट गुणधर्माची व शरीरांत त्यांच्या ज्या लहडी पसरतात त्याने निश्चित परिणाम कसा होतो त्याची कल्पना आणणारी आहेत. परंतु पुष्कराज (yellow saphire) हे एक असे दिव्य रत्न आहे की त्याच्या वापराने होणारा व अनुभवास येणारा परिणाम दुद्दीच्या व तर्कशास्त्राच्या पलिकडचा आहे. किंवडून ह्या एकाच रत्नाला Fortune stone असे म्हटल्यास त्यात अतिशयोक्ति होणार नाही. अनेक ज्योतिषी हे रत्न वापरण्यास संगतात, कारण हे रत्न लाभत नाही असे कधीच होत नाही. त्या पासून त्वास झाल्याचाही अनुभव नाही. (मोठ्या शक्तीचा खडा वापरल्यास मात्र यकृताचा त्वास होतो.)

हे दिव्य रत्न 'गुरु' ह्या शुभ ग्रहाचे आहे. मानवी आयुष्यांत होणाऱ्या सर्व भंगल गोटीवर ह्या ग्रहाचा अंमल असतो. गुरुवाचूत विवाह, सुंज, संतती, यश, मानमरातव, सौजन्य, आरोग्य, धर्म, परमार्थ, यापैकी काहीही लाभणार नाही. जन्मकुंडलीत गुरुबल नसलेला मनुष्य भृणजे तिकिटावाचून निवालेला प्रवासी. सतत संकटे, ताण, अपमान हेच अनुभवास येते. प्रपञ्चिक सौख्यावर संपूर्ण अंमल गुरुचा चालतो आणि प्रपञ्चातल्या कोठल्या भाण्यसाला सौख्य नको असते? समजा, ह्या रत्नाची जरुर नसतानाही जरी हे रत्न शारण केले तरी गुरुचा शुभ, क्षमाकृतील स्वभाव घ्यानात घेतां तो विद्यायक फळेच देतो. म्हणून विद्यातक फळांचा अनुभव फारसा गंभीर येत नाही. असे जरी असले तरी कुठल्याही मानवी समस्येवर अनेक ज्योतिषी हेच रत्न सुचवतात ते योग्य नव्हे.

'पुष्कराज' ह्या रत्नाचे रासायनिक पृथक्करण केल्यास खालील प्रभाण आढळते. हार्डनेस ८, स्पेसिफिक ग्रेडिंटी ३.४, पाण्यापेक्षा ३॥ पट जड, सिलिकेट आँफ औल्यु-मिना ह्या रत्नात असून शिवाय हैड्रोक्सिल आणि एल्युओराइनही सापडते.

गुरुला 'दैवाची देवता' असे म्हणतात. अर्थातच त्याच्या रत्नाला 'पशोदादी' रत्न म्हटल्यास योग्यता होईल.

हे रत्न वापरू लागल्यापासून भहिनाभरातच त्याचा शुभफलदायी पडताळा येऊ लागतो. चहूबाजूनी यश चालून येऊ लागते. प्रपञ्चांतील कटकटी मिटू लागतात, मनांतील अस्वस्थता, भीती, मुखदुर्बळपणा कमी होऊ लागतो. आर्थिक परिस्थिती झपाटाच्यांने सुधारू लागते. भंगल कार्ये घडतात. आजूबाजूची परिस्थिती सुधारते, एवढेच नव्हे तर अनुकूल होऊ लागते. आयुष्यात समतोलपणा येतो. तापटपणा

कमी होतो. ज्ञानाची जिज्ञासा वाढून अंगी शाहणपणा व भारदस्तपणा येतो. ह्या रत्नाच्या वापराने अंगच्या तामसी गुणांचा हळूहळू न्हास होऊ लागतो. म्हणूनच द्राह्यण, धार्मिक कृत्ये करणारे, ज्ञानक्षेत्रांतील लोक, विश्वस्त मंडळी ह्यांचे हे यशोदायी रत्न आहे. अंगच्या तापसी विकाराना ह्या रत्नाने शह वसतो व अप्रवृत्ती उफाळून वाहेर येत नाहीत. मन ताव्यात रहाते. अत्यंत सुसंस्कृतपणा व राजसवृत्ती वाढते.

ज्यांच्या कुंडल्यांतून धनलाभ, मानभरातब, कीर्ति, सर्व गोष्टींची विपुलता असा योग आहे त्यांना ह्या रत्नानें लवकरच चांगला अनुभव येतो. ज्यांची कुंडली मूळचीच खडतर आहे त्यांना परिस्थिती सुसह्य होते. हे रत्न, यश व भाग्य खेचून आणते. (It attracts fortune.)

या शिवाय, ज्या व्यक्तीना कायम पोटदुखी, यक्षतविकार खेदोन्माद, वातुल्पणा, रक्षमनोवृत्ती, आलस्य, नाउमेद होणे, यशाची खाली नसणे, अपचन, मज्जा व शिरांचा वास, सतत मनावर ताण पडणे, राती भीति वाटणे, न्यूनगंड वगैरे विकार असतील त्यानाही ह्या रत्नापासून फार मोठा लाभ होतो.

कुंडलींतील डतर अशुभग्रहांच्या योगाने होणारा वास ह्या रत्नानें आटोक्यांत आणला जातो. म्हणून ह्या रत्नाला Balancing Gem असेही म्हणतात.

ह्या रत्नाचे वर लिहिलेले अनेक गुणधर्म पद्धतशीर अनुभवलेला गृहस्थ म्हणजे मी स्वतःच. हे रत्न वापरल्यापासून १। महिन्यात 'गुरुकृपाप्रसाद' म्हणजे काय आनंद आहे त्याचा साक्षात्कार मला झाला. अनेक लोक हे रत्न वापरतात. परंतु रत्नाचा खरेखोटेपणा, वसवण्याची पद्धत, रत्नाची शक्ति ह्याचा विचार ते करीत नाहीत व म्हणून त्यांची स्थिती जवळ कस्तुरी असलेल्या मृगासारखी होते.

आमच्या अनुभवांत हे रत्न आम्ही अनेक प्राध्यापक, शिक्षक, मोठमोठे अँडमिनि स्ट्रेटिक्स ऑफिसर्स, मैनेजर्स, बैंकेंतील उच्च अधिकारी, डॉक्टर्स, प्रापंचिक सौख्य हुरपलेले सामान्य लोक, विवाह व संतांी यात अडथळे येत असलेल्या स्त्री पुरुषांना दिले व ते रत्न त्याना नवजीवनदायी ठरले, एवढेच नमूद करावेसे वाटते.

असे हे उत्तम रत्न असूनही त्याचा वापर करणे काही व्यक्तीना अनुकूल नसते. उदाहरणार्थ सैन्यांतील लोकांनी व पोलीस किंवा तत्सम अधिकाऱ्यांनी हे वापरल्यास त्यांची प्रापंचिक सौख्याची ओढ वाढेल, सुखलोलुपता बढावेल, आर्यिक परिस्थितीवर मन केंद्रित होईल व त्यांच्या विशिष्ट कर्तव्यात अडथळे येतील. तीच गोष्ट विधवा, द्रह्याचारी व विद्यार्थ्यांच्या वावतींत. ह्या रत्नाचा वापर हा सर्वस्वी प्रपंचांतील गृहस्थानीच करावा असे आम्हास वाटते.

ह्या रत्नाच्या वापराने मंदबुद्धी, वेडसर व मानसिक तोल (Sense of proportion) ढासळलेला मनुष्य सावरला जातो असे आढळले आहे. कित्येकाना हे रत्न नुसरे जवळ ठेवले तरी परिस्थितीत सुधारणा न होताही सहृदयशक्ति बाढत आहे, परिस्थितीत अनुकूल न होताही सुसऱ्य होत आहे असा विलक्षण अनुभव येतो. नेहमी नकार घेणाऱ्या मुलीना दाखवायला नेताना आम्ही हे रत्न जवळ ठेवावे असा सल्ला दिला व उत्तम अनुभव आला. (ज्ञान : कुमारी जोशी, श्रद्धानंद महिलाश्रम, माटुंगा.)

पुत्रसंतती हवी असणाऱ्या जोडप्यानी हे रत्न हातात धारण केले असताही उत्तम अनुभव येतो. माझी स्वतःची या रत्नावर अत्यंत श्रद्धा आहे व आमच्या दहा वर्षांच्या 'करीअर' मध्ये अनेकाना ह्या रत्नामुळेच मी मदत करू शकलो. गरजूनी अवश्य भेटावे.

पुढील लेखांत, मानवी आयुष्यांतील अत्यंत नाजुक व गुंतागुंतीची बाब म्हणजे स्त्री पुरुषांतील शारीरिक संवंध, प्रेमप्रकरणे, विवाहसौत्य, अचानक, धनलाभ यावर अंगल गाजबणाऱ्या 'शुक्र' ह्या प्रेमदेवतेच्या 'हिरा' (Diamond) ह्या दिव्य रत्नावर विचार करू.

— शरद दस्तावय उपाध्ये

(लहेर चैवर्स, गोव्हाले रोड नॉर्थ, दादर मु. २८.)

सुख आणि दुःख

सौ. निर्मला देवी,

एम.ए., एम.ए.ड.

सुखदुःखाची व्याप्ती सांगतांता जो तो, "सुख पाहता जवापडे, दुःख पर्वताभेद्दे" हेच परिभाषण सांगत असतो. परंतु नीट खरा विचार केला तर हे वचन थोडे खोटे वाटू लागते. कारण दिवसाच्या सगळ्याचा दिनक्रमाचा विचार केला तर सुखाच्या, आनंदाच्या कितीतरी गोष्टी आपण नेहमी करीत असतो, हे मात्यच करावें लागते. छानदार झोप झाल्यावर सकाळी उठून घेतलेला ताज्ज्या दुधाचा गरमागरम चहा, त्यानंतर आंघोळ, सुंदरसा चविष्ट नास्ता व जेवण, आणि ह्याच सुरावरच्या इतर

कितीतरी गोष्टी ! काय दुःख असते त्यात ? कायलियात वा घरातल्या मंडळीशी हृसत खेळत केलेल्या गप्पा, हास्य विनोद कर्तव्य म्हणून मनापासून आवडीने केलेली आपापली कामे ! काय दुःख आहे ह्या सगळयात ? कोहीच नाही. मग असं जर आहेत तर तो तुकारामच खोटा की काय ? छे ! छे ! तुकारामही खरा नि आपणही खरे ! तुकारामाने तो 'जव' नि तो 'पर्वत' ह्याच्या माषातें मापायला घेतलेली ती वस्तु भाव वेगळी होती ! परमेश्वर प्राप्तीचे, म्हणजेच खन्या शांति-सुख-तृप्तीचे, अवीट अक्षर समाधान ते जवायेवढे असून ते जर हवे असेल तर त्यासाठी निश्चयाचे, उपासनेच्या कष्टांचे, आशा निराशेच्या आंदोलनांचे, वाट पहाण्याचे, चिकाटीचे, अशा नाना परीच्या सुखद व दुःखद व्यापांचे डोंगर ओलांडावे लागतात, चढावे उतरावे लागतात; तेव्हांच त्या जवा एवढधा सुखाची प्राप्ती होते-ह्या संदर्भातले ते विवेचन आहे. परंतु हे वचन अध्यात्म सोडून आपण आपल्या रोजच्या ऐहिक व्यवहार पातळीला लावू तर सर्वसामान्य मानवी जीवनातला उत्साह, आनंद, आशा, ध्येयवाद अशा चांगल्या चांगल्या गोष्टी नष्टच होऊ लागतील. व्यावहारिक आनंद व आध्यात्मिक आनंद ह्या दोन भिन्न गोष्टी आहेत ! अर्थात् त्या आनंदाची जात व स्वरूप वेगळे असले तरी चव भाव वरीचाशी सारखीच आहे ! जनावाई म्हणतात,

“ सेवो तोचि चवी जाणे ”

इतरा सांगता लाजिरवाणे ” ते हेच ! डोंगराएवढे कष्ट उपसून लाभणारे जवापाढे जे सुख त्याचे सामर्थ्य नि विशालता मात्र ह्या विश्वाला गवसणी घालूनही पुन्हा शिल्लक राहाण्याएवढी अफाट आहे हेही तितकेच खरे आहे ! त्या जवविदूत सुखाचे अनंत सिद्ध समाविष्ट झालेले आहेत. “मूर्ति छोटी पण कीर्ति नोठी ” असेच त्या बहुआनंदाचे खरे स्वरूप आहे.

सुख आणि दुःख ह्या भावना आहेत. तसेच सुख व दुःख हे मनाच्या मानण्यावर आहे. तो एक दृष्टिकोन आहे. ती एक प्रवृत्ती आहे. जगात जसा सर्वत्र ईश्वर भरलेला आहे, तसेच सुखही भरलेले आहेच आहे, किंवृना सर्वत्र ईश्वर आहे याचाच दुसरा खरा अर्थ सर्वत्र आनंद नि सुख भरलेले आहे, हाच होय. सर्वाभूती परमेश्वर वंघायला जशी विशेष दृष्टी लागते तशीच सर्वत्र सुख शोधायलाही दृष्टीच लागते. ती ज्ञानाने, औदायरीने, धैर्यानिं व रसिकतेने येते.

मानवी जीवन विविध प्रकारच्या सुख दुःखांच्या नि रंगछटांच्या धारणांनी विणलेले वस्त्र आहे, वा गुंतागुंत आहे. ह्या वस्त्राने जीवन सुशोभित करणे किंवा हीं गुंतागुंत हलक्या हातांनी अचूक सोडविणे हे निसर्गाने प्रत्येकाला दिलेले काम वा आव्हान आहे. हे जो धैर्यानिं स्वीकारतो, तो जीवनात यशस्वी होतोच होतो.

रामदास म्हणतात “ देहदूख ते सुख मानीत जावे ” व तुकाराम म्हणतात “भन करारे प्रसन्न ! सर्व सिद्धीचे कारण ॥ ” ह्यातलेही मर्म हेच. संकटे येतात नि

आपल्या शारीरिक नि मानसिक शक्तीना चालना देतात, उत्तेजन देतात, आव्हान देतात. संकटे ही संकटे म्हणूनच येतात, त्यांना निर्भयपणे हसत हसत व चिकाटीने, धीर न सोडता, सामीरे जाणे, हे प्रारंभीच संकटांना अर्ध फजित करण्यासारखे आहे, जिकण्यासारखे आहे. संकटांशी वा व्याधींशी जिदीने मुकाबला करण्याने मिळणारा मानसिक आनंद व त्यातल्या सुखाची गोडी काही औरच असते !

एक पाय जळत असतांना तत्त्वचर्चा करणारा जनक राजा, हात तुटल्यावर झेत्याची ढाल करून लडणारा शूरवीर तानाजी, त्याचप्रमाणे शारीरिक व्याधींची काडीचीही पर्वा न करता, त्यांवर मनाने विजय मिळवून कर्तव्य प्रेमाच्या आनंदात मम्म झालेले हुतात्मे हे ध्येयदेवाक्षी समरस होऊन, दुःखावर मात करून जवापाडे सुखानंदाच्या जोरावर जगणारे तेजस्वी वीरच होते !

ऐवीतेवी व्याधी आलीच आहे, किंवा संकट-दुःख आलेच आहे, ते सोसणे अटळच आहे. हे कल्यानंतर नुसते रडण्यांत काय अर्थ आहे ? तिथे रडण्यापेक्षा लडण्याचीच जसरी आहे ! तेव्हां ही अटळता पक्की ठरल्या नंतर त्या संकटांकडे जर जर वेगळ्या दृष्टीने पाहिले नि लंडत उत्तम प्रकारे कशी देता येईल ह्याचेच जर चित्त शांत करून विवेचन केले, नि हे सगळे करतांना आपले भारा, आपली साधने, प्रयत्न हे निश्चित ठीक आहेत, चांगले आहेत, असे पक्के ठरवून अखेर मग देव व दैव ह्यांवर श्रद्धा ठेवून वागले तरी देखील त्या व्याधींची नि संकटांची तीव्रता कितीतरी कमी होते. ही अंक अनुभवून पहण्यासारखी गोष्ट आहे. ह्या संकटांच्या तीव्रतेचे शेवटचे टोक काय असू शकेल ह्याची स्पष्ट कल्पना मनाशी करून प्रयत्नांना प्रारंभ केला म्हणजे देखील संकटांची धार वरीच वोथठ झालेली वाढू लागते.

“सामर्थ्य आहे चळवळीचे । जो जो करील तथाचे ।
परंतु तेथे भगवंताचे । अधिष्ठान पाहिजे ॥”

हे जे समर्थवचन आहे तेही ह्या संदर्भात घेण्यासारखे आहे. इच्छिताची प्राप्ती करून ध्यायला व इच्छिताच्या आड येणाऱ्या मोर्टीना दूर करायलाही सामर्थ्ये लागते, चळवळ लागते. आपले काम निश्चित चांगले आहे, योग्य आहे, कल्याणकारक आहे, ते कुणाचेही वाईट करणारे नसून, कुणाच्याही सुखाच्या आड येणारे नाही, असेच आपले ध्येय वा ईमित अहे, आपल्या ध्येयप्राप्तीने केवळ आपणच नव्हे, तर आपल्या भोवतालचे आपले जगही सुखी होणार आहे, ही खात्री म्हणजे च भगवंताचे अधिष्ठान ! आपल्या ध्येयाआड, कर्तव्याआड येणाऱ्या, आपल्याला निष्कारण छळणाऱ्या अदृश्य आपत्ती, त्या आपत्ती लादणारी दृश्य माणसं, ह्यांना सत्य व न्याय ह्यांना धरून विरोध करणे, सत्य व न्यायासाठी विरोधकांशीं सरळ मार्गानें, कपट कारस्थानें न

करता, धैयनि, रास्त असा मुकाबला करणे, म्हणजेच भगवंताचे अधिष्ठान आहे ! तेव्हां मानवी जीवन हे सुखदुःखांनी नक्कीच भरलेले आहे. पण कांही सुखं अगदी उघड उघड स्वरूपात आहेत तर कांही सुखं दुःखाची विविध आवरणे पांघरून वावरत आहेत. त्यांतील सुखांच्या क्षणाक्षणातून मिळणाऱ्या आनंद कणांनी दुःखात लपलेल्या आनंदरूप ईश्वराला शोध्यासाठी लागणारी शक्ती मिळत असते. तिचा योग्य उपयोग करायला शिकले पाहिजे.

देशाच्या स्वातंत्र्यासाठी नाना तन्हेच्या हालअपेष्टा आनंदाने सोसणारे पराक्रमी देशभक्त, देशप्राप्तीसाठी हाडाची काढे करणारे कृषिमुनी, व मानवी सुखार्थं व हितार्थं रातं-दिवस प्रयोगणाळातून देहभान विसरून निरलसपणे कट करणारे शास्त्रज्ञ व संसाधक हे देखील ह्या प्रकारे वागतात, कारण त्यांना दुःखातील सुखाचा, म्हणजेच खन्या ज्ञानमय ईश्वराचा, ध्यास लागलेला असतो, व त्याच्या प्राप्तीच्या सुखाच्या अवीट गोडीची-आनंदाची-सुखाची खरी कल्पना असते.

दुःख वा संकटे म्हणजे दैवाने लादलेल्या सत्त्वपरीक्षा, किंवा दैवाने दिलेली आव्हाने, या दृष्टीने वधून जर त्यांना जिद्दीने हसत हसत सामोरे गेलो तर त्या सुखांची चव, ज्ञान किंवा गोडी ही क्रह्यानंदाच्या जातीचीच आहेत असं वाटल्यावाचून रहणार नाहीं.

सत्य वा न्यायाच्या रक्षणासाठी सत्य व न्याय अशी निर्भय लढत देणे हाच तर खरं म्हणजे गीतेचाही संदेश आहे. जीवनात संघर्ष हे असणारच, नि असायलाच हवेत. संघर्ष, संकटे, दुःख, ही मानवाचे मानवी तेज वाढविणारी साधने आहेत. मानवातला खरा ईश्वर जागी करणारी, ईश्वर शोधायला लावणारी व ईश्वर निर्माण करणारी (नराचा नारायण तो हाच) ती चेतके आहेत. सुखापेक्षां खरं म्हणजे ही दुःखेच मानवाचे नि ईश्वराचे नाते फार जवळून नि चटकनू जोडतात. परंतु केवळ सुखांनाच चटावलेल्या, म्हणजेच मोहमायेच्या जाळांत गुंतण्यातच सुख आहे असे मानणाऱ्यांना दुःखे नकोशी वाटतात, त्यांचे भय वाटते, हेच खरे दुःख आहे. प्रत्येक दुःख, प्रत्येक संकट, हे उत्तम शिक्षक असते. ते प्रत्येकाला कांहीना कांही चांगले ज्ञान देऊनच जाते. पण तेच आम्हाला ओळखता येत नाही, जाणता येत नाही, हेच वाईट आहे. दुःखांच्या मार्गानि निर्भयपणे, शांतपणे, नि रसिकतेने गेल्यासच ईश्वराची भेट लवकर होते हेच सत्य आहे. सर्व व्यवहारांचे संपूर्ण ज्ञान होणे हीच ईश्वरप्राप्ती आहे. परमेश्वर हे एक रहस्य आहे. ते दुःखाच्या कोडीत वरेचसे शवसते, पण सुखाच्या पसाऱ्यात मात्र ते हरवून जाते किंवा लपून वसते. कुंतीने कृष्णाला जे सांगितले की “देवा, मला नेहमीं संकटांतच ठेव,” त्यातलेही रहस्य हेच. संकटे, दुःखे ही सुखाची लज्जत वाढवीत असतात. त्यांना खमंग स्वादिष्ट अशी चव आणीत असतात. तेव्हां ती जीवन रुचकर होण्यासाठी हवीतच.

तात्पर्य काय कीं, सुखाच्या पाठी लागून रोजच्या व्यावहारिक जीवनाचा मार्ग हा केवळ दुःखांचाच आहे असे मानून नाक मुरडून, चेहरा लांडव करून, उसासे टाकून, उगीचच वारीक सारीक गोष्टी मनाला लावून, कट्टी होऊन, स्वार्थाच्या संगतीने बरोबर आणखीन इवल्या इवल्या दुःखांचे लटांबर घेऊन जगण्यापेक्षां, कर्तृत्वाचे, औदायचे, आशेचे परोपकाराने होणाऱ्या आनंदाचे, व्याधी नि संकटांशी हसत हसत मुकाबला करण्याचे आनंदी, प्रसन्न व रसिक जिंगे हेच खरे जीवन आहे. त्यातच दुःखाचेही सुख आहे नि सुखाचेही सुख आहे.

श्रद्धा आणि निष्ठा दत्तात्रेय देविदास अंबेकर,

गंगाखेड, परभणी.

१९५८ साली मी दीर्घ आजाराने जळगांव येथील रुग्णालयात दाखल झालो. आठ भहिन्यानंतर मी जणू पुनर्जन्म लाभून रुग्णालयातून बाहेर पडलो. तस्मूर्वी ईश्वरी अस्तित्वाबद्दलची कल्पना हें एक खूळ आहे असे मी भानीत होतो, आणि स्थामुळे मानव दौर्बल्याच्या आधीन होतो या कल्पनेच्या आहारी मी गेलो होतो. देवर्धम सारे थोतांड आहे असे मला वाटत असे. पुढे पत्नीच्या आग्रहास्तव मी थोडा नाहुणीनेच शिरडीस जाण्यास प्रवृत्त झालो. माझ्या गावी जाताना मध्यंतरी मनमाड स्टेशनवर उत्तरून शिरडीला बाबांच्या दर्शनाचा योग घडून आला. त्यावेळी शिरडीची वारी माझ्या हृदयात कायमचे वास्तव्य करील अशी मला कल्पनाही नव्हती. एक प्रेक्षणीय ठिकाण म्हणून बाबांचे दर्शन घेऊन मी माझ्या नोकरीच्या गावी आलो. तोच माझ्या हातात स्थलांतराचा हुकूम येऊन पडला, आणि तोही आडमार्गाविरच्या अशा एका खेडचात की जिथे नुकताच आजारातून उठलेल्या मला औषधोपचाराची कोणतीच व्यवस्था उपलब्ध नव्हती.

सा. ली. ३

विष्णु अंतःकरणाने लागलीच पत्तीस एक उपहासात्मक पत्र लिहिले की, “तुझ्या इच्छेप्रमाणे तुझ्या साईवावाचे दर्शन घेऊन येथें येताच मला तुझी ‘साईलीला’ चांगलीच अनुभवास आली !”

त्यावेळी मी कर्जबाजारी होतो व प्रकृति-अस्वास्थ्य, भावाचे कॉलेज-शिक्षण इत्यादि गोष्टींनी गांजलो होतो. अशा बिकट परिस्थितीत मी माझे नव्या नोकरीवर रुजू झालो. पलीला जळगाव येथे ट्रेनिंगसाठी पाठविष्ट्यात आले होते. म्हणून ती तेथे मुलांसह राहात असे. त्यामुळे मी सर्व बाजूंनी आर्थिक विवंचनेत वस्त असे. अशा परिस्थितीत ज्या गावी माझे स्थलांतर झाले होते तेच ठिकाण माझी प्रकृति सुधारप्याच्या व आर्थिक प्राप्तीच्या दृष्टीमे लाभदायक झाले ! हे पाहून मात्र मला साईलीलेचे कौतुक वाटले, व त्यानंतर वावांच्या ठिकाणची माझी श्रद्धा वाढीस लागली. प्रापंचिक अडचणी त्यानंतरही पुण्यक आल्या, परंतु त्यांमुळे वैफल्य न येतां ते प्रसंग माझ्या आत्मोन्नतीलाच कारण झाले आहेत. वावांच्या भक्तीतील हे वैशिष्ट्य आहे असे मला वाटते.

आणखी एक अनुभव नमूद करण्यासारखा आहे. ग्रामीण भागांत अगदी आडगावी एक शैक्षणिक शिविर नियोजित केले होते. संघटनेचा प्रतिनिधि म्हणून त्या ठिकाणी जात असता मोटारने मला एका जागी उतरविले. त्यावेळी पहाटे तीनची वेळ होती. या जागेपासून शिविर चार मैल अंतरावर होते. चौहांकडे मिट्ट अंधार नि मुसळधार पाऊस. रस्त्याने सर्वत्र चिखल, आणि मुळात रस्ताच अनोढवी. परंतु दूरवर शिविरासाठी केलेली दिवाबसीची आराम अंधुक दिसत होती. अशा परिस्थितीत “३० श्रीसाई समर्थ” असें मुखाने म्हणत मी त्या दिव्यांच्या अनुरोधाने चाल लागलो. मध्येच पाण्याच्या खळखळाटाने रस्त्यात ओढे व नले असल्याची जाणीव हीत होती. आजू-बाजूस भयानक शुक्रशुकाट. या परिस्थितीत पायपीट करीत मी शिविराला कसा जाऊन पोचलो ते माझे मलाच कळले नाहीं. त्यावेळी सकाळचे पाच वाजले होते. मला त्यावेळी आलेला पाहून तेथील प्रतिनिधि आश्चर्यचकितच झाले. परंतु यात माझे कांही शौर्य नसून माझ्या वावांचीच ही किमया आहे हें माझे अंतर्मन मला सांगत होते. कारण जेथे जातो तेथे तू माझा सांगाती ! चालवीसी हाती धरेनिया ॥ या प्रसंगामुळे ईश्वरावरची श्रद्धा आणि निष्ठा ही पौष्टिकाला वंचित करणारी नसून ती पौरुष अंगी वाणप्यास कारणीभूत होणारी आहे, अशी माझी खात्री झाली.

ईश्वरी लीलेचे आकलन सामान्य माणसाला होणे कठिण आहे, आणि म्हणूनच बावांचा दोन शांदांचा संदेश मानवाला कल्याणकारक ठरणार आहे. तो म्हणजे ‘श्रद्धा आणि सकूरी’.

बाबांवदलचे दौन अनुभव

-श्रीराम देशपांडे, वादर.

१९५४ साली मला पुणे येथे एक आडगिन्हाइकी गाडी घ्यावयाची होती. एक गाडी आम्ही पसंत केली व तिची ट्रायल घेण्यासाठी आम्ही निधालो. मी पुढे बसलो होतो व गाडीचे भालक मला सूचना देत होते. गाडी जंगली महाराज गोडवरून महाराष्ट्र मंडळाजवळ आली; तोच स्वारगेटचे बाजूने एक ट्रक आली व दुसऱ्या बाजूने टांगा आला. अशा परिस्थितीत खरे म्हणजे आमची गाडी व टांगा दोघेही चककाचूर व्हायचे. परंतु माझेजवळ बाबांचा फोटो होता. मी चटकन् फोटोवर हात ठेवून बाबाचे स्मरण केले. निमिषाधीत ट्रक, आमची गाडी व टांगा यांची पोशिशन अशी कांहीं जुळून आली की कोणालाच कांहीं झाले नाही! हा प्राणघातक अपघात कसा ठळला याचें सर्वाना गूढ वाटले, व साईबाबांचीच ही किमया हें सर्वाना पटले.

१९७० साली मला बादरहून पुण्यास प. पू. गुळवणीमहाराजांच्या अभीष्ट समारंभास जावयाचे होते. त्या दिवशी पुण्यास लग्नाच्या बन्हाडांची भाऊगर्दी लोटत होती. त्यामुळे रेल्वेने किंवा एस. टी. नें जाणे अशक्य झाले. मी साईस्मरण करीत दादरच्या एस. टी. स्टॅंड पाणी आलो. तों काय आशचर्य! पुणे मार्ये जाणारी मुंबई-भोर गाडी तिर्थे आली व त्यांत एक जागा रिकामी असून ती मला भिळाली. मी वेळेवर पुण्यास पोचलो, व महाराजांचे दर्शन घेऊन, प्रसाद पावून, धन्य झालो. मला हें जे भाग्य लाभले ते बाबांनी कृपा करून मला पुण्यास आणून सोडले म्हणूनच.

“मायेचा खेळ”

भल्या भल्यांना भुरल पाडितो हा मायेचा खेळ,
म्हणुनी सावध होई मनुजा अजुनि न गेली वेळ ॥१॥
मायेच्या नादात पारखा विवेकास होतो,
जानवंत तो आत्मचिंतनी काल व्यतित करतो ॥२॥
क्षणाक्षणाला देह थकतसे भूत्यू येत पुढे,
भूत्यु कल्पना भिवित हृदया असेच नित्य घडे ॥३॥
युरु कृपेने मनीं नांदते नित्य समाधान,
धर्ती न शंका मनीं आठवी पावत ते चरण ॥४॥
निजकर्तव्या करूनि, फलाशा सोडुनि वापावे,
परमेशाच्या गुणानुवादा मनीं सतत गावे ॥५॥
काम क्रोधादिक दोषांना ठेवुनिया दूर,
लोभ, मोह हे मनीं नांदिती जळते अंगार ॥६॥
सत्युरुषांचा जीवनौष ज्या मारगाने चाले,
स्था मारगाने गेले जे, ते जर्गी धन्य झाले ॥७॥

॥ ३५ तत्सत् ॥

रा. वा. केळकर.

साधकास

कशास हातों भाल साधका काढ मनांतिल गाळ !

अपशब्दांची दिनभर बडबड

दुष्ट हेतुची दुसऱ्यांना नड

मत्सरागिने हृदयीं चरफड

ओध - पेटती राळ ! साधका काढ मनांतिल गाळ ! ॥१॥

व्यवसायी मन करिसी निर्दय

कर्तव्याची उगाच हयग्रथ

कृपणत्वे करिसी धनसंचय

गरिवांचा तू काळ ! साधका काढ मनांतिल गाळ ॥२॥

नवविधि भक्ती जगती मिरवून

मनांत देवा विभक्त कल्पुन

व्यर्थ रडसि विरहाने मोहुन

भटकत रानोमाळ ! साधका काढ मनांतिल गाळ ॥३॥

जरा जरी ये स्वार्यो अडचण

कसा चरफडे पहाच कणकण

व्यर्थ कशाला यात्रा वणवण

कशास झांजा टाळ ! साधका काढ मनांतिल गाळ ॥४॥

वरिष्ठ दिसतो नमस्कारिसी

तिरस्कार दुवळांचा करिसी

उच्चनीचता मनांत धरिसी

फुकट सजविसी भाळ ! साधका काढ मनांतिल गाळ ॥५॥

जप हा कसला ? कंठ शोष रे !

तुझ्या तपाचे मूळ 'हाव' रे

यज्ञविधी तद स्वार्थच सारे !

दूर पळे गोपाळ ! साधका काढ मनांतिल गाळ ॥६॥

अभेदबुद्धो विश्वरूपता

निसर्गसिद्धुच एकतानता

विसर तुझी मिथ्याच भिन्नता

साध ईश्वरी ताल ! साधका काढ मनांतिल गाळ ॥७॥

—दिवाकर कवि.

साईं कृपेची स्वाण

चाल :- धांव घाली चिठू

डो. बी. पोहनीन.

अंगामध्ये जोम जोवरी तोवरी करशील काम रे
भलेदुरे तुज जवळी करतील जोवरी पदरी दाम रे -४-
ऐहिक मायिक सर्व सुखांची करतील सर्वही साथ रे
मदभोहादिक घडिपु सरे करतील तुझाच घात रे
हाय ! हाय !! लोभाने करशील पदरी पापी दाम रे -१-
मनी मानसी सहचारणी आई बापाहूनी थोर रे
तास्याने उफळुनी करशील कैक जणावर वार रे
हाय ! हाय !! तूं काय मिळविसी प्रेमाविना राम रे -२-
श्री रामाला शरण जाऊनी साधुनी घे कल्याण रे
आयुमान हे क्षण भंगुर तुज घे कणकण वेचुन रे
हाय ! हाय !! किती उज्जवल होशील पहाशिल प्रभू धाम रे -३-
घाल गवसणी सुटुं न देशील धरलेली तूं कांस रे
कामा मधुनी राम आठविंता भवसागर तरशील रे
हाय ! हाय !! तुज मिळेल निश्चित साईं कृपेची खाण रे -४-

— मन पाखरू पाखरू —

मन पाखरू पाखरू, कसे तथा आवरू ?
क्षणात घेई ऊंच भरारी, क्षणात भुईचरी.
दशदिशाना फिरुनी येई, निवांत ना क्षणभरी.
साईसमर्था सांग मजला, कसे तथा आवरू ? -१-
उडुनी जा रे स्वर भरारा, जाऊनी भेट शिरडीश्वरा.
निवांत बैस तू चरण जवळी, नकोस गुंतू मायाजाळी.
नको वसू तू आम्रतश्वरी, पाहु नको रे बागमळे.
पवव फळांची आस नको धरू, कसे तुला आवरू ? -२-
घे घे ऊंच भरारी, पाहु नको रे माधारी,
निवांत बैस तू चरणजवळी.
कृष्णमूर्ति त्या शिरडीश्वरा, सोडुनि येशी जरि माधारा,
श्री चरणाविष्ण नाही थारा.
नकोस रे विसरू, मन पाखरू पाखरू. -३-
कहणाधन तू कृपासागरा, साईबाबा तुम्ही आवरा.
साहूकारी होउनि मजला, तव कृपेक्षिण दीन दयाळा.
कसे तथा आवरू, मन पाखरू पाखरू. -४-

सौ. सुशीलाबाई हजारे.

शिर्डी वृत्त — सप्टेंबर १९७२.

या महिन्यात साईदर्शनासाठी बाहेर गांवचे भक्तांची गर्दी नेहमी प्रमाणे बरीच होती. कांहीं कलावंतानी श्रीं च्या पुढे हजेरी दिली, ती खालीलप्रभाणे :—

कीर्तन :—

- १) संस्थान गवई काव्यतीर्थ श्री. ग. वि. जोशी शास्त्री यांची कीर्तने नेहमी प्रमाणे एकादशी व महत्वाचे दिवशी झाली.
- २) ह. भ. प. तुकारामवुवा आजेगावकर, जि. परभणी, यानी गोकुळ अष्टमी कार्यक्रमात तीन दिवस कीर्तने केली.
- ३) ह. भ. प. लक्ष्मणवुवा वाघचीरे, शिरडी.
- ४) ह. भ. प. नामदेववुवा नरसुले, मुंबई.
- ५) ह. भ. प. पांडुरंग गंगाधर वैद्य, आळंदी.

प्रवचन :—

ह. भ. प. कमलेश्वर बावा, मनमाड.

गायन-वादन :— बहुरूपी नाट्य व्यवस्था, पुणे, यांचा कार्यक्रम झाला. कलाकार :—

१) श्री. जयवंत बालावलकर.	२) श्री. अरुण सरनाईक.
३) श्री. प्रमोद कांबळे.	४) श्री. विठ्ठल क्षीरसागर.
५) श्री. बालासाहेब.	६) सौ. उषादेवी चव्हाण.
७) सौ. सुशिला शेंडगे.	८) कु. रजनी चव्हाण.

शास्त्रोक्त भायन :— भनोहर रामकृष्ण शिरोडकर, वेळगाव.

थोरामोठयांच्या भेटी :— १) डॉ. आर. व्ही. साठे, मुंबई. २) श्री. रत्नाकर पांडुरंग वाघ, चीफ एक्जिक्युटिव ऑफिसर, गोवा. ३) मा. श्री. आर. ए. गुलमहंगद, कस्टोडियन, देना वैंक, मुंबई. ४) संत वशीरबाबा महाराज, हैंद्राबाद.

हवापाणी :— शिरडी येथील हवापाणी उत्तम असून रोगराई काही नाही.

शिर्डीवृत्त -- ऑक्टोबर १९७२

या महिन्यांत श्रींच्या पुण्यतिथि उत्सव असल्यामुळे बाहेर गांवची वरीच मंडळी आली होती. उत्सव दि. १७-१०-७२ ते दि. १९-१०-७२ पर्यंत तीन दिवस मोठ्या घाटाने साजरा झाला.

उत्सवाचा पहिला दिवस—मंगळवार — पहाटे ५-१५ वाजतां काकड आरती झाल्यावर श्रींच्या फोटोची व पोथीची मिरवणूक समाधिमंदिरांतून निघून गुरुस्थान मार्गे द्वारकामाईंत गेली. तेथें अखंड साईचरित्र वाचनास सु स्वात झाली. नित्याचे कार्यक्रम झाल्यावर दुपारीं ३ ते ५ पर्यंत ह. भ. प. सदाशिव बुवा शिरवळकर, मुंबई, यांचे कीर्तन झाले. सायंकाळीं ५ ते ६-१५ पर्यंत सीमोलंघन मिरवणूक कार्यक्रम झाला. खंडोबाचे देवळाजवळ श्रींच्या निशाणाची व शमीच्या झाडाची पूजा माननीय रिसीव्हर श्री. का. सी. पाठक साहेब यांनी केली. त्यानंतर मिरवणुकीतील लोकांनी शिर्डीतील सर्व देवळांत जाऊन देवतांचे दर्शन घेतले, व मिरवणूक मंदिरांत आली. मिरवणुकीला ग्रामस्थ लोक, भक्त मंडळी व संस्थान कर्मचारी उपस्थित राहिल्याने कार्यास शोभा आली होती. सायंकाळीं ७-३० ते ९ पर्यंत श्री. चकोर आजगांवकर मुंबई, यांचे गायन रात्री ९-३० ते १-३० पर्यंत झाले. रात्री श्रींच्या पालखीची मिरवणूक गांवांतून फिरून आली. त्या वेळीं श्री. रघुनाथ बाबूराव सांडभोर, पुणे, यांनी तकलांचा कार्यक्रम केला व ग्रामस्थ मंडळीनी भारूड कार्यक्रम केले. नंतर शेजारती झाली.

उत्सवाचा मुख्य दिवस — बुधवार. भक्तांची गर्दी वरीच होती. श्रींची काकड आरती झाल्यावर श्रींच्या फोटोची व पोथीची मिरवणूक द्वारकामाईंतून समाधि मंदिरांत आल्यावर श्रींचे मंगळ स्तान झाले.

नित्याचे कार्यक्रम झाल्यावर सकाळीं ९ वा. भिक्षाझोळी मिरवणूक गांवांतून फिरून समाधि मंदिरांत आली. १० ते १२ पर्यंत श्रींच्या पुण्यतिथीच्या आख्यानावर श्री. श्रीपाद बाळकृष्ण देव, ठाणे, यांनी कीर्तन केले. दुपारीं १ ते ३ पर्यंत श्रींचा आराधना विधि कार्यक्रम माननीय रिसीव्हर साहेब यांचे शुभ हस्ते झाला. १६ ब्राह्मण व १६ सुवासिनी यांना भोजन व वस्तें देण्यांत आली. त्याच प्रमाणे संस्थानचे सेवेकरी, गुरुस्थान, द्वारकामाई व चावडीतील लोकांना वस्तें देण्यांत आली. दुपारीं ३ ते ६ पर्यंत ह. भ. प. सदाशिव बुवा शिरवळकर यांचे कीर्तन झाले. सायंकाळीं धुपारती नंतर श्रीकृष्ण बँड पथक, भोईवाडा मुंबई, यांचा कार्यक्रम झाला. त्यानंतर श्रींच्या रथाची मिरवणूक बँड, सनई चौधडा, टाळ-मूदंग यांच्या गजरांत गांवांतून फिरून समाधिमंदिरात आली.

श्रींच्या पुढे कलाकारांच्या हजेर्या रात्रभर झाल्या. भक्तांचे दर्शनासाठी मंदिर रात्रभर उघडे ठेवण्यांत आले होते.

उत्सवाचा तिसरा दिवस - गुरुवार -- हा महत्वाचा दिवस असल्यामुळे अभिषेक पूजेसाठी बरीच गर्दी होती. सकाळी १० ते १२ पर्यंत ह. भ. प. सदाशिव बुवा शिरवाळ कर यांनी गोपाल काळा कीर्तन केले. त्यानंतर दहीहंडी होऊन आरती व तीर्थ प्रसाद कार्यक्रम झाले. सायंकाळीं धूपारती नंतर ह. भ. प. लक्षण बुवा वाघचौरे, शिर्डी, यांचे प्रवचन झाले. नित्याचे कार्यक्रम व गुरुवारचा श्रीची पालखी मिरवणुक कार्यक्रम झाल्यानंतर श्री. सुरेश शिरगांवकार व पार्टी, शिर्डी, यांनी बसविलेले "वैगळं व्हायचंय मला" नाटक झाले, व उत्सव समाप्त झाला.

कोजागिरीचे दिवशी रात्रौ श्रीची अभिषेक अर्चनपूजा व चंद्रपूजा माननीय, रिसीव्हर साहेब यांनी केली. रात्रौ १० ते सकाळीं ६ वाजेपर्यंत, डॉ. गव्हाणकर यांचे प्रवचन व इतर नामवंत कलाकार मंडळीचे गायन-वादन वैरेरे कार्यक्रम झाले. उपस्थित लोकांना दूध पोहाणाचा प्रसाद वाटणेत आला.

कांहीं कलाकारांनी श्रीच्या पुढे हजेरी दिली ती खालील प्रमाणे :--

- कीर्तन:- (१) संस्थान गवई काव्यतीर्थ श्री. ग. वि. जोशीशास्त्री यांची कीर्तने नेहमीं प्रमाणे एकादशी व महत्वाचे दिवशी झाली.
 (२) ह. भ. प. तुकाराम खुशालभाऊ परदेशी, शिर्डी.
 (३) ह. भ. प. सोपानकाका महाराज, अहमदनगर.
 (४) ह. भ. प. सदाशिवबुवा शिरवळकर, मुंबई.
- प्रवचन:- (१) ह. भ. प. लक्षणबुवा वाघचौरे, शिर्डी.
 (२) डॉ. के. भ. गव्हाणकर, मुंबई.

- भजन:- (१) स्वामी वशीरवाबा व भक्त गण, हैद्राबाद.
 (२) श्री. लालबिहारी मिश्रा व भजन मंडळी, लखनौ.

- गायनवादन:- (१) श्रीमती सिंद्वेश्वरी देवी, न्यू दिल्ली. (२) श्रीमती सविता देवी, न्यू दिल्ली. (३) श्री. प्रभाकर कारेकर, मुंबई. (४) श्री कोसके. (५) श्री सांगोळकर. (६) श्री मडकेकर, मुंबई. (७) सौ. नीला प्रभ, मुंबई. (८) श्री. रत्नाकर कोराटे, शिर्डी. (९) श्री. दिगंबरराव नारकर, मुंबई. (१०) श्री. दत्तोबा ओंकार गुरव, शिर्डी. (११) सौ. बनुबाई, शिर्डी. (१२) श्री. शांतीलाल मणिशंकर भट, मुंबई. (१३) डॉ. कीर्तिकर, मुंबई. (१४) श्री. नारायण चांदीवत (१५) श्री. विठ्ठलराव मांजरेकर, शिर्डी. (१६) श्री. वसंतराव देवभानकर, शिर्डी. (१७) श्री. ज्ञानेश्वर वैद्य, शिर्डी. (१८) श्री. गुरुदत्त, साकुरी. (१९) श्री. दिगंबरराव भातोडे, राहता. (२०) श्री. जयवंतराव भारदे, शिर्डी. (२१) श्री. शशिकांत नागरे, राहता. (२२) श्री. बाळकृष्ण गुरव, शिर्डी. (२३) श्री. बावूराव

- वाढेकर शिर्डी. (२४) श्री. शंकरराव सालकर, शिर्डी. (२५) श्री. मणि सितारामराव, हैद्राबाद. (२६) श्री. नामदेव नागू भोईर, उरण. (२७) श्री. कृष्णा गोविंद, मुंबई. (२८) श्री. पांडुरंगराव दुर्ग. (२९) श्री. वीरेंद्र शिंदे, बंगलोर. (३०) श्री. राधभाऊ सालकर, कोपरगांव. (३१) श्री. नौशेर के. इराणी, अहमदनगर. (३२) श्री. नाना तुकाराम शिंदे, शिर्डी. (३३) श्री सखाराम राघू सालकर, कोपरगांव. (३४) श्री. श्रीराम विष्णु सातडेकर, मुंबई.

नाटक :— 'वेगळं व्हायचंय् मला' : कलाकार - श्री. सुरेश शिरगांवकर व सौ. संगीता शिरगांवकर शिर्डी; श्री. राजाभाऊ गोरक्ष, श्री. मनोहर नागरे, श्री. ज्ञानेश्वर वैद्य, कु. सुलभा खोत, श्री. लक्ष्मण वरदे, श्री. एकनाथ कोते, श्री. नाना कोळपकर, श्री. रत्नाकर कोराटे, श्री. विसपुत्रे, श्री. खन्ना, कोपरगांव; श्री. आमले, पुणे.

कोजागिरी निमित झालेले कार्यक्रम :-

- (१) डॉ. गव्हाणकर यांती प्रवचन केले, व मुंबईतील इतर कलाकारांनी विधिकार्यक्रम केले. (२) श्री. भालचंद्र केणी, नाट्य संगीत. (३) श्री. शशिकांत पुसाळकर, भावगीते व भक्तिगीते. (४) श्री. अप्पासाहेब सांमत, ढोलकी वादन. (५) श्री. नरेश माधवराव इंदोरकर, तबला सोलो. (६) शाहीर श्री. पांडुरंग वनमाळी - लोकगीत. (७) श्री. वसंतराव गव्हाणकर, श्री. हरीश गव्हाणकर श्री. सुधीर गव्हाणकर, श्री. सुभाष सांमत, श्री. भालचंद्र गव्हाणकर, यांचे भजन झाले. (८) श्री. कवीश्वर यांचा गायनाचा कार्यक्रम झाला (९) कथयप नृत्य :— श्रीमती सुमयना हजारीलाल अग्रवाल, मुंबई. (१०) श्री. लहानू बापूराव नागपुरे, मुंबई, व श्री तुर्सिंग लोरी, हैद्राबाद, यांती गायन केले. (११) कमलकला कुंज (शाखा कोल्हापुर) पार्टीने गायनाचा कार्यक्रम केला. (१२) बैंड वादन :— श्रीकृष्ण बैंड पथक, मुंबई.

- माननीयांच्या भेटी :— (१) श्री. सुखठणकर साहेब, सचिव, कृषि व सहकार खाते, मुंबई (२) श्री. एस. आर. चोपडे साहेब, कृषि संचालक, महाराष्ट्र राज्य, पुणे. (३) श्री. एस. व्ही. देव साहेब, कमिशनर, मुंबई. (४) श्री. वि. स. पांगे साहेब, सभापती, महाराष्ट्र राज्य विधान परिषद, मुंबई. (५) श्री. त्रिं. शि. भारदे साहेब, माजी सभापती, महाराष्ट्र राज्य विधिमंडळ, मुंबई. (६) श्री. लखन पाल साहेब, आय. ए. एस. चीफ एकझीक्युटिव्ह ऑफिसर, अहमदनगर. हवापाणी :— शिर्डी येथील हवापाणी उत्तम आहे.

वृत्तविशेष :-

संस्थानच्या सरंजामे बागेतील विहिरीतून सर्वं संस्थान हहीत पाणीपुरवठा केला जातो. परंतु यंदा अवर्यणजन्य परिस्थितीवरून हा पाणीपुरवठा पुरेसा होईल असे वाटत नाही. म्हणून हीच विहीर मोठी करून पाणीपुरवठा वाढवावा था हेतुने विहीर रुद करण्याचे काम दि. २६-१०-७२ पासून सुरु केले आहे. या कामाचा भूमिपूजा समारंभ अहमदनगर जिल्हा परियदेचे मुख्य अधिकारी श्री. नवजीवन लखनपाल, आयू. ए. एस., व त्यांचे थोरले वंधु यांच्या शुभहस्ते झाला.

या समारंभास भक्त बहुसंख्येने उपस्थित होते. त्यांचप्रमाणे शिर्डी ग्रामस्थ व संस्थान संबंधित श्री. ह. अ. शेळके पाटील, श्री. रामचंद्र सजन कोते पाटील, श्री. तुळशीराम निवृत्ती गोंदकर पाटील, श्री. मुकुंद वाजीराव कोते पाटील, सरपंच, श्री. भालुदास पाटील गोंदकर, उपसरपंच ही प्रमुख मंडळी कार्यक्रमास उपस्थित होती. कार्यक्रम फारच सुंदर झाला.

दि. १७-१०-७२ विजयादशमीच्या शुभमुहूर्तावर शिर्डी संस्थानतर्फे सुरु करण्यांत आलेल्या दूधवाटप केन्द्राचा उद्घाटन समारंभ सकाळी ९ वाजतां अहमदनगर जिल्हा परिषदेचे अध्यक्ष श्री. रामनाथराव वाघ, बी. ए., एल. एल. वी. यांचे शुभहस्ते पार पडला. गरोदर स्थिया व लहान मुळे यांचेसाठी नेदरलंड सरकारने देणगी म्हणून दिलेल्या ३२ टन दूध पॉवडरमधून या दुधाचे वाटप करण्याचे आयोजित केलेले आहे. या देणगीवहून श्रीसाईवाबा संस्थान नेदरलंड सरकारचे क्रृपाली आहे.

भक्तांचे सोईसाठी १३ लक्ष रुपये खर्चून बांधण्यात येणाऱ्या नियोजित “भक्त निवास क्र. २” या इमारतीचा भूमिपूजन समारंभ याच दिवशी श्री. वाघ यांचे शुभहस्ते पार पडला. जून १९७४ च्या सुमारास ही इमारत भक्तांना राहाण्यासाठी बांधून उपलब्ध होईल अशी अपेक्षा आहे. २२५'X५५' च्या जागेत ही तीन मजली इमारत होणार असून तळभजल्यावर वाचनालय, व सांस्कृतिक व आध्यात्मिक कार्यक्रमांसाठी प्रशस्त दिवाणखाने असतील, तर पहिल्या व दुसऱ्या मजल्यावर भक्तांना राहाण्यासाठी दोन खोल्यांचे सुसज्ज ब्लॉक्स असतील. या इमारतीचे अंतर्बाह्य स्वरूप अत्यन्त विलोभनीय असे असेल.

देणगीदारांची यादी, शिर्डी, सप्टेंबर १९७२.

अ.नं	नाव	ठिकाण	रु.	फंड.
१.	श्री. रामचंद्र विठ्ठल थोरात.	राहुरी	५०	अन्नदान
२.	श्री. सी. एम्. राव.	मद्रास ४	१६५	"
३.	श्री. सी. एम्. राव व पी. सुंदरम्.	मद्रास ४	१६५	"
४.	श्री. के. के. शिंघाडीया.	मुंबई	१०१	"
५.	श्री. रणधीर कपूर.	मुंबई	१०१	"
६.	श्रीमती शीलवंती डी. मदन.	नाशिक	११०	"
७.	शर्मिला लाज.	वेस्ट अफ्रिका	१११.२५	"
८.	भारती बांगरे.	मुंबई	१११.२५	"
९.	श्री. लालचंद.	मुंबई २	११०	"
१०.	श्री. ओ. पी. शर्मा.	मुंबई १	२५०	"
११.	सौ. उलहन.	मुंबई ५०	११०	"
१२.	श्री. अमरलाल आसननंदानी.	मुंबई २	११०	"
१३.	एक साई भक्त.	बडोदा.	१०१	"
१४.	श्री. शशीकांत गांधी.	मुंबई	२२१	"
१५.	श्री. सुरेश चितंतीया.	मुंबई	११०	"
१६.	श्री. एल. टी. गवापाकी.	मुंबई	१०१	"
१७.	श्री. अर्जुन रत्नानी.	मुंबई	२२०	"
१८.	नागपाल वुलन मिल्स.	मुंबई १०	१०१	"
१९.	श्री. टी. अलंबंदाराव.	विजयवाडा	११०	"
२०.	श्री. एच. डी. खोब्रागडे.	श्रीरामपूर	२००	"
२१.	श्री. जे. एम्. शहा.	मुंबई	११०	"
२२.	श्री. ए. एम्. पटेल.	आफ्रिका	१०१	"
२३.	श्री. शशी कपूर.	मुंबई	१११	"
२४.	श्री. जे. आर. कॉन्ट्रॅक्टर.	सिक्कोम	२००	"
२५.	श्री. आनंद सं. आठे.	रौलू	१०१	"
२६.	श्री. रणधीर हेमराज शहा.	मुंबई ७०	११०	"
२७.	श्री. व्ही. एल. देसाई.	मुंबई	१०१	कोठी.
२८.	श्री. चिमणभाई पी. पटेल.	वॉरचिकशायर	१११.२४	"
२९.	श्री. सी. एम्. राव. व पी. सुंदरम्.	मद्रास ४	२००	"
३०.	श्री. आयू. ए. पटेल.	वॉरचिकशायर	१२९.७८	"
३१.	श्री. लवकेश.	मुंबई	१०१	"

अ.नं	भक्ताचे नाव	ठिकाणा	रक्कम	फंड
३२.	श्री. कृष्णकांत.	मुंबई	२०१	"
३३.	श्री. एम्. के. पटेल.	मुंबई ३.	६५१	"
३४.	श्री. ओ. पी. शर्मा.	मुंबई.	५०१	कोठी
३५.	श्री. हसमुख मेहता.	मुंबई ७७	१०१	"
३६.	सौ. विमला तलवार.	दिल्ली	१०१	"
३७.	श्री. सी. जी. शहा.	मुंबई २६	१०१	"
३८.	श्री. आय. सी. गांधी.	विलिमोरा	२००	कोठी, अन्नदान, अभिषेक, नैवेद्य.
३९.	श्री. पु. जे. यादव.	मुंबई २२	२२०	कोठी, अन्नदान
४०.	श्री. जी. आर्. राजू व उमादेवी.	दापोडी	१०१	कोठी
४१.	श्री. एम्. के. मेहता.	अहमदाबाद	१०१	"
४२.	श्री. भुलाभाई ए. पटेल.	मुंबई २२	५०१	"
४३.	रामजी जीवन आणि कं.	मुंबई १	११२.५०	"
४४.	श्री.आर्. सी. प्रधान.	मुंबई ७१	२६६.७५	कोठी नैवेद्य, अन्नदान.
४५.	श्री. आय. एस्. देसाई	मुंबई ८०	२०१	कोठी
४६.	श्री. एस्. एम्. पटेल	मुंबई २०	१२५	कोठी, अभिषेक नैवेद्य, अन्नदान.
४७.	श्री. अंबेलाल पटेल.	चिनिदाद.	१०१	कोठी
४८.	मे. एन्. ए. ब्रदर्स	अहमदाबाद	१०१	"
४९.	श्री. आर्. आर्. जोशी.	मुंबई ५५	१००	कायम फंड
५०.	सौ. एम्. राव	न्यू दिल्ली	१०१	"
५१.	सौ. प्रिमिला मु. कनानी.	मुंबई २	१००	"
५२.	श्री. जे. डी. व्यास.	अहमदाबाद	१०१	"
५३.	श्री. राजेश सुद.	हैदराबाद	१००	"
५४.	श्री. चंद्रकांत गो. शाह	मुंबई २६	५००	"
५५.	श्री. टी. अलवंदरराव	विजयवाडा	१००	"
५६.	श्री. टी. सत्यनारायण मूर्ती	मछलीपट्टण	१००	कायम फंड
५७.	श्री. माणकलाल पु. उपाध्ये	अहमदनगर	१००	"
५८.	श्री. टी. व्ही. पंचमतिथा	मुंबई १९	१०१	हणालय
५९.	सौ. सुनीता प्रकाश पाठक	मुंबई ७१	५०१	"
६०.	श्री. ओ. पी. शर्मा	मुंबई १	१००	शिक्षण, इमारत

अ.न.	नांव	ठिकाण	रक्कम	फंड
६१.	श्री. राजेश सुद	हैदराबाद	४००	शिक्षण
६२.	श्री. सौ. टी. ठाकूर	रायपूर	१०१	"
६३.	श्री. जयसुखलाल पटेल	मुंबई ३४	१०१	"
६४.	एक भक्त	मुंबई	१०१	उत्सव
६५.	सौ. शांतावेन डी. लालभाई.	होडेशिया	१०१	"
६६.	श्री. रा. वि. थोरात	राहुरी	५१	पूजा आरती
६७.	सौ. पी. गेंगाम्बल	मद्रास ३४	५०१	आश्रयदाते
६८.	श्री. एच. टी. लवंगिया	पोरबंदर	१३१	अभिषेक
६९.	कांसमस कंस्ट्रक्शन कंपनी.	मुंबई ४	५०१	समाधि मंदिर
७०.	श्री. व्ही. नरसिंह राव	सिंदराबाद	१००	कायमनिधि
७१.	डॉ. टी. श्रीराममूर्ती	विजयवाडा	१००	कायमनिधि

देणगीदारांची यादी शिरडी, ऑक्टोबर १९७२

अ.न.	भक्ताचे नाव	ठिकाण	रक्कम	फंड
१.	डॉ. पी. ए. शेटचे	डोंबिवली	४४०	अन्नदान
२.	डॉ. पी. ए. शेटचे	डोंबिवली	३१०	कोठी
३.	श्री. धनपतराय	इन्दूर	१००	कोठी
४.	एक साईभक्त	मुंबई	१०१	अन्नदान
५.	श्री. आरु. नागराजन्	मद्रास ६	२२०	"
६.	श्री. डाह्याभाई पटेल	मुंबई	१००	"
७.	श्री. एस. एन्. शाह	"	१२५	कोठी
८.	श्री. जी. पी. मटनानी	"	११०.२५	अन्नदान
९.	सर हिरजी जहांगीर	मुंबई ६	१०१	अन्नदान
१०.	श्री. ही. टी. पंड्या	अहमदाबाद ८	१००	कायम फंड
११.	श्री. एस. सांव शिवराव	विटांगुंडा	१०१	कायम फंड
१२.	श्री. मधुसूदन वा. वायकूळ	मुंबई १३	१०१	कोठी
१३.	श्री. व्ही. चिन्मासोमप्पा राचोटी	गोरजम	१०००	इमारत
१४.	नारायणलाल मेटल वर्क्स	नवसारी	१०१	अन्नदान
१५.	श्री. तोलाराम मोतीराम	मुंबई ७१	११०	अन्नदान
१६.	श्री. नारायण सु. ठाकूर	नागपूर	१०१	कोठी

अ.न.	भक्तांचे नाव	ठिकाना	रक्कम	फंड
१७.	श्री. व सौ. पी. एम्. शहा	मुंबई ६९	१०१	रुग्णालय
१८.	श्री. जयंतीलाल दी. संघराजका	मद्रास २१	१००	कायमफंड
१९.	श्री. विपिन पंडित	भोपाल	२००	अन्नदान
२०.	सौ. सुनीता दयालदास	मुंबई	११२	अर्चन, अन्नदान
२१.	श्री. शेटी पद्मनाम बी.	मुंबई ८१	१०१	कायम फंड
२२.	सौ. कमलाबाई क. गुप्ते	भोर	१००	कोठी
२३.	श्री. मयांक खेमचंद	मुंबई ६	१०१	कोठी
२४.	श्री. मयांक खेमचंद	मुंबई २६	५१८	इमारत
२५.	श्रीमती पिलाबेन डो. असुंदरिया	मरोली बङ्गार	१०१	कोठी
२६.	सौ. जानकीवाई एम्. गोळे	मुंबई १९	११०	अन्नदान
२७.	श्री. बी. आरशप्पा	बंगलोर	११०	अन्नदान
२८.	श्री. बी. आरशप्पा	बंगलोर	१००	कायमनिधि
२९.	श्री. डी. व्यंकम्मा	बंगलोर	१००	कायमनिधि
३०.	श्री. ओम्. प्रकाश	पानिपत	१०१	कोठी
३१.	श्री. उत्तम चं. कानडे	भिंगार	१००	अन्नदान
३२.	श्री. एल्. दिनेशकुमार डोकवाव	अहिलावाद	१७००	निश्चित स्वरू- पाची देणगी
३३.	एन्. वल्लभराम	भुज कछ	१००	कोठी
३४.	आर्. एम्. प्रधान	मुंबई १	१००	अन्नदान
३५.	सौ. कुमुम भद्धुकर वेगे	पुणे	१०१	कोठी
३६.	सौ. ज्योती प्रेमचंद माधवानी	मुंबई ८०	१००१	रुग्णालय
३७.	श्री. एस्. व्ही. सावंत	मुंबई ७८	१००	कायम फंड
३८.	वाय्. व्ही. शर्मा	विजयवाडा ३	१००	कायम फंड
३९.	आर्. एल्. मावजी	न्होडेशिया	१०१	कायम फंड
४०.	श्री. नागर नगीनदास	न्होडेशिया	१०१	कायम फंड
४१.	श्री. एम्. आर्. नाथू	न्होडेशिया	१०१	कायम फंड
४२.	श्रीमती लक्ष्मीबाई ना. लांजेकर	कराड	१०१	रुग्णसेवा
४३.	श्री. देसाई आय्. के.	जलालपूर	२०१	कायमनिधि
४४.	जे. एम्. भाला	वाराणसी	१००	"
४५.	व्यंकट कृष्णा	मद्रास	१००	"
४६.	पी. गुरुवैय्या	सिकंदराबाद	१००	कोठी
४७.	एक साईभक्त	"	३०१	अन्नदान
४८.	सौ. एस्. व्ही. पटेल	इंग्लंड	१०१.१७	कोठी
४९.	चंद्रा पुरुषोत्तम तोलाणी	मुंबई	११०	अन्नदान

अ.न.	भक्ताचे नाव	ठिकाण	रक्कम	फंड
५०.	पी. एन्. शेठ	"	१०१	रुग्णसेवा
५१.	नरेन्द्र शंकर कल्यासुलकर	"	१०१	कायमनिधि
५२.	सौ. सुलोचना शंकर कल्यासुलकर	"	१०१	"
५३.	डॉ. एस्. सच्चिदानंद	दौलताबाद	१००	"
५४.	श्री. ए. लाडी	सुरत	१०१	कोठी
५५.	श्री. लालजीभाई वाठावाला	मुंबई २	१०१	अन्नदान
५६.	श्री. सी. जी. सोनी	मुंबई १४	२५१	कोठी, अन्नदान नैवेद्य, अभिषेक.
५७.	एक साईभक्त	चंदीगढ़	५२१	कोठी
५८.	श्री. चौधरी सहदेवचंद	न्यू दिल्ली	१००	कायम फंड
५९.	श्री. नरसिंगराव ग. गानला	मुंबई १९	५०१	रुग्णालय
६०.	स्व. सुंदरलाल क. बर्थे (स्मरणार्थ)	नागपूर ४	५०१	इमारत
६१.	श्री. चितल्हे	मलेशिया	१०१	कोठी
६२.	मिसेस मोहिनी अपन	मुंबई १६	१०१	कायम फंड
६३.	डॉ. एस्. डी. मेहता	एन्डोला, झांविया	२००	रुग्णालय
६४.	सौ. सुधा एन्. देसाई	विलिमोरा	१००	रुग्णालय
६५.	के. के. केनी	बैलारी	१३३	अन्नदान
६६.	कु. रति सी. पी. वाडिया.	मुंबई	१०१	"
६७.	कु. मेरी सी. पी. वाडिया	मुंबई	१०१	"
६८.	सौ. पेसजामस्	मुंबई ६	१०१	"
६९.	एक साईभक्त	मुंबई	१०१	कोठी
७०.	डॉ. एन्. टी. मेखाडे	कोल्हापूर	१०१	कायम फंड
७१.	बी. जे. मधरानी	मुंबई १६	१००	कायम फंड
७२.	कु. कुसुम शेठ	मुंबई १६	३२०	रुग्णालय
७३.	कु. सपना कमलानी	धारवाड	१०१	कोठी
७४.	सौ. उषातार्जी पाठक	जबलपूर	१०१	कोठी
७५.	कु. कुसुम शेठ	मुंबई ८६	१२५	अन्नदान
७६.	श्री. माधूर कॅमिली	मुंबई	५०१	रुग्ण लय
७७.	श्री. सोनते किशन लक्ष्मण	नवीमेठ, ऐलापूर	६११	रुग्णालय
७८.	श्रीमती इला बी. भट्ट	भटोच	१०१	कायम फंड
७९.	श्री. व. सौ. रणधीर कपूर	मुंबई	१०१	अन्नदान
८०.	श्री. माधूर कॅमिली	मुंबई	५०१	अन्नदान
८१.	श्री. एस्. एन्. सुरती	मुंबई ७	१००	कायम फंड
८२.	श्री. एम्. एन्. सुरती	मुंबई	२००	रुग्णालय
८३.	श्री. नटवरभाई मोहनभाई	सोनगड	१०१	कोठी

विदर्भ के श्रेष्ठ सन्त

श्री गजानन महाराज (शेवगांव)

लेखक : श्री. ना. हुद्दार

(अध्याय ७ वाँ)

हरी पाटील के साथ कुस्ती

हनुमान मंदिरके श्वाबण मासके समाराहके खंडुजी पाटील मुखिया थे। गांवमें हमेशा झगड़े, मारपीट होती। पाटील सभीको तुच्छ समझते। संत, सज्जन, सामान्य आदि भेद उनके पास नहीं थे। महाराज का मंदिरमें बास होनेपर पाटील मंदिरमें आकर महाराजकी छेड़छाड़ किया करते। कोई कुस्तीके लिए उन्हें आवाहन करता। “तुझे योगेश्वर कहते हैं। हमें इसका प्रत्यय दिखायें, नहीं तो हम तुझे पीटेंगे。” यह सुनकर मौन धारणकर महाराज केवल हँस देते। ये कुमार सदा ओछी भाषा बोलते थे। इससे भास्कर को दुःख होता। उसने महाराज से कहा भी, “महाराज, यहसे चलकर दूसरे स्थान रहेंगे”। महाराज बोले, “जरा प्रतीक्षा करो, ये पाटील मेरे भक्त हैं। इनके पास विनय नहीं है। पाटील कुमार मेरे बच्चे हैं। इस परिवार पर सन्तोंकी कृपा है। जमींदार होनेसे उन्मत्त भाषा इनका भूषण है। वाघ क्या गौ जैसा रहेगा? वर्षके बाद सब साफ होता है! इसी प्रकार कुछ समय पश्चात् पाटील विनम्र बन जायेंगे।”

एक दिन हरी पाटील मंदिर में आथा और महाराज का हाथ पकड़कर उन्हें कुश्ती खेलनेको कहने लगा। महाराजको हरी आखाड़ेमें ले गया। महाराज एक स्थान पर चौखट लगाकर बैठ गये और हरीसे कहा “मुझे यहां से हटाओ। तू सही पहिलवान होगा तो यह कर सकेगा”। हरीने अपनी पूरी ताकद लगाकर महाराज को हटाना चाहा, लेकिन वे किंचित भी हिले नहीं। हरी का शरीर पसीने से तर्द हुआ। कई पेच लगाने पर भी कुछ उपयोग नहीं हुआ। वह मनही मन सोचने लगा, “यह दीखनेमें तो दुबला है पर इस की शक्ति हाथी जैसी है। हमारी खिल्ली इसने अभी तक सह ली इसका यही कारण है। इस हाथीके सामने हम सियार जैसे हैं। हाथी सियार को क्या मानेगा? आज तक मैं किसीके सामने नहीं झुका, पर अब इसके पदोंपर सिर रखना आवश्यक ही है।”

महाराज बोले, “मुझे चीत करो, नहीं तो इनाम दो। कुश्ती भर्दनी खेल है। कृष्णबलराम ने बालपनमें कुशियां मारी थीं। मुष्टिक तथा चाणूर मल्लविद्या

में कुशल थे, पर कंसके इन शरीर रक्षकों को कृष्णबलसमने मार डाला। पहिला धन है शरीर, दूसरा धन धर-दार, तीसरा धन मानसन्मान है। यमुनाके किनारे पर पूतना को मारनेवाला तुझे जैसा हरी था। गोकुलके युवकों को उसने शक्तिमान बनाया। वैसाही शेगांव में तू कर, नहीं तो पाटील का नाम छोड़ दे। यही इनाम मुझे चाहिये। नहीं तो मुझे चीत कर।” इस प्रकार महाराजने हरीको विनम्र बनाया।

हरीने कहा “आपकी कृपा हो तो शेगांव के युवकों को शक्तिमान बनाया जा सकता है।” इस दिनसे वह महाराज के साथ विनम्रता से भाषण करने लगा। यह देखकर उसके दूसरे भाई उसे कहने लगे—“अरे, इस जोगड़ेसे इतना क्यों डरता है? पाटील कुमार होते हुए तू इस नंगे साधु को प्रणाम करता है? लोगोंको सावधानकर इसका दम्भ दूर करना चाहिये। ऐसा हम नहीं करेंगे तो यह सभी लोगोंको ब्रह्मकायेगा। साधुके भेषमें विचित्र वर्तविकर ये महिलाओंको फँसाते हैं। सोनेकी कस लगाये बिना परीक्षा नहीं होती। तुकाराम की शांति गन्ने के मार खानेसे सावित हुई। ज्ञानेश्वर का साधुत्व भैंसा के बोलने से सावित हुआ। गन्ने का गट्टा लाकर आजही इसकी परीक्षा करेंगे।”

इस प्रकार विचारकर वे गन्ने का एकगट्टा मंदिर में लाये। हरी मौन रहा। पाटील कुमारोंने महाराज से कहा, “अरे पगले, गन्ना खाना हो तो हमारी एक शर्त है। हम गन्नेसे तुझे पीटेंगे। लेकिन तेरे शरीर पर उसके कोई निशान नहीं उठने चाहिये। तबही तुझे हम योगी मानेंगे।”

महाराज कुछ भी नहीं बोले। माझीने कहा, “गन्नेकी पीटाइसे यह डर गया।” गणपतीने कहा, “मौन ही संभवि है। अब क्या देखते हो?” चारों भाईयोंने हाथ में गन्ने लेकर महाराज को पीटना शुरू किया। मंदिर में नर नारियाँ थीं। वे डरसे भागने लगीं। भास्कर पाटील ने कहा, “पाटील जैसे प्रतिष्ठित परिवारके तुम होते हुए एक साधु को इस प्रकार मारना तुम्हें शोभा नहीं देता। तुम्हारे दिलोंमें दीन जनों संबंधी दयाभाव होना चाहिये। तुम इन्हें महान् साधु न मानते हो, तो दीनजन मानकर छोड़ दीजिये। शूर सिपाही बाधपर निशाना लगाते हैं, तुच्छ कीड़ेपर नहीं। हनुमानने रावण की लंका का दहन किया, गरीबोंकी झोपड़ियों को नहीं जलाया।” गन्नोंका रस हाथ से निकाला। कुमारों ने कहा, “तुम्हारा कहा सुनलिया। लोग आदरसे इसे योग्यागेश्वर कहते हैं। तुम चुपचाप देखते रहो, हीचमें मत आओ।” कुमारों ने महाराजपर गन्नोंके प्रहार करना जारी रखा। महाराज बिलकुल न हिच-किचाते हैंसते रहे। उनके शरीर पर कोई निशान नहीं उठे। इस कारण कुमार घबराये। उन्होंने जान लिया कि यह सहीमें महान् योगी है। उन्होंने उनका वंदन किया। महाराज बोले, “बच्चों, मुझे मारने से तुम्हारे हाथ ढुखते होंगे। लावो गन्ना, मैं तुम्हें रस निकालकर पिलाता हूँ।” यह कहकर उन्होंने एक गन्ना लिया सा. ली. ४

और हाथों से ही विरोक्त रस निकालना छुरू किया। इसी प्रकार गठु भर गव्वोंका रस निकाल कर सबको पिलाया। कोल्हू विना हाथ से ही रस निकालनेका चमत्कार देखकर कुमारों को बहुत अचम्भा हुआ।

योग-शक्ति कल्पित कथा नहीं, किन्तु सहीमें अद्भुत शक्ति होती है। पौष्टिक खुराक से प्राप्त हुई शक्ति हमेशा नहीं रहती। पर योगशक्ति कभी कम नहीं होती। योगविद्या की महत्ता समझाने के लिये महाराज ने गठु भर गव्वोंका रस हाथ से निकालकर दिखाया। फिर पाटिल और कुमार सहर्ष घर लौट गये।

खंडु पाटील को पुत्र लाभ

कुकाजी वृद्धावस्था में थे। उन्हेंभी श्रीगजानन महाराज संबंधी सब समाचार विदित हुआ। उन्होंने खंडु पाटिल से कहा, “अरे, तू रोज महाराज के दर्शन के लिये जाता है। वे साक्षात्कारी महात्मा हैं ऐसा सुना है। तेरे परिवार में संतान नहीं। इसलिये महाराज से क्यों नहीं प्रार्थना करता? अपनी नातीको मैं देखना चाहता हूँ। उनसे इस संबंध में आज बातें कर। सच्चे संतमहात्मा के लिये यह बात असंभव नहीं। इससे मेरी और तेरी भी कामना सफल होगी। संतोंके लिये तीनहीं लोगोंमें कुछ भी असंभव नहीं होता।

खंडु पाटील ने एक दिन महाराज से कहा, “अरे गण्या, मेरे चाचा वृद्ध हैं। लोग तुझे साधु कहते हैं। इसका अनुभव मुझे भी आने दे। तेरा भक्त निपुणिक न रहे।”

महाराज बोले, “तूने मुझसे आज याचना की है, यह ठीक हुआ। सत्ता व धन सेरे पास है तथा तू प्रयत्नदादी है। यह हीते हुए तू मुझे क्यों भीख मांगता है? धन और बल के सामने दुनिया को तू तुच्छ मानता है। तेरी विशाल खेती है तथा मिलें, दुकान, पेढियाँ हैं। विदर्भ में तेरा शब्द कोई नीचे नहीं गिरने देता। फिर तू ब्रह्म-देवको ही क्यों नहीं आदेश देता?”

खंडुजीने कहा, “यह बात यत्नाधीन नहीं है। पानी की सहायता से फसल होती है, पर वर्षा करना मानव के हाथ में नहीं है। अवर्षण में उपज नहीं होती। वर्षा होनेपर मनुष्य अपनी कुशलता दिखाता है। यह बात भी ऐसी ही है। यहाँ मनुष्यका कुछ नहीं चलता।”

यह सुनकर महाराज हँसे और बोले, “आज तू पुत्र के लिये याचना की, याने भीख मांगी है। तुझे पुत्र होगा उसका नाम ‘भिक्या’ रखना। पुत्र देना मेरे हाथ में नहीं, फिर भी मैं ब्रह्मदेवसे इस लिये प्रार्थना करूँगा। उसके लिये यह काम असंभव नहीं। तेरे यहाँ समृद्धि है, अतः तू ब्राह्मणों को आमका रस प्रतिवर्ष खिला करे।” खंडुजीने यह सब कुकाजी को विदित किया। इससे उन्हें भी हृष्ट हुआ। कुछ ही दिनों में खंडुजी की पत्नी गर्भवती रही। नौ मास पश्चात् उसे पुत्र हुआ जिससे पाटील परिवार को भारी आनंद हुआ। बहुत दानधर्म किया गया तथा गरीबोंमें गुड़ और

गेहूँ बांटा गया। गांव के बच्चों को पेढ़ा बर्फी दी गयी। थाटबाट से नामकरण होकर उसका नाम 'भिकू' रखा गया। ब्राह्मणोंको आमरस का भोजन दिया गया और यह प्रथा प्रतिवर्ष जारी रखी गयी। चंद्रकला के समान पुत्र बढ़ने लगा और पाटील के बाड़े में वह रेंगकर चलने लगा।

शेगांवमें पाटील और देशमुख ऐसे दो विरोधी गुट थे। पाटील की अभिवृद्धि से देशमुख का मत्सर बढ़ता रहा। दोनों गुट एक दूसरे को हानि पहुँचाने के ताकमें रहते। थोड़ेही समय बाद कुकाजीका देहान्त पंछरपुर में हुआ। इस से खंडु पाटील को भारी दुख हुआ और देशमुखों को कलह के लिए अवसर प्राप्त हुआ।

अध्याय ८ वाँ

खंडुजी संकट मुक्त

समाज में फूट पड़ी तो सुखकी होली होती है। क्षय से मनुष्य देहका जैसा नाश होता है, वैसे ही फूट के कारण समाजका नाश होता है। तलावके किनारेपर खंडुजी पाटीलने देशमुख के महार के पास कोई कागज अकोला के तहसील के दफतर में पहुँचनेके लिए दिया। महारने मुजोरी करते हुए कागज ले जाने से इन्कार किया। वह बोला, “मैं देशमुख का आश्रित हूँ। मैं तुम्हारा कागज नहीं ले जाऊँगा। तुम्हारा हृष्म मैं होलीकी बोंब जैसा समझता हूँ।” यह कहते हुए उसने होलीकी तरह मुँही मुँहके पास ले जाकर बोंब की। इससे खंडु पाटील को क्रोध आया और उन्होंने हाथ का डंडा उसके हाथपर कसकर लगाया। हाथकी हड्डी टूटनेका संदेह हुआ। इस कारण देशमुख उत्तेजित होकर वे महार को कचहरी में ले गये, और अधिकारीको कुछ समझा दिया। महारकी फिर्याद नोंद कर ली गयी और पाटील को गिरफ्तार करने का आदेश निकला। खंडु पाटील के हाथोंमें बेड़ियाँ पड़नेका समाचार शेगांवमें फैला। इससे पाटील परिवार में भारी चिंता निर्माण हुई। जिस गांवमें वह वाघ जैसा बर्तंता था, उसी गांवमें हाथकड़ी पहननेकी आपत्ति आनेसे उन्हें भाँते दुख हुआ। खंडु पाटील और उनके भाई घबरा गये। क्या किया जाय समझमें नहीं आता था। भाई अकोला में कारवाई करते गये। खंडु पाटीलने श्रीगजानन महाराज से प्रार्थना करनेकी सोची। रात्रिमें खंडुजी महाराज के पास आये, और कहने लगे, ‘‘महाराज, मुझपर मारा। इसपर देशमुखोंने मुझे गिरफ्तार करवानेकी कारवाई चलाई है। मेरी इज्जत मिट्टीमें मिल जानेका समय आया है। इस आपत्तीसे आपही मेरी रक्षा कर सकेंगे।

महाराजने पाटीलको उठाकर हृदय से लगाया और कहा, “कार्यकर्ता व्यक्तिपर ऐसे संकट हमेशा आयाही करते हैं। इसकी चिंता नहीं करना। स्वार्थकी भावना

बहनेपर व्यक्ति नीतिकी परवाह नहीं करता। किन्तु तुम्हारा पक्ष यदि न्यायका होगा तो भगवान् तुम्हारी सहायता करेंगे। चिंता मत कर, जा।”

सचमुच पाटील को निर्दोष मुक्त किया गया। अब इस परिवारके लोग अधिक श्रद्धाके साथ महाराजकी भक्ति करने लगे। खंडु पाटील महाराजको अपने घर रहनेके लिए ले गए। पाटील के घर एक दिन ५-१० तेलगी ब्राह्मण आये। वे वेद जाननेवाले कर्मनिष्ठ, किन्तु लोभी, थे। महाराज उस समय चढ़ार ओढ़कर सोये थे। उन्हें उठानेके लिए ब्राह्मणोने वेदपाठ शुरू किया। उनके कहनेमें कुछ गलतियाँ थीं। महाराज उठकर बैठे और बोले, “तुम वैदिक कैसे बने? वेदविद्याको हीनत्व न लाओ। यह विद्या पेट भरनेकी नहीं, किन्तु मोक्षदायी है। सिरपर बंधे शालका कुछ मान रखो। मैं कहता हूँ उस प्रकार कहो और भोले भाले लोगोंको मत फँसाओ।” यह कहकर जो वेदऋचा ब्राह्मण कह रहे थे उन्हें महाराज स्पष्ट उच्चार तथा स्वरोंके आरोह-अवरोह के साथ कहने लगे। यह देखकर वे ब्राह्मण भी चकरा गये और नीचे मुंह करके बैठे। ब्राह्मण बोले, “ये पाले नहीं। चारों वेदोंको जाननेवाले एक महापंडित हैं। ये दूसरे ब्रह्मदेवही हैं। हमारे कुछ पुण्यसे हमें इनके दर्शन हुए।”

खंडु पाटील की ओर से ब्राह्मणोंको एक एक रूपया दक्षिणा महाराजने दिलवायी। ब्राह्मण संतुष्ट होकर चले गये। महाराजभी गांवकी उपाधियों से तंग आ गये। गांव की उत्तर दिशामें कृष्णजी पाटील की सब्जी की बाग थी। उसमें एक शिवमंदिर था और उसके इर्दगिर्दमें नीमके वृक्ष थे। महाराज इस स्थानपर आये और मंदिर के पास एक जोते पर बैठ गये। वे कृष्णजीसे बोले, “मैं तुम्हारी बागमें श्रीशिवजीके पास कुछ दिन रहना चाहता हूँ। यहाँ कुछ छाया बना दो।” यह सुनकर कृष्णजीने शीघ्र ही छाया बना दी। महाराजके निवासके कारण वह तीर्थक्षेत्रसा बन गया। भास्कर पाटील और तुकराम कोकाटे महाराज की सेवाके लिए वहाँ रहे। कृष्णजीने खाने पीनेका प्रबंध किया। महाराज के भोजनके पश्चात् वह प्रसाद लिया करता था।

ब्रह्मगिरी गुंसाई का पश्चाताप

कुछ दिनके बाद दस बीस गुंसाई वहाँ आये। महाराजका नाम सुन उन्होंने उसी बागमें मुक्कास किया। उन्होंने पाटीलसे कहा, “हम तीर्थवासी हैं। भागीरथीका जल लेकर हम पैदल रामेश्वर जा रहे हैं। हमारे गुरु महाराज हमारे साथ हैं। वे तुम्हारे सौभायसे यहाँ पधारे हैं। अब हमें हलवा पुरीका भोजन तथा चाहे जितना गांजा दिया करो।” कृष्णजीने कहा, “आज रोटियाँ और बेसन खाओ। कल हलवा पुरीका देखा जाएगा। यहाँ नीलकंठ विराजे हैं, तो तुम्हें गांजा अवश्य मिलेगा।” दुपहरके भोजन के बाद शामको गुसाईयोंके गुरु ब्रह्मगिरी ‘नैनं छिदंति शस्त्राणि’ इस गीता श्लोकपर विवरण करने लगे। किन्तु उसमें अनुभवका प्रत्यय न होनेसे लोगोंको वह नहीं जंचा।

इधर महाराज पलंगपर बैठे चिलम ओढ़ रहे थे। एक चिनगारी पलंगपर उड़कर पलंग सिलग गया। महाराज बोले, ‘हे ब्रह्मगिरी, अभी तुमने कहा कि ‘नैनं छिदर्ति शस्त्राणि, नैनं दहति पावकः’। तो यहाँ पलंगपर आकर बैठो।’ भास्करने दीड़कर ब्रह्मगिरीके हाथ पकड़े और उसे महाराजके पास लाया। जलते हुए पलंगपर महाराज निश्चित बैठे थे। किन्तु ब्रह्मगिरीने कांपते हुए महाराज की क्षमा याचना की। फिर लोगोंके विनय से महाराज पलंग छोड़कर नीचे उतरे। ब्रह्मगिरी महाराजके चरणोंपर गिर पड़ा। महाराजने उससे कहा, ‘इस व्यर्थ चेष्टाओंको छोड़ दो। अनुभवके बिना कुछ नहीं बोलना।’

यह उपदेश सुनकर ब्रह्मगिरी विरामी बने। प्रातः होतेही वे महाराजका आशीर्वाद लेकर शिष्योंके साथ वहाँसे चल गये।

आत्मा

कंचन सा तन
शृंगार सदन
मुविधा घर आंगन
सुवासित समीरन

छलिया सा मन किन्तु रेत के महल गढ़ ही लेता है ॥१॥

बैठा पाहुन राजमहलमें
कुटिया के ही ध्यानमें
सुख के बदले दुख ले
दुख के बदले दुख ले

याचक ऐसा कभी कुण्ड द्वार पर पहुँच ही जाता है ॥२॥

भाषा बड़ी कठिण ज्ञान की
बुद्धि बालक की कक्षा सी
बात साधारण दर्पण सी
देख सकें पर बोल न पाने की
सुने तो जग को किन्तु प्रतिध्वनि तेरो ही पाता है ॥३॥

विवेक, अरविन्द बैठे तेरे पास
जग पर कब किया पूर्ण विश्वास
और बढ़ाई उन्होंने ज्ञान प्यास
में भी चलूँ लिए दूटो आस

ऋण से ज्ञान में नेत्र-अभिमान चूर ही जाता है ॥४॥

प्रताप ‘उपेक्षितः’

गुरुनानक गीतांजली - क्रमांक २

(इस गीतांजली का क्रमांक १ का गीत जुलै अंक में 'अनंत की अखंडता' नाम से प्रकाशित हुआ है। अब आगे के क्रमांक पढ़िये।)

भारतीय इतिहास में, पन्द्रहवीं और सोलहवीं शताब्दि में ऐसे उल्थ पुलथ और अत्याचार हुए कि राजनीतिक और मानसिक परिवर्तनों से धोर निराशाका अधकार छा गया। यद्यपि भक्ति की लहर यौवनावस्था में थी, परंतु सामाजिक उत्थान या संगठन की ओर किसी का ध्यान नहीं था। इतिहास ने काथरता के उपदेश देनेवाले धर्मविलंबियों पर मुट्ठीभर आक्रमणकारियों द्वारा आक्रमण होते देखें। करोडो "त्याम और मुक्ति" के उपदेश की अफीम पीकर सो रहे थे, योड़ने आक्रमणकारियों ने उन्हें कुचल डाला, पददलित किया, देश का धन लूटा, जात माल इज्जत तक लूटी, आक्रमणकारी यहाँके शासक बन बैठे। शक्ति उनके हाथ में थी और त्यागियों के उपदेशों द्वारा शक्तिहीन प्रजा अत्याचार सहन करनेपर मजबूर थी। ऐसे संकट के समय आक्रांत एवं दुःखी जनता किंवर्तव्य विमूढ़ होकर अपने भाग्य को कोसती हुई निरंतर आंसू बहा रही थी। ऐसेही समय में परमिता के निजस्वरूप पंजाब प्रांत के तलवंडी गांव में इ. स. १४८९ साल में सिक्खों के पहिले गुरु और आद्य पंथ प्रवतंक गुरु नानक देव भारत भूपर प्रकट हुए। प्रकृति के अणु अणु से अमरसंगीत की ध्वनि गूजने लगी और धरती आनंद से नाचने लगी।

-निवेदक

आनंदित हो लगी नाचने धरणी आज अपार
ग्राम तलवंडी में प्रभु ने लिया नया अवतार ॥ धृ. ५

हुई प्रकाशित वशों विशारं
काळरात्रि की हटीं घटाएं
ऋषिमृनि गंधर्वं सुताएं
पुष्पवृष्टिसे करते स्वागत, गुजे जय-जयकार ॥ १ ॥
माता के घर आया यह सुख
सुपुत्र जन्मा सुन्दर हंसमुख
दूर करेगा सबका वह तुल
बालक के दर्शन को आते पंडित रापबुलार ॥ २ ॥
जन्मपत्रिका आदि देखकर
भविष्यवाणी यों घोषितकर
होगा मानवी यह तो ईश्वर
धर्म की रक्षाहित करेगा दुष्टों का संहार ॥ ३ ॥

- राधाकृष्ण गुप्ता "चेतन."

गीताव्रत

हरि ॐ हरि ॐ हरि ॐ मंत्र है महान
 निशिदिन कर तू मन में ध्यान ॥१॥
 अर्जुन के जब मोह पड़ा था
 लड़ने से वह विमुख हुआ था
 “गीता” सुनकर छूटे बाण ॥२॥
 ‘गीता’ जिसके मन में जागी
 वह बनता है जग में त्यागी
 कलियुग का है यह वरदान ॥३॥
 इधर उधर की बातें मत कर
 ‘गीताव्रत’ का पालन नित कर
 होगा जीवन का कल्याण ॥४॥
 जान, भक्ति का पावन संगम
 कर्मभूमि यह, पावन जपतप
 ‘गीता’ अंतिम है परिधान ॥५॥
 राधाकृष्ण गुप्ता “चेतन”

ध्रमजाल

चहुँदिश धाया है ध्रमजाल,
 उद्धिज अंडज स्वेदज जरायुज,
 देव दानव व मुनिजन मानव,
 भूत प्रेत पिशाच यक्षादि भी,
 है चौदह भुवनों में विस्तार,
 थल जल अनल समीर के साथ,
 मन दुःख अहंकार से है,
 दसों इंद्रिय अह पञ्च विषय,
 चेतन ओढ़े प्रिय जाल में,
 बनाता स्वार्थ का संसार,
 निज स्वार्थ कमसिवित से ही,
 मारे फिरते ये दृन्दों में,
 जन्म-मरण के अटल ब्रक्ष से,
 जितना सुन्दर यह ध्रमजाल,
 कर पाते न उसका संहार,

ऐसा विचित्र है ध्रमजाल ॥१॥
 करते नित अनगिनती लाल
 लपटे सबको अद्भुत जाल
 फिरते रहते हैं बेहाल
 ऐसा विचित्र है ध्रमजाल ॥२॥
 पंचम भूत आकाश विशाल
 बना हुआ यह सुन्दर जाल
 देते रहते हैं मधुर ताल
 भूले हैं वह कराल काल
 ऐसा विचित्र है ध्रमजाल ॥३॥
 उलझे और यह जटिल जाल
 नहीं करते अपनी संभाल
 नहीं छूटते कोई बाल
 उतना विकट है मायाजाल
 ऐसा विचित्र है ध्रमजाल ॥४॥
 दीनानाथ गुप्ता “अकिञ्चन”

SHRI SAI LEELA

ENGLISH SECTION

VOLUME 51

DECEMBER 1972

No. 9

NAMDEVA THE MYSTIC SAINT OF INDIA

By—Prof. Vaman H. Pandit.

God is a very jealous lover, who would not allow any love to be given to any other object beside Him. Namdeva realised this. Be you in any walk of life; love—true love—genuine love—pure love—admits nothing except the lover and the beloved. The saints of India, all of them, were inspired by this fire.

Sometimes I brood over in my mind, why were so many saints born in India? And the answer I get is that the people had faith and respect for them. No other soil in the world is so fertile than ours from where the kindly light has shone forth. The process is being repeated from age to age. It cannot, must not and will not stop. Go anywhere from the north to the south and you will hardly find a village or town which is not blest by a local saint. This is the unique quality of the people. It is an attitude of mind which involves the faith that GOD IS. This type of faith is both intuitional and mystical.

"Namdeva says," this is the burden of the song and every line is repeated by the thousands of Varkaries (Pilgrim-devotees) who march on foot to visit the temple of Vitthal at Pandharpur, singing the songs or Abhangas of Namdeva. So popular have these songs become that they are on the lips of everybody knowing Marathi. The choristers go on singing and dancing and spinning round and round with the name of Vitthal and Namdeva with Tal and cymbals in hands. Marvellous sight it is to behold and for a second one is stirred to one's depth. Such are the carols, wild and sweet, of the much adored saint of Maharashtra—Namdeva. His Abhangas possess an inexplicable charm and 'where your Vitthal is there will be your heart also!'

Traces of Mahomedan invasions are found in the songs or abhangas of Namdeva who was born in 1270 A.D. seven centuries ago. It was a period of unrest in the country. The Sultans ruled at Delhi and the kings frequently raided the Deccan. During this century, particularly, the invasion of Allauddin Khilji left a sad and unforgettable impression upon the minds of the Marathas and hence it is no small wonder that the saints who lived then referred to these woeful tales in their songs to integrate the whole country against these unwanted looters and lollers. Above all the saints of India ever longed for communal peace and harmony.

Early in childhood, it is told in one of his abhangas, that he was a very naughty boy. His father was a tailor known as Damasety of Narsingpur and a Brahman named Babaji had cast his horoscope, foretelling that he would be a great saint. In the beginning of his career, the historians say, that he was a marauder and a waylayer, who once upon a time killed eighty-four horsemen, and when he had gone to visit the temple of God, as was his usual custom, he saw a woman scolding her child which was crying because he had nothing to eat; and when he inquired, she told him that she was made a widow, and the child an orphan, on account of her husband being killed in the general massacre among the eighty-four horsemen by a certain waylayer.

On hearing this heart-rending tale, his heart melted. He went inside the temple in the fury of repentence and struck his neck with a scythe. The worshippers of the temple saw this horrible deed and asked him the reason why he was doing it. "I am a sinner," he replied remorsefully, "God be merciful to me." Later he went to Pandharpur and vowed to lead a holy and pious life.

Thus it was sinner turned into a saint by the tears of a woman whom in his lawlessness he had made a widow. Frequently he visited the temple of Vitthal at Pandharpur and used to fall prostrate before God. After some years of repentence and devotion to God, he came to realise the nature of God.

Namdeva noticed that the country was being harassed by the Mohamedan invaders and peace was impossible so long as the carnage continued and peace can only rest secure upon an enlightened and convinced public opinion. So he turned to preaching and teaching by performing Kirtans.

Most significant fact about Namdeva is this that he was probably the greatest of the early Kirtan-performers. In fact he was a pioneer in this respect. He gave the Kirtan (a popular medium of expression in prose and verse) a style and grace and a method which is still followed by his successors in the country. By this means he represented the democracy of Bhakti school and the intellectual and emotional side of politico-spiritual life before the public. The historians of India mark this age as an "Age of Democratic Mysticism."

His Kirtans paved the way for the regeneration of the rising nation. Never did the people forget the hard feelings against the Muslim inroads. They were made to realise that was a deliberate affront to their national dignity. And the saints of Maharashtra kept the fire alive by their Kirtans. So the people could not and

did not sell their memories with a despotic tyrant or bury them with coffins. There was a lot of firewood staked in the country and Namdeva touched a match at the right spot. He kept their pride hot and bright and the people never underestimated the adversary. The glow of the saint's songs was reflected in the eyes of the people. Nothing pulls the people together so much as meeting and fighting on the battlefield.

Full of brilliance of imagination are the songs and abhangas of Namdeva. There in you can see the simplicity of style, the comparative oldness of vocabulary and the spontaneous flow like the mountain stream. Something like eighty of his Abhangas, it is told, have been included in the GRANTHASAHIB of the Sikhs.

Saint Namdeva's songs describe the manner how his heart pants for God. His experience in the attainment of his cherished desire was "the Dark Night of the Soul" according to Western mysticism. In one of his songs he says :-

"As a bee's heart might be set upon the fragrance of a flower, or as a fly might take resort to the honey, similarly my mind does cling to God."

In another of his songs he has depicted his heart-rendings :-

"The three fires of the physical, metaphysical and accidental evils have been burning fiercely before me. When wouldst Thou rain from heaven, O Cloud of Mercy ? I have been caught in the flames of grief and infatuation. The wild conflagration of anxiety has spread all round. I am going to the bottom of the river and coming up again. Unless Thou, O Cloud of Mercy, run to my succour, my life-breath will depart from me."

Among all the saints of India, we find a close affinity of insistence on the significance and efficacy of the name of God. And among these Namdeva insisted strongly upon the Name. It was

this outstanding gospel he extended far and wide. "If I were to leave meditation on Thy feet even for a while," says Namdeva, "My life-breath will vanish instantly." There is neither time nor reason for the meditation of God. There is neither a high caste nor low in His meditation. At all times let the name of God always dance upon the tongue. In the eighteen Puranas, the only remedy narrated is the utterance of the name of God. "My only wish, he says, "is that I should serve Thee from life to life." So bewitching are these songs that the tongue automatically rolls over the words.

He used his Abhangas for reflection on social matters, as it was also for the purpose of personal devotion. He says : "If it had been possible for him to see God while carrying on the duties of the house-holder, the great Suka would not have gone to forest to seek God." Then again, he tells us that our one goal should be the vision of God. Children send a kite into the sky with a rope in their hands but their attention is upon the kite, and not upon the rope."

"What lamp can we light in order to see our-self ? The devotee keeps awake in Self-illumination. There is neither sleep nor dream. The very Sun and the Moon set before that illumination." Let us illuminate our country with the songs of Namdeva.

Namdeva died in 1350 A.D. His Samadhi lies before the great door of the temple of Vithoba at Pandharpur. It is known to this day as "Namdeva's Payari." So Namdeva, as he used to sing, lost all bodily consciousness, and merged it in the name of God. He was filled with God-experience; he was God and God was Namdeva.

A LETTER TO CHILDREN

My dear children,

In my last letter we saw what is faith and what it can achieve. Along with this faith there must be complete surrender to God, no matter what happens. This surrender , as in the case of faith must also be 100 per cent; it will not do if we surrender sometimes and refuse to surrender at other times. There can be no discretion in this matter. Surrender must be full and complete. Unfortunately in this age, more often than not, we come across cases where men praise God when they are happy and blame god for their misfortunes.

The best way to meet a sad or unhappy situation is to repeat to yourself, 'Thy will, O God, be done' and 'This too will pass.' Does your suffering become any the less if you grit your teeth and curse God for what has happened ? If you have read your scriptures well you will come across cases where men and women invited suffering at all times so that they may not lose sight of or forget God. Even holy men like Saint Tukaram suffered because of the whims of other people, but they never lost their trust in God and continued to sing God's Name and conceive God's form at all times and under all circumstances. Take the case of Jesus Christ. Even when He was being nailed to the Cross, He did not forget God but prayed to Him that those who thus sacrificed him may be forgiven, for they knew not what they did. He sacrificed himself so that others may live.

Sai Baba also during His lifetime advised His devotees to surrender to God's will. There is a very valid reason for this surrender. You and I do not know why things happen in a particular way, but God does; for He knows the past, present and future of one and all of us. If we suffer now it is because of sins committed in this life or in past lives, which sins must be expiated before a better future could be hoped for. Did not Lord Krishna say,

"Arjuna, I know all beings, past as well as present, nay, even those that are yet to come; but none knows Me." Here is another quotation from the Gita which should interest you. "He who is free from malice towards all beings, who is friendly as well as compassionate, who has no feeling of meum and is free from egoism, to whom pleasure and pain are alike and who is forgiving by nature, who is ever content and mentally united to Me, who has subdued his body, mind and senses and has a firm resolve, who has surrendered his mind and intellect to Me,—that devotee of Mine is dear to Me."

A very interesting case of complete surrender to God under adverse circumstances we find in the old Testament of the Bible. When Job was informed of the calamities that had all at once befallen him, of the total destruction of his properties both movable and immovable and of all his sons and daughters, he said, 'Naked came I out of the mother's womb and naked shall I return; the Lord gave and the Lord hath taken away; blessed be the name of the Lord.' Then Job himself was smitten by sore boils from the sole of his foot unto his crown. Then said his wife unto him, 'Dost thou still retain thine integrity, curse God and die.' But he said unto her, 'Thou speakest as one of the foolish women speaketh. What ! Shall we receive good at the hand of God and shall we not receive the evil.' Hard as it is, this indeed should be the philosophy of every man's life.

In my next letter to you I shall give you some idea of what is real happiness and what are the sources through which this could be obtained.

Your loving uncle in the
service of Bhagawan
Sri sai Baba

Solomon Benjamin.

THE SCIENCE OF RELIGION

Swami Chinmayananda

[Shri Swami Chinmayanandji has recently broadcast about 70 talks on Bhagvad Geeta from Hyderabad Station of All India Radio. These talks were addressed to the youth of the country and their thesis was that Geeta as a science of personality reconstruction is essentially meant for the teen agers.

In view of the urgent need of taking this message to the youth of the country, Shri Swamiji has agreed to release these talks for publication in different journals.

In these talks the pride of the country, the consciousness of nationalism and dynamism of togetherness are held up rather repeatedly to the attention of the growing generation.

These talks are put under the general heading "The Science of Religion," and a gist thereof will henceforth be presented as space permits. We are grateful to the Central Chinmaya Mission Trust for bringing this precious material to our readers. —Editor.]

Exploring the mind

RELIGION is not a bundle of superstitions, to be fumigated at regular intervals, weekly or daily, with incense and candles, but it is, when understood properly, a definite science which includes in it, not only a full theory of living but a complete technique of practice. In the practical aspects of religion, it provides us with a series of exercises by which the true practitioners can come to develop both their mind and intellect and face more efficiently their own lives.

From the beginning to the end, the attempt in religion is to bring this balance to the mind—if we understand rightly the science of life. Ordinarily, we are tempted to understand religion to be a bundle of ritualistic paraphernalia, meaningless to the ordinary man and monotonous to the modern intelligent devotee.

But when we try to understand the significances of the entire scheme, as it is now practised in the various Halls of Religion—be it in a Mosque or a Church, in a Temple or a Synagogue, in a Pagoda or a Gurudwara — it will be evident that they all constitute in their essence a definite series of exercises by which the mind and intellect of the devotee can in time grow into a healthier poise.

As soon as we come across a set of circumstances, we experience it with four mouths, as it were, namely with the physical body, with our feelings in our minds, with the thoughts in our intellect, and with the perfections of our spirit.

The attempts of the materialists are, in short, to provide a maximum number of objects which would give happiness to the body and, to an extent, to the mind and intellect, but nothing to serve the spiritual hunger. An ordinary man, tutored in materialism, overlooks this fundamental truth that a mere life of earning and hoarding, spending and wasting, seeking and striving, does not satisfy three-fourths of his personality. The sorrow of the dissatisfied three-fourths is the sorrow which we generally hear, known by the popular name ‘Samsar.’

The close observers of life, called the Rishis of the scriptures, have estimated it as a universal truth that man feels himself fulfilled or happy only if he can satisfy the deeper personalities in him. In his attempt to satisfy the deeper, he is willing and ready to make a total sacrifice of the relatively outer personality. Ordinarily we value our body as very sacred and precious. But when the body becomes the cause for a mental disturbance, we are ready to sacrifice the body in order to earn the mental satisfaction. This is clear in the case of a patient where he willingly allows himself to be amputated when the pain caused by the ulcer on his limb is in fact too severe for him.

Again, we find that those fired up by a philosophy or a political theory are ready to suffer any amount of persecutions. They would sacrifice their physical and mental happiness in order that they may gain the subtler joys of their intellectual satisfaction. Thus viewed, it becomes clear that man is ever ready to sacrifice all his external personalities in order to satisfy his deeper calls.

The failures of materialism are essentially due to their neglect of the actual truth about ourselves. Their attempt at raising the standard of living in itself cannot bring about a larger quantum of happiness unless it is equally accompanied by a diligent attempt at integrating the four personalities in us, namely, the physical, the mental, the intellectual and the spiritual.

The attempt of religion has been always to bring about this inner integration of the spirituo-physical structure in man. How this is brought about, we shall see by and by. That we can master ourselves, and come to feel an unshakable tranquility, and come to live a life of inspired joy, irrespective of the outer circumstances, is shown by the life of all great men. The great Prophets and Masters when they had gained this inner victory over their own disintegrating self-confusions, readily ignored and suffered themselves to be ripped open. Therefore a Christ persecuted and put on the Cross could sincerely pray, "Lord, forgive them, for they know not what they do."

Among the hundreds of such examples the most dramatic which I have come across, so far, is the story of Alexander and an Indian Saint. During Alexander's victorious march along the plains of India, he met a great Master who cared not to pay his obeisances to the temporal victor, for which, naturally, the wayside saint was sent to jail. The following day, Alexander went to the cell and introducing himself as the victorious emperor, commanded the saint to ask of him any boon. The saint, it is reported, looked up at the monarch's face, and in withering contempt, with serenity born of true wisdom, replied : 'You are obstructing the sun's light; so move away a little. That is all I ask of thee.'

The dream of the Upanishadic seers, as well as all the seers in every scripture of the world, was of a world of such Supermen, rulers of circumstances and happenings both around and within them. How each one of us can come to gain this mastery in ourselves and thus come to rule over the world is the theme of all the scriptures in the world. We are today miserable and unhappy in every given set of circumstances, because we are identifying ourselves with one or the other of these different personalities in ourselves. So long as we are in identification, we are helplessly a victim of it and come to suffer the tyrannies of the other three, which struggle for their own expressions.

RELIGION, A SCIENCE :—

If Religion be thus a science by which we can master ourselves, one may wonder how it has fallen off its grace in our time and has come to grin at us as it does nowadays, in its exaggerated ugliness, poxed with a hundred superstition—riddled inconsistencies. I for one, would believe that it is mainly a historical, accident rather than the result of any deliberate foul-play.

Till the middle ages, religion was serving the State in bringing about a greater share of happiness among the people. Then came into the picture of life a new **damsel**, Science, again in the Seva of the State. Religion, as it were in her desperation and despondency, chose for a divorce from the State . . . and therefore, from life . . . and remained as it were separated from the actual progress and values of an ever-growing social life and conditions.

If, thus, religion has lost because of its animosities with Science in the middle ages, I dare say, Science is fast losing its hold now upon the people, again because of its contempt and disrespect for religious truths in the scriptures. Each in itself is impotent; but both together can make life much more happy.

Without an integrated personality in ourselves, whatever be the scheme of things we may bring about in the outer world, we shall not be ushering in a relatively greater amount of individual and social happiness. Religion contains not only the theories of the science of living, but also the different techniques by which we can rear up a healthy generation of vital and efficient personalities. How it is done and what these different techniques are, we shall discuss by and by.

THE LAW OF KARMA & REINCARNATION.

By N. L. Jalali, Srinagar.

Literally the word Karma, as every body knows, means action. Action is generally prompted by a desire and the desire in turn is excited by a thought. So action is the final outcome of a thought and the desire, both. This can be explained in a better way in the following words :-

The thoughts that flow towards a thing create a desire for that thing. When there is strong desire, naturally there is greater longing for that thing. So the more the craving we have, the greater will be our effort for its fulfilment.

The intensity of the desire and its fulfilment creates the attachment. The more we indulge in this game, the more intense will be our attachment and so we find ourselves enmeshed inextricably in a web, like the spider, of our own making.

Again in the process of the accomplishment of our desires, there arise fresh thoughts and fresh desires. All these together go to make the basis for weaving the links of our future Karma. This endless inter-relationship between action and reaction invariably binds us in this divine law of Karma, also called law of the cause and effect. This may very well be termed as the succession of sequences. Sequences, it may be recalled, never vary. Such a law is natural from which there is no escape. Like an artificial or man-made law, it is not challengeable.

This law of Karma automatically begins to operate with the birth of an individual and the soul re-born begins to reap the harvest of the seeds he has sown and experience the good or bad effects of the action he has committed in his previous incarnations

In making the ego feel these effects, the Lords of Karma choose or induct other agencies as instruments of reward or punishment (Sukha or Dukha) and keep themselves aloof from the operations. In this way the ego while coming in contact with

these agencies considers himself as acting on his own initiative and thus creates fresh Karmas, wittingly or unwittingly, and this process, making up the links of his future Karma, as it does, gets added to his store of Karma called Sanchita. In this way the man shaping his future becomes the master of his own destiny. But, it is only when the ego acts in a spirit of detachment that the Karma ceases to be a source of bondage for him.

This is a universal truth, and its religious version can better be understood than explained from the well known Christian verse ‘Be not deceived. God is not mocked. Whatever a man soweth, that shall he also reap.’ This can be translated thus. “Whatsoever a man reaps is what he has sown in the past.”

The theory of the law of Karma, according to Hindoos, is that the ego who makes the Karma reaps the Karma. This is explicit and there is no reversing the process.

We have therefore to work out the causes set going by us in the past invariably and reap as we have sown or feel as we have acted.

Under this natural law no one suffers without a cause and none is punished for the faults of others. Everybody, therefore, has to pick up his load and settle his own account without anybody’s help, interference or assistance.

If, therefore, one desires to be immune from the process of births and deaths and get salvation, one has but to work out his Prarabdha cheerfully and avoid creating further Karmas till his accumulated stock of Sanchita is exhausted.

List of Donors, SHIRDI September 1972.

S.No.	Name	Place	Amount	Fund.
1.	Shri P.T. Govinda Reddy Chitradurga		100	Poor Feeding
2.	" D. B. Patel.	Bombay.	100	"
3.	" J. P. Pandey.	Jabalpur.	131.75	"
4.	" B. E. Doongaji	Ujjain.	202	"
5.	" P. K. Amar.	Hyderabad	200	"
6.	Dr. B. S. Bhatnagar.	Jaipur	100	"
7.	Shri P. D. Patel.	Surat.	500	Kothi
8.	" Anil Biswas.	New Delhi.	101	"
9.	" P. D. Patel.	Surat.	200	"
10.	" E. M. Menon.	Mudukurussi	100	"
11.	" B. R. Vashi.	Calcutta	101	"
12.	" H. P. Kliroys.	Bombay.	101	"
13.	" M. D. Patel.	Anand.	101	"
14.	" P. D. Patel.	Surat.	2300	"
15.	" K. Kuberdas.	Mahuva.	100	"
16.	" B. P. Lavangani.	Bombay.	1200	"
17.	" R. N. Patel	Baroda.	211	"
18.	" G. G. Mhaske.	Rampuri	101	"
19.	" M. M. Majeeethia.	Bombay.	101	"
20.	" G. Sudhakar.	Hyderabad.	250	"
21.	" Sushilkumar Sharma	New Delhi.	121	"
22.	" M. V. Subramaniam	Trivandrum	100	Abhishek.
23.	Smt. V. V. Elavia	Ahmedabad	101	Hospital Fund
24.	Shri Raghavendra Rao.	Lucknow Cantt.	160	Festival. Abhi,

List of Donors, BOMBAY September 1972.

S.No	Name	Place.	Amount	Fund
1.	Mrs. Kusum M. Mandhle	Bombay-25	1001	Hospital
	& Lt. Col. M.M.Mandhle			
2.	H. G. Advani & Co.	Bombay-20.	100	"
3.	P. Deepak & Co.	Bombay-20.	101	"
4.	Madan Gopal & Co.	Bombay-2	101	"
5.	M. Kishore & Co.	Bombay-2.	101	"
6.	Mrs. C. M. Mahtaney.	Chembur	1000	"
7.	Shri J. L. Banerjee.	Kota	275	"
8.	Sqn. Ldr. R. B. Nabar	New Delhi.	102	"
9.	Shri T. R. K. Menon.	Poona-17	101	"
10.	Shri Rajesh R. Joshi.	Khar-52	501	"
11.	P. P. V. J. Nambiar.	Deonar-88	101	"
12.	Shri Kantilal Jivanlal.	Ghatkopar	101	"
13.	Sow. Geeta D. Parab.	Bombay-22.	100	"
14.	Shri A. S. Mandrekar.	Thana.	151	"
15.	Lt. Col. S. N. Chitnis.	Poona-26	101	Kothi.
16.	Shri K. N. Mushran	Allahabad-2	1000	"
17.	Shri P. V. Naratavan.	Dombivali	101	"
18.	Shri M. G. Bhat.	Bombay-55.	200	"
19.	Shri K. N. Mushran.	Allahabad-2.	1000	Feeding Poor.
20.	Shri Kiran & Smt. Vasanti.	Bombay-52	100	"
21.	Shri Kantilal Javanlal.	Ghatkopar	50	"
22.	Universal Trading Co.	Bombay-2.	501	Building Fund
23.	Shri A. S. Mandrekar	Thana.	151	"
24.	Shri Gajanan N. Chachad	Andheri-58	101	Permanent F.
25.	Sow Jadhav Mohini P.	Jalgaon.	101	"
26.	Shri Deshmukh Sudhir.	Malkheda	101	"

List of Donors Shirdi, October 1972.

S. No.	Name	Place	Amount	Fund
1.	Shri D. G. Adanani	Bombay	101	Kothi
2.	Mrs. Sarita Suri	Hyderabad	100	Poor Feeding
3.	Shri K. Rama Murty	Hyderabad	100	Poor Feeding and Kothi.
4.	Shri M. M. Keluskar	Poona	185	Kothi
5.	M/S Deepchand Biru— chand	Muzaffar Nagar	201	Kothi
6.	Pradeep Jain	Chandigarh	100	Kothi
7.	Jagmohan Uberoi	Jaipur	100	Poor Feeding.
8.	V. K. Thakar	New Delhi	190	Kothi
9.	A. F. Doctor	Mithapur	101	Poor Feeding.
10.	Shri R. A. Vyas	Gandhi Nagar	101	Kothi
11.	Mrs. Usha Chellappa	Madras	135	Poor Feeding.
12.	Shri V. Guruswamy	Dowlaisht- waram	100	Kothi
13.	Dr. V. Krishna Murthy	Madras	100	Kothi and Poor Feeding
14.	M. Seetharam	Poona	115	Poor Feeding and Abhishek.
15.	M. R. Bhakta	U.S.A.	111.98	Kothi
16.	Shri A. K. Patel	Segwa	196	Abhishek
17.	R. G. Banatwala	Bombay	200	Kothi.
18.	Shri P. N. Elavia	Rajpipla	122	"
19.	Dr. P. K. Shroff	Hyderabad	101	"
20.	Shri Bharat Sahay	New Delhi	100	"
21.	Shri S. Mashru	Junagadh	100	"
22.	Shri K. R. Shankar	Bombay	101	"
23.	Shri M. H. Upadhyaya	Surat	101	Perm Fund
24.	Shri S. N. Jannu	Kudligi, Dist Bellary	150	Kothi
25.	Shri K. T. Bhanasthal	Bombay	101	"
26.	Shri U. V. S. Sharma	Nalgonda	116	"

List of Donors, Bombay October 1972.

S.No.	Name	Place	Amount	Fund.
1.	Kum. Maya Sitaram Uparkar In memory of Late Sitaram Uparkar on Death Anniversary, 2-10-1972.	Dadar, 28	101	Medical
2.	Shri Arun G. Walawalkar. Bombay-28		101	"
3.	Shri D. J. Godiwala. Modi Nagar.	Modi Nagar.	104	"
4.	Justice V. S. Malimath. Bangalore.		101	Medical & Education
5.	Shri Topandas Thakurdas Bombay-2.		101	"
6.	Shri Sorab P Dajoo. New Delhi	New Delhi	101	"
7.	M/S National Electric Construction Co.	Nizamabad.	1000	"
8.	Shri C. R. Patel. Mombasa.		203.25	"
9.	Shri H. G. Advani & Co	Bombay-20	100	"
10.	Sai Devotee	.....	100	"
11.	Kamal Mehra	Bombay-14	101	& Kothi Kothi.
12.	Smt. Shoba P. Jaykar, in memory of Late Prabhakar P. Jaykar.	Bombay-14	101	"
13.	Shri A. B. Phadke.	Poona-7	100	"
14.	Shri Kirit N. Mody.	Bombay-56	101	"
15.	Smt. R. Nagarathnamma	Bangalore	101	"
16.	Shri Mohan H. Lele.	Wadala-31	201	"
17.	Shri S. S. Bharucha.	Bombay-36	151	"
18.	Shri C. V. Kuppuswamy.	Bombay -29	100	"
19.	Shri N. C. Mody.	Bombay-6	501	"
20.	Miss Vimala Khanna.	Poona -5	102	"
21.	Dr. K. C. Mohanty	Thana.	65	Feeding Poor
22.	Kum. Rajani P. Pendurkar	Bombay-58	100	Poor Feeding
23.	Dr. R. C. Saxena.	New Delhi	101	Permanent F.
24.	Shri K. R. Rane	Bombay-92	502	Permanent
25.	Shri Gopal K. Thadani	Thana (E)	151	Punya Tithi
26.	Hon'ble J. R. Mudholkar.	New Delhi,3	101	"
27.	Smt. Tarabai Joshi	Bombay-14	101	"
28.	Dr. H. A. Batliwala	Bombay 2.	1111	Abhishek Building.

श्रीसाईबाबांचा फोटो

आपणाजवळ नाही काय?

मुंबईतील प्रसिद्ध व्लॉकमेकर श्री. डी. डी. नेरोय यांनी तयार केलेल्या व्लॉक्सवरून छापलेले खालील प्रकारचे व आकारांचे फोटो श्रीसाईबाबा संस्थानच्या मुंबई व शिरडी येथील कार्यालयांत उपलब्ध आहेत, ते आपण पहा व आपणांस पसंत पडेल तो फोटो खरेदी करा:—

प्रकार	रंग	आकार	प्रत्येक प्रतीची रु. मी.	किंमत रु.
१ शिलेवर बसलेले बाबा	विविध रंगी	३५.५६×५०.८	१०५०	
२ "	काळा व पांढरा	"	१.२५	
३ "	"	२२.८६×३३.०२	०.५०	
४ द्वारकामाईत बसलेले बाबा	"	"	०.५०	

५ खाली नमूद केलेल्या आकारांत आशीर्वाद फोटो मिळतील.

रु. पैसे

१४"×२०"	१.५०
१०"×१४"	१.००
८"×१०"	०.५०
८"×३"	०.२०

शिरडी दर्शन (६६ फोटोचा आल्वस) ३.००

श्रीसाईबाबा संस्थानच्या कार्यालयाचे पत्ते:

- १ शिरडी, ता. कोफरगांव, जि. अहमदनगर (महाराष्ट्र)
- २ साईनिकेतन, डॉ. अविडकर रोड, प्लाट नं. ८०४ बी.
दादर, मुंबई नं. १४